

Onze Taal. Jaargang 19

bron

Onze Taal. Jaargang 19. Genootschap Onze Taal, Wassenaar 1950

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195001_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Aan onze lezeressen en lezers

De redactie wil een dringend beroep op U doen, haar te helpen abonné's te winnen. Wij hebben op het ogenblik tussen de 5000 en 6000 abonné's. Dit aantal is veel te laag. Ons tijdschrift behoort eigenlijk gelezen te worden door alle werkende mensen. Het kan een oplage van tienduizenden bereiken. Waarom niet? Dat hangt helemaal af van degenen, die nu lid en (of) lezer zijn. De redactie wil het U gemakkelijk maken. Zij zendt U in dit nummer ingesloten een tweede nummer, met een afzonderlijk woord (op deze zelfde plaats) aan aanstaande lezers(essen). Wilt U dit tweede nummer nu aan een kennis ter hand stellen met het verzoek lid van het Genootschap of abonné te worden? Als elk van U één abonné wint, zijn we meteen boven de 10.000. En moeilijk kan het toch niet zijn. Wat denkt U? Doet U het vooral?

Het wespennest

Ons Genootschap is strijdlustig! Wij vechten en versagen niet! Neen, wij geven den strijd niet op, zelfs niet tegen de hardnekkigste taalmisbruiken bij onszelf (!) en bij anderen! Maar tegelijkertijd is ons Genootschap zeer vredelievend! Een tegenstrijdigheid? Toch niet! 'De Vereeniging heeft ten doel het bevorderen van de zuiverheid der Nederlandsche taal' lezen we in artikel 2 van onze Statuten. Op dat ene doel is ons streven gericht en ja, dat kost wel eens strijd, veel strijd! Maar overigens zijn wij zo kwaad nog niet. Wij scharen ons gaarne schouder aan schouder met ieder, die onze taal liefheeft en evenals wij voor haar zuiverheid wil waken. En wij steken onzen neus niet graag in een wespennest! Zelfs niet in het wespennest, dat zo maar midden in onze taal zit!

Het wespennest: de spellingkwestie!

Enige lezers hebben ons naar ons standpunt in dezen gevraagd; een van hen heeft daarbij onze aandacht gevestigd op een artikel in het Nederlands Studieblad van Aug. 1949, waarin ons blad wordt aangevallen, omdat er artikelen in de spelling-De Vries en Te Winkel in voorkomen.

'O wi, o wach! waer ben ik nu geraect!' zouden wij bijna met onzen middeleeuwsen romanheld Walewijn uitroepen! Zitten we nu toch in het wespennest?

Let eens op den laatsten regel onderaan elk nummer van Onze Taal (weliswaar tot onze spijt een paar maal vergeten, doch te onrechte!): 'De stukken in dit nummer opgenomen zijn gezet in de spelling waarin de redactie deze ontvangen heeft'. Of wij dan geen belangstelling voor de spelling hebben? Zeer zeker! Hoe zou het anders kunnen? De spelling betreft immers de schriftelijke weergave van onze taal. Zoals de gesproken taal ons bewustzijn bereikt door middel van ons gehoor, zo dringt de geschreven taal via onze ogen tot ons door. Maar het is de z e l f d e taal, die in verschillende vormen tot ons komt. En al is de zichtbare vorm niet de oorspronkelijke, hij is toch minstens even belangrijk als de oorspronkelijke, gesproken taal, vooral tegenwoordig! Wij zouden ons de huidige wereld moeilijk kunnen voorstellen zonder

boeken, tijdschriften, kranten, aanplakbiljetten e.d. Maar ook van de vroegere wereld zouden we ons geen denkbeeld

kunnen vormen, als we de geschiedbronnen, die ons door de taal in haar geschreven vorm van oude tijden en toestanden op de hoogte brengen, niet hadden!

Gesproken woorden bestaan maar een kort ogenblik, geschreven taal is duurzamer; het komt er bij de laatste des te meer op aan een goeden stijl te bezigen. Maar ook de schrijfwijze speelt een belangrijke rol; zij mag niet in strijd met het taaleigen zijn, maar moet die taal en de daarin uitgedrukte begrippen zo duidelijk mogelijk weergeven. Wij moeten echter nooit vergeten, dat de geschreven taal niet voor onze oren, maar voor onze ogen bestemd is. Hoe meer schakering de woordbeelden voor de verschillende begrippen vertonen, des te duidelijker en vlugger verstaanbaar zal de geschreven taal zijn.

De taal in haar geschreven vorm kan veel invloed oefenen op de taalontwikkeling; is zij slecht geschreven, dan kan zij gemakkelijk taalbederf in de hand werken; goed geschreven taal daarentegen zal een juist taalgebruik in hoge mate kunnen bevorderen. In ons spreken zijn wij dikwijls haastig en daardoor slordig, doch aan hetgeen wij schrijven besteden wij gewoonlijk meer tijd en zorg; wij lezen onze zinnen nog eens over en overwegen bij onszelf, of wij onze bedoeling niet nog juister en zo mogelijk mooier kunnen weergeven.

Neen, lezers, denkt niet, dat wij de waarde en de betekenis van de geschreven taal onderschatten. Doch wij achten ons geenszins bevoegd een uitspraak te doen in een zo netelige zaak als het spellingvraagstuk, waar geleerden en letterkundigen van den eersten rang onderling zo zeer van mening verschillen. Velen van hen weigeren de officiële spelling te aanvaarden, terwijl anderen haar al bezigden lang voordat zij een officiële karakter droeg! Zo hebben b.v. Mevr. Ina Boudier-Bakker, Carel Scharten, P.C. Boutens, Prof. Dr. J. Huizinga en Prof. Dr. J. Wille zich altijd tegen de nieuwe spelling verzet; Albert Verwey daarentegen verklaarde zich reeds in 1934 voor de spellingvereenvoudiging; ook de hoogleraren De Vooy, Gerlach Royen e.a. zijn voorstanders van de vereenvoudigde schrijfwijze.

Het ligt voor de hand, dat deze zaak niet maar alleen een spellingkwestie is; het gaat niet alleen om de wijze, waarop klanken in letters weergegeven moeten worden, doch ongetwijfeld is ook de taal zelf in het geding; of b.v. de buigings-n al dan niet weergegeven moet worden heeft met spelling weinig te maken; dit is zuiver een kwestie van de taal en haar ontwikkeling. En juist ten aanzien van punten, die de taal zelf raken, opperen de tegenstanders bezwaren. Doch ook zij dwepen niet met de spelling van De Vries en Te Winkel, maar zien wel degelijk haar gebreken en willen gaarne medewerken om tot een betere schrijfwijze te komen. Velen hunner zijn dan ook lid van de Vereeniging voor Orde en Eenheid in de Schrijftaal, die tot doel heeft: 'handhaving van de schrijfwijze volgens De Vries en Te Winkel, behoudens de gebruikelijke afwijkingen in zake de verbuiging van "een", "geen", "mijn" enz., zoolang niet is tot stand gekomen een hervorming, die het karakter draagt van een nationaal werk'. Deze vereniging acht de thans geldende spelling dus niet nationaal. Ons blad wil echter wel nationaal zijn! Daarom willen wij niemand dwingen een spelling te schrijven, die volgens hem geen nationaal karakter draagt of zelfs onze taal in zekeren zin van haar rijkdom berooft. Maar evenmin dwingen wij iemand, die in de officiële spelling geen gevaar voor de taalontwikkeling ziet, maar haar integendeel wel niet volmaakt, maar toch een grote verbetering acht. Niet volmaakt, want evenmin als de tegenstanders de schrijfwijze-De Vries en Te Winkel

feilloos achten, menen de voorstanders, dat met de thans officiël aangenomen spelling het toppunt van volmaaktheid bereikt zou zijn.

Slotsom: Wij houden ons op een veiligen afstand van het wespennest! Wij spreken in dezen geen orakel! Hoe zouden wij kleine lilliputters ons vermeten een oplossing te geven in vraagstukken, waarin de grote heren niet e e n p a r i g uitspreken: Niet zóó, maar zó!

De aanhouder wint!

Een onvermoeide medestrijder en trouwe lezer van ons blad lucht weer eens zijn hart ten aanzien van enkele reeds verscheiden malen door ons gelaakte, maar helaas nog altijd zeer geliefkoosde stijlbloempjes! Zelfs ons betrappt hij op het koesteren van zo'n bloempje! Foei, Onze Taal! het zijn geen vergeet-mij-nietjes, integendeel!

Wij zullen onzen lezer, wiens pen door 'Het kunstminnend doek' (O.T., 1949, p. 30) in beweging gebracht is, thans zelf aan het woord laten: Met dat artikel hebt U me een groot genoeg gedaan, maar 'dat woord' hindert me. De Minister van Onderwijs gebruikt het en ook U gebruikt het in de verbetering van 's Ministers taal. Het is het woord 'verzorgen'. *V e r z o r g t* men een boek als men het *s c h r i j f t*, *d r u k t* of *u i t g e e f t*? Naar mijn mening niet. Men zorgt er zelfs niet voor, zou ik zeggen; men schrijft het, drukt het, geeft het uit. Dat 'verzorgen' is een woord, dat men veel te veel gebruikt en dat eens moest worden teruggedrongen naar de plaats, waar het thuis hoort. Ik lees nu 'Onderdrukking en verzet' en bijna alle medewerkers gaan zich te buiten aan dat verzorgen. Verzorgt men belangen? Neen, dacht ik. Men behartigt ze. Verzorgt men een memorandum? Volgens mij brengt men het uit. - Ik lees: 'Zeven eeuwen Nederlandsche beschaving' (als ik de tekst goed aanduid) en de schrijfster verzorgt muziek, schilderijen,

dans als ze bedoelt dat men musiceert, schildert of danst. Men zou zo eindeloos kunnen doorgaan. Mag ik, nu ik eenmaal in beweging ben gekomen, nog doorgaan met andere op- en aanmerkingen? Een woord, dat men tegenwoordig ook schromelijk verkeerd gebruikt, is doorvoeren. Men voert maatregelen door (of men treft ze, maar nemen doet men ze al lang niet meer), men voert een politiek door, enz. Ook ‘stellen’ is er zo een. Stelde men vroeger b.v. inundaties? ‘Naar aanleiding van het gestelde in Uw schrijven’ is ook zo iets moois; beide: stellen en schrijven.

Waarom ‘liquideert’ men tegenwoordig alles en iedereen? Er wordt niets meer buiten werking gesteld of afgeschaft.

‘Na het vertrek van H.M. de Koningin naar Engeland (een vertrek, welks harde noodzakelijkheid - was “noodzaak” niet juist? - thans (d.i. nu, in 1949) allen in het oog springt’ enz. Het onderstreepte lijkt me wel ganselijk verkeerd gebruikt. Hadden we in 1940 dadelijk begrepen, waarom de Koningin vertrok, dan was de noodzaak niet in het oog gesprongen. Nu, zou ik zeggen, na zoveel jaren, is die noodzaak ons duidelijk geworden.

‘Schakelen’ we ook niet wat te veel? ‘Terugschakeling van het bezettingsrecht naar het normale recht. Wat valt er hier te schakelen? De schrijver schakelt ook in en schakelt ook gelijk, alles op het terrein van het recht. Mooi is het niet. ‘Uiteindelijk’. ‘De uiteindelijke regeling is ten slotte tot stand gekomen.’ Dit is wel wat bar; hier kon uiteindelijk zeker gemist worden, maar het kan meestal, waar het gebruikt wordt, als overbodig gelden. En ‘uiteindelijk’ is nagenoeg uit de taal verdwenen.

Vindt U de woordschikking: Gebleken is, dat... enz. mooi? Zoals we het vroeger zeiden: ‘Het is gebleken’, geeft m.i. aan het verleden deelwoord de juiste plaats.

Nederlandse taal in een Nederlandse courant!

“‘Brabazon I’ maakte een perfecte proefvlucht.’

Hij verhief zich van de grond ‘nog voor hij het einde van de 2500 m. lange startbaan bereikt had.’

‘Officials van de Bristol Aeroplane Company..... verklaarden zich over een en ander zeer tevreden.’

‘Men had verwacht, dat de “Brabazon”, die Zaterdag met succes de eerste taxi-proeven had afgelegd, gisteren niet meer dan de eerste voorzichtige sprongetjes boven de startbaan zou nemen.’ De testpiloot ‘nam, toen het vliegtuig na de eerste taxi-run was gekeerd, en alles goed ging, plotseling het besluit het meteen de lucht in te nemen’ (?!). ‘Na een rondje.... maakte de “Brabazon” na 25 minuten een perfecte landing’.

Sommigen zijn van mening, dat zulke vliegtuigen te groot zijn ‘om ooit op een normale commerciële basis te kunnen worden geëxploiteerd’. Een dergelijk vliegtuig zal ‘een honderdtal passagiers in zeer comfortabele omstandigheden kunnen vervoeren’.

‘Het moment van de start legde onze fotograaf vast’.

Wie van onze lezers kan de onderstreepte woorden door goede echt-Nederlandse vervangen? Wij verzoeken hem of haar ze ons mee te delen, dan geven wij in een volgend nummer de vertaling, die ons de beste voorkomt!

Pens-winkel

Naar aanleiding van het Zuidafrikaanse penswinkel en pens-klavier, vgl. O.T., 1949, p. 30, schrijft een lezer: Ik ben geneigd om in de eerste plaats te denken aan een bak of een harmonica die op de buik (pens) worden gedragen. Het woordenboek 'De Dikke Van Dale', (6e druk) noemt ook het woord 'pens' wat wel voor buik gebruikt wordt, doch vermeldt er tevens bij 'plat'. Men zou het woord pens-winkel en ook pens-klavier (zeer waarschijnlijk ten onrechte) in verband kunnen brengen met de pennies (de geldstukken) die daarbij voornamelijk ontvangen worden. Doch in het enkelvoud noemt de Zuidafrikaan ze 'pennie' of duwweltje; in een klein gedeelte van Z.-Afr. is de Eng. koper-pennie ook bekend als 'oulap' en in het meervoud 'pensen'. Zonder nadere uitleg zullen we dus dit winkeltje en die harmonica of schippers-klavier maar met b u i k in verbinding brengen.

P.S. Van de verbinding met 'pens' herinner ik mij alleen het woord 'pensbok'.

Zich afspelen

Is z i c h a f s p e l e n Nederlands? Ongetwijfeld! Maar n i e t in de betekenis, waarin het tegenwoordig nog al eens gebezigd wordt: gebeuren, geschieden, voorvallen, b.v.: Wat zich daar heeft afgespeeld is met geen pen te beschrijven! In dezen zin is het een germanisme: sich abspielen = vor sich gehen. Wat het dan wel betekent? Zich zwaar vermoeien, afmatten door te lang, te ingespannen, te wild te spelen; zich moe spelen. Dit kan b.v. gezegd worden van spelende, stoeiende kinderen; ook van muzikanten.

Het overgankelijke (transitieve) afspelen kan de volgende betekenissen hebben:

1e. iemand iets afspelen, (door spelen) afwinnen. Af wordt hier dus gebezigd in den zin van ontlening, vgl.: afnemen, afpakken.

2e. het spel uitmaken, ten einde toe spelen. Hier hebben we af in den zin van: ten einde toe, vgl.: afbouwen, afhandelen.

Openstelling

Ergens in Nederland is een Openbare Leeszaal en Bibliotheek, waar het volgens een lezer heel eigenaardig toegaat. Dagelijks is men er gedurende tal van uren bezig met de openstelling. Of er daarna een sluiting plaats vindt, wordt niet vermeld op het bord, waarop die blijkbaar uiterst bewerkelijke openstelling wordt aangekondigd! Het ergste is nog, dat de directie, op de dwaze vergissing opmerkzaam gemaakt, het overbodig vindt spons en een stukje krijt ter hand te nemen om een in behoorlijk Nederlands gestelde mededeling te doen van de uren, waarop de inrichting open is voor het publiek. Men zou van een dergelijk cultureel lichaam toch wel iets anders verwachten!

Dichterlijk proza!

(St.) ‘Kleurt de historie de stemming van afwachten reeds donker? Het hangt er van af, of men meent, dat de voedingswortels voor het heden zullen kunnen teruglopen tot aan het tijdperk, toen men op Duitslands culturele grootheid wilde bouwen, zoals Nievelt¹⁾ en de zijnen.’ (Uit een artikel in de Econ. Stat. Berichten).

Men zou zeggen: Waar halen nuchtere zakenmensen het vandaan!

Uit de pers

Sub- en object tegelijk

‘De ernstige beschuldiging, die in dit bericht is vervat, kan op dit ogenblik niet worden gecontroleerd en moeten wij uiteraard voor rekening van de correspondent in de New York World Telegram laten. - Red...’.

Maar Redactie!

Gepasseerde stichting?

‘Op Woensdag j.l. is... de stichtingsacte gepasseerd van de Stichting voor de landbouw in Suriname...’

De gepasseerde Stichting heeft thans de gehele uitvoering van het plan in handen.’

Men zou zo zeggen, dat de Stichting juist n i e t gepasseerd is.

Vlotte taal

‘Na een spurt voor een premie ging Emile Idee in enen door met Ausenda aan zijn wiel.’

Hij won de etappe en, al zal hij wel bijkans in tweeën zijn gevallen vanwege dat alsmaar pesen, hij was toch maar in enen de held van de dag geworden.

1) Nievelt en de zijnen waren 19e eeuwse krantenmannen.

U vraagt en wij.....

mogen wel eens onze verontschuldiging aanbieden voor het lange wachten van verschillende lezers(essen). U moet bedenken, dat wij als leken voor leken onder deskundig toezicht schrijvende, de tijd voor antwoord moeten zien te vinden als de lange dag van werken voorbij is. Dat lukt niet altijd. Geduld dus maar. U komt allen aan de beurt. En voor brieven schrijven (een persoonlijk antwoord) is meestal ook geen tijd.

‘Kwiterende nu voor alsdan m i t s dezen.....’, ja, dat is oude, deftige taal, die zich vaak krachtig weet te handhaven. Mits is hier een voorzetsel in de betekenis van ‘ten overstaan van, om reden van’. □ Ten gezamenlijken name, en niet te. Laat u niet door de heren collega's op uw kop zitten (op uw hoofd bedoelen we natuurlijk). □ Te allen tijde, zonder n, want alle is niet een meervoudsvorm hier, maar als ‘al’ (enk.) een oude vorm voor geheel. Dus te allen tijde = de gehele tijd. Aardig? □ Waarom is de uitdrukking ‘te zijner tijd’, waar het woord ‘tijd’ toch mannelijk is? ‘Tijd’, goede vriendin, (de schrijvers van vóór tachtig schreven altijd lieve, maar zo zijn wij niet), had vroeger twee geslachten. Ziedaar het geheim. □ En waarom ‘te mijnen gerieve’ en ‘te mijnen behoefte’? ‘Gerieve, waarschijnlijk afgeleid van gerief’ (speurt onze lezeres en zij is op de goede weg) ‘dus dan is mijnen verklaarbaar, omdat gerief onzijdig is, maar behoefte of behoefte (hier gaat zij dwalen) is toch vrouwelijk?’ Ja, behoefte wel, maar behoefte heeft niets te maken met behoefte, want dit laatste woord komt van het oude onzijdige behoef. □ Al met al (over het geheel genomen) komt onze goede vriendin (die de vier voorafgaande vragen stelde) er dus aardig af. Zij kan de strijd met haar mannelijke collega's weer opnemen. Wij staan met schild en zwaard (papier en pen) haar terzijde! □ Maar zonder gekheid: zijn dat geen prachtige uitdrukkingen? Te mijnen gerieve, te uwen behoefte, ten gezamenlijken name? Onze taal is zo mooi, als we luisteren en lezen willen, en haar zuiver gebruiken. □ ‘Te dien tijde’ en ‘te zijner tijd’. Waarom, vraagt een goede vriend, in het ene geval wel, in het andere niet een uitgangs-e? Omdat..... in het eerste geval (de) tijd mannelijk en in het tweede vrouwelijk gebruikt is. Voelt u de steek van (de)? □ Ten is eigenlijk een samentrekking van te den en ter van te der. Als u dat weet, is de rest u duidelijk. □ Ontsparen is door te sparen behouden, uitsparen, besparen. Het is nu min of meer verouderd. Wij ontmoeten het zelden. □ ‘Dat is het hele eiereten’, neen, wij weten niet, wie deze uitdrukking heeft uitgevonden, wel ‘dat is des Poedels kern’ (Goethe). □ Een ander woord voor discriminatie? Dr. Ritter sprak van ‘ontwaarding’. Dat is ons wat te kras. Wij zouden liever spreken van ‘het maken van onderscheid, verschil’ (waarvoor dan de grenzen moeten aangegeven worden). □ Personele voorwaarden moet zijn persoonlijke voorwaarden. □ Bedrijfsklaar en ten strengste zijn goed. Waarom niet? □ Dames en heren, ‘die hartelijk dankzeggen voor de groote belangstelling bij hun huwelijk ondervonden’ is veel beter dan ‘voor de blijken van belangstelling, bij hun huwelijk ondervonden’. Als Van Dale die ‘blijken’ zo mooi vindt, niets van aantrekken, zeggen wij dan oneerbiedig. □ ‘Dat ligt ons niet’, hebben wij eens geschreven, maar het was scherts, en het komt heus niet te pas. □ En het blijft wel ‘scherts’, want schertsen is goed Nederlands. Vondel gebruikte het. In het middelnederlands kwam het ook voor. Nu dan? □ De b-houding en de p-houding van onze mond zijn (jammer voor de lezer, die het tegendeel dacht) n i e t hetzelfde. Bij de p zijn de lippen stijver op elkaar geperst dan bij de b. De bedoeling is dus:

onze mond is er reeds op ingesteld een zachte klank te zeggen zonder met kracht te persen. □ En zwijgen we weer even. Tot de volgende keer.

[Nummer 2]

Juiste taal

Enkele lezers hebben bezwaar tegen het gebruik van het werkwoord *w i l l e n* in een zin als: Ik verzoek U de klacht te willen onderzoeken. Dat willen is hier toch overbodig! zegt de een; ik verzoek U de klacht te onderzoeken, of: wilt U de klacht onderzoeken? acht hij beter. En een andere lezer weet nog een derde mogelijkheid, nl.: zoudt U de klacht willen onderzoeken? Wel voelt hij in den gewraakten zin een iets grotere beleefdheid, maar hij meent toch, dat hieraan de juistheid niet mag worden opgeofferd.

Juistheid! Wanneer is onze taal juist? Welke eisen mogen wij haar stellen?

Zij mag niet met ons Nederlandse taaleigen in strijd zijn! Zij moet van vreemde smetten vrij zijn! Natuurlijk! Daarvoor vecht ons Genootschap nu al vele jaren lang. Niet alleen tegen buitenstaanders (helaas zijn die er nog onder de sprekers van onze taal!); neen, wij leden van Onze Taal tikken ook elkaar op de vingers, wij voeden elkaar op in het gebruiken van onze taal, wij geven elkaar op den kop, we zoeken steun bij elkaar en proberen bij moeilijke problemen samen den weg te vinden. Zo moet het, als we waarlijk onze taal, een van onze hoogste cultuurgoederen, het symbool van onze zelfstandigheid en van ons eigen volkskarakter, van vreemde smetten willen.... vrijhouden? nu, eerst maar eens.... bevrijden!

Maar bij dat alles mogen we nooit uit het oog verliezen, wat de taal eigenlijk is: het voertuig van onze gedachten. Wij Nederlanders hebben wel eens de neiging te veel te theoretiseren, ook als wij onze taal onder de loupe gaan nemen. En dan lopen we gevaar een dood voorwerp van haar te maken. Maar dat mag niet! Onze taal leeft! Zij leeft, immers als het voertuig van onze gedachten, in een ieder van ons; zij leeft ook met een ieder van ons mee! Zij sprankelt van leven, als de spreker, schrijver of denker van leven sprankelt; zij is saai, als de taalgebruiker (nee, dit is geen mooi woord; wie weet een beter? taalhanteerder?) een saaie piet is. Zij zit logisch in elkaar, als zij door een logisch denker gebezigd wordt, maar als het gevoelselement bij de taal-eigenaar (zou dat kunnen?) de overhand krijgt, dan is het uit met de logica in de taal!

En geen wonder! De taal is immers het middel, waardoor de mens tot uiting kan brengen, wat in hem leeft! Zijn gedachten, maar ook zijn gevoelens. Onze eigenschappen openbaren zich dikwijls in ons taalgebruik. Slordige mensen spreken en schrijven slordig; levendige mensen spreken en schrijven levendig; mensen, die alles van een ander mooier vinden dan wat zij zelf hebben, nemen de gewoonten van anderen aan en spreken ook de taal van anderen of proberen hun eigen taal te wringen in een vreemd taaleigen! Wee het volk, dat zijn taal niet meer liefheeft en haar vervormt en verbastert, want het is te vrezen, dat zo'n volk zijn zelfrespect verloren heeft!

De taal geeft dus weer, wat er in den mens leeft. Hoe meer begrippen en begripsschakeringen, hoe meer gedachten en gevoelsnuanceringen in een taal tot uitdrukking gebracht kunnen worden, des te rijker is die taal.

En nu keren we naar het punt van uitgang terug: het komt mij voor, dat we wel degelijk met verschillen in gevoelswaarde te doen hebben bij deze vier zinnen:

No. Ik verzoek U de klacht te willen onderzoeken.

1.

No. Ik verzoek U de klacht te onderzoeken.

2.

No. Zoudt U de klacht willen onderzoeken?

3.

No. Wilt U de klacht onderzoeken?

4.

Allereerst blijft de vrager in No. 3 en 4 objectief; hij laat zich niet uit over het begeerde antwoord, mogelijk laat het hem koud of de aangesprokene ja of neen zal antwoorden; als hij maar weet, waar hij aan toe is. Natuurlijk kunnen deze vragen ook gesteld worden met de bedoeling een bevestigend antwoord te zullen ontvangen, maar dit ligt in hun vorm niet opgesloten. In No. 1 en 2 daarentegen steekt de spreker zijn wens, dat de klacht inderdaad onderzocht zal worden, geenszins onder stoelen of banken.

Maar ook tussen No. 3 en 4 is verschil: in No. 3 is de vraag iets beleefder gesteld dan in No. 4, de vrager wendt zich met meer schroom tot den aangesprokene. Het verschil tussen No. 1 en 2 is nog iets groter, want No. 2 kan zelfs een bevel betekenen, vgl. ik verzoek U mij mijn jas terug te geven! Bij No. 1 is dit niet het geval, bovendien is de toon beleefder, vriendelijker, beschroomder. Ons blad heeft dan ook zeer terecht meer dan eens (vgl. jg. 12, p. 72, jg. 13, pg. 26, jg. 14, p. 44) te kennen gegeven, dat het aan den gewraakten zin zijn goedkeuring hecht.

Dan of als?

‘Haar Keesje is even oud dan mijn Hansje, maar mijn Hansje is veel vlugger als hij!’ Moeten wij daar genoeg mee nemen? O ja, laat Hansje maar gerust vlugger zijn dan Keesje, maar vlugger als? En even oud dan? Wij horen het om ons heen, maar op school leerden wij het anders! Toch, zegt een lezer, volgens een pas verschenen A(lgemeen) B(eschaafd) N(ederlands) Gids meende de ouderwetse spraakkunst wel te moeten voorschrijven, dat na een vergrotenden trap alleen dan gebruikt mag worden, doch heeft de officiële taalwetenschap dezen regel terecht vervangen door: na een vergrotenden trap mogen zowel als als dan gebezigd worden!

Dus alweer, zoals zo vaak, geen overeenstemming tussen de geleerden! Maar ja, die taaldespoten van vroeger ook! Hebben ze niet wat overdreven met al hun regels? Een enkelen keer misschien wel. Maar heus, ze gingen niet over één nacht ijs, ze konden hun regels best verdedigen. Laten we maar eens bij het dan-als-vraagstuk blijven. Dan is een voegwoord, dat een ongelijkheid aanduidt; reeds in de 16de eeuw kwam het achter den vergrotenden trap voor, b.v. bij een vergelijking van verschillende eigenschappen van één persoon of zaak: mijn leerling is minder lui dan onverschillig. Ook achter ander en anders. Zelfs werd het gebezigd bij een ontkenning van een gelijkheid b.v.: ‘Prins Frederik Henrik heeft ondertusschen niet zoo openlijk naar de opperheerschappij gestaan dan zijn broeder’. Gewoonlijk wordt in zulke gevallen echter als gebezigd evenals bij gelijkstellingen; maar ook hier vinden we bij sommige schrijvers dan, zo bij den 17de-eeuwschen schrijver Gerard Brandt: ‘Dan ben ik al zoo sterk met u bezig dan wanneer ik u de meeste bezoeken geef’.

Dan is bij den vergrotenden trap oorspronkelijk, maar in de 16e eeuw is als in gebruik gekomen evenals in Duitsland, waar als het oorspronkelijke den zelfs geheel heeft verdrongen. Bij ons behield dan echter de overhand. Vondel bezigde aanvankelijk het meest als, maar later gaf hij zo zeer de voorkeur aan dan, dat hij dit niet alleen in zijn nieuwe werken gebruikte, maar ook in latere drukken van zijn oudere gedichten voor als in de plaats stelde.

Op zichzelf beschouwd zijn beide woorden geschikt om den vergrotenden trap uit te drukken. *D a n* is echter niet geschikt om bij een gelijkheid gebezigd te worden; het duidt een opvolging van tijd en rang aan: Amsterdam is groter, dan volgt Rotterdam. *A l s* daarentegen geeft een gelijkheid aan: de grootte zo als die van Rotterdam is, is de maatstaf; groter als Rotterdam is dus elliptisch voor: groter in vergelijking met een grootte als die van Rotterdam. Zelfs zou men *d a n* *a l s* kunnen zeggen: Amsterdam is groter dan (een grootte) als (die van) Rotterdam. Bij den vergrotenden trap zijn *d a n* en *a l s* dus beide historisch volkomen te rechtvaardigen. Maar, zeiden nu onze oude taalgeleerden, *a l s* drukt een *g e l i j k h e i d* uit; het lijkt ons daarom ongewenst hetzelfde woord te bezigen, als juist de *o n g e l i j k h e i d* op den voorgrond staat; bovendien is het niet aan te bevelen twee woorden naast elkaar te gebruiken voor hetzelfde begrip zonder enige schakering. En, zeiden zij, de spreektaal mag ons niet de wet stellen, als zij in strijd is met den goeden smaak of met een duidelijke en ondubbelzinnige uitdrukking der gedachte, het eerste vereiste en de hoofdvoorwaarde van een verstandige taal!

Enigste

Is enigste algemeen beschaafd Nederlands? Sommige lezers fronsen hun voorhoofd, als zij dat woord ergens zien staan. Andere gaan een stapje verder en zeggen: Wat een onzin, zo'n overtreffende trap! 't Is overbodige weelde en in strijd met alle logica!

Hebben ze geen gelijk? En toch, onze voorouders spraken al over hun 'eenigste zoon'. In de 17de eeuw komt het al voor, en, zegt het *W(oordenboek der) N(ederlandsche) T(aal)*: sindsdien is het te vinden bij vele letterkundigen. Letterkundigen nog wel! Dan wordt het wel moeilijk voor ons om het af te keuren, is het niet? Dat doen wij dan ook niet. Wij zouden niet graag de logica alleen den baas laten in onze taal!

Festival

(Vo.) Laat ons een festival houden ter eere van dit mooie woord dat, voor zoover mij bekend is, muziekfeest beteekent. Wat moeten wij met dit

modewoord doen? Pas hebben wij een Holland (vooral niet Holland s c h , want dan zou het lijken dat wij geen Engelsch kennen) Festival gehad. In een krant lees ik: Receptie en festival, hoewel er met geen letter in het artikel van muziek wordt gesproken. In Scheveningen is een Jazzfestival gegeven en in Amsterdam gaf een circus een reeks vertooningen onder den titel: Circus festival.

Guerilla-oorlog

(Vo.) In een der laatste nummers van Onze Taal schrijft een lezer eene verdediging van het woord ‘Guerilla-oorlog’. Inderdaad heeft de geachte inzender gelijk en ik geloof zelfs dat ik mij heb vergist. In vind het woord niet zoo bezwaarlijk, maar wel de term dat er een aantal ‘guerilla's zijn gesneuveld’. Heb ik dit laatste niet geschreven, dan is het eene nalatigheid mijnerzijds geweest.

Doorgang

‘In den laatsten tijd vertelt de radio iederen ochtend vroeg, of de export van groenten naar Duitsland d o o r g a n g kan vinden of niet. ‘Doorgang vinden is afschuwelijk, maar de departementen te 's-Gravenhage schijnen het prettig te vinden’, schrijft ons een lezer en om dit te bewijzen stuurt hij ons een krantenknipsel, volgens hetwelk de directeurs van enige scholen de ministeriële mededeling ontvingen, dat ‘wegens begrotingstechnische redenen middelbare meisjesscholen geen doorgang konden vinden’. Onze lezer merkt hierbij op: ‘Het is nu maar te hopen, dat de scholen althans een uitgang kunnen vinden. Het is wel treurig, dat juist van de zijde, die de Nederlandsche taal moest verdedigen, dergelijke fraaie zinnen in de couranten komen, waardoor de argelooze lezer nog den indruk krijgt, dat het goed Nederlandsch is’.

‘U zult het met mij eens zijn’, zo voegt hij hieraan toe, ‘dat ook de uitdrukking begrotingstechnische redenen een Duitse afkomst verraadt’.

Ja, dat zijn wij met hem eens, en wij waarden het in hem, dat hij met ons waakt tegen het overal aan den dag tredende taalbederf. Maar als hij met het woordje o o k in zijn laatsten zin wil zeggen, dat de uitdrukking d o o r g a n g v i n d e n eveneens van onze oostelijke burens afkomstig is, dan menen wij dat toch te moeten bestrijden.

Doorgaan in de betekenis van: plaats hebben, geschieden, dikwijls in weerwil van zekere moeilijkheden of bezwaren of nadat eerst onzekerheid daaromtrent bestaan heeft, is juist specifiek Nederlands. Het Duitse durchgehen komt in deze betekenis niet voor. Wij zeggen b.v.: het uitstapje gaat door ondanks den regen! Wegens ziekte van de bruid gaat het huwelijk morgen niet door! Gaat het examen door? Als mijn benoeming doorgaat, ben ik uit den brand!

En zoals bij het werkwoord d o o r g a a n , b.v. in de betekenis van ergens door (heen) gaan, een poort doorgaan, het zelfst. naamwoord doorgang in de betekenis van: het ergens doorgaan b.v. in: iemand doorgang verlenen, behoort, zo behoort bij doorgaan = geschieden datzelfde zelfst. naamwoord in de betekenis van: het doorgaan, het geschieden. Doorgang hebben of vinden is dan een omschrijving van doorgaan evenals ingang hebben of vinden bij: erin gaan, voortgang hebben bij: voortgaan. Het komt ons voor, dat de uitdrukking d o o r g a n g v i n d e n geheel overeenkomstig ons Nederlandse taaleigen gevormd is; in Duitsland is zij, voorzover wij weten,

geheel onbekend. Dat onze lezer de uitdrukking afschuwelijk vindt, is zijn goed recht. Dergelijke omschrijvingen zijn gewoonlijk ook niet mooi. Waarom niet eenvoudig d o o r g a a n gebezigd? Dus: ‘..... of de export van groenten naar Duitsland kan doorgaan’ en ‘dat in verband met de begroting de oprichting van middelbare meisjesscholen niet kan doorgaan’.

Onze schande!

(Ov.) - Enige tijd geleden sprak voor de radio iemand - ik vergat 's mans naam - zijn teleurstelling uit over het feit dat nog zo weinigen gevolg hadden gegeven aan de oproep van ‘Steun Wettig Gezag’. In tegenstelling tot de spreker verwonder ik me daarover in het geheel niet: toen ik de oproep gelezen had, wist ik minder dan ooit wat van het Nederlandse volk verwacht werd. Het plakkaat voerde het Nederlandse wapen aan de top; is het wonder dat ik iets belangrijks verwachtte? Met de volgende zin werd de pasgeborene ‘S.W.G.’ aan het publiek voorgesteld:

‘Gedwongen door nieuwe ernstige bedreiging van onze vrijheid, is, met toestemming van de regering, het instituut “Steun Wettig Gezag” opgericht’. Voor het instituut er was, werd het dus al gedwongen!

De oproep gaat dan verder: ‘Dit instituut S.W.G. wil de strijd aanbinden tegen elk stelsel dat hetzij van buitenaf, hetzij van binnenuit door terreur of dwang zelfstandige en vrije volkeren vrijheid en recht wil ontnemen om hen in ruil daarvoor de dictatuur te brengen. Als vrije burgers in een democratisch land moeten wij ons d a a r t e g e n (let wel!) te weerstellen.’

Wil S.W.G. nu communisme bestrijden of steunen?

De opstellers hebben het blijkbaar niet als hun doel gesteld ook de Nederlandse taal voor mishandeling te vrijwaren!

Vindt U het, met mij, niet ergerlijk dat boven dat alles het Nederlandse wapen staat (je maintiendrai slaat toch ook op onze Moedertaal?)

Kunt U ook nog niet eens alarm slaan tegen hen die Charivarius ‘aaneenlijmers’ noemde? Ze kennen tegenwoordig geen perken!

‘De stafchef der V.N.’ bezoekt ons land; een andere correspondent schreef over het Blankers - Koen-echtpaar? enz. enz.

Ik geef toe dat het tegenwoordig geschreven, gedrukte Nederlands moeilijk te begrijpen is, vooral als je geen vreemde talen kent!

Als er een paar mensen bij elkaar zijn, heb je een ‘team’; het is een wonder als ze dan geen ‘trip’ gaan maken. Op het nationale programma (30 April of 5 Mei, ik weet het niet zeker meer) prijkten ‘songs’. Ik hoorde dezer dagen dat een ‘poeem’ geschreven was; het zal ons nu wel gauw ‘gebracht’ worden.

Gelukkig is het Nederlands geen wereldtaal; in het buitenland zullen maar zeer weinigen het kunnen verstaan. Onze schande wordt dus niet overal bekend. ((Red.) Heeft deze lezer geen gelijk?)

Uit tijdschrift en krant

(Ai.) Boekbespreking (in een geleerd weekblad): Dit met een talrijke groep medewerkers verschijnende werk is gevorderd tot....

Geleid door goedgevriendelijkheid en omdat het aantal leerlingen.... velerlei invloed en betekenis heeft, wordt er van die gelegenheid niet voldoende gebruik gemaakt.

(Vo.) In een artikel over wonder-plastic: ‘Als vloerbedekking kan men aan het Rulahyd vul- en kleurstoffen toevoegen’.

Hoe kan men als vloerbedekking iets verrichten?

‘draaiende winch grijpt visser uit IJmuiden’.

Bestaan de Nederlandsche woorden ‘lier’ of ‘wind-as’ niet meer?

In een artikel over Jac. Tati staat: ‘omdat hij had besloten p e r s o o n l i j k aanwezig te zijn....’

‘Cilly Wang b r a c h t haar dansen’.

Als ik de danseres was, zou ik voor een dergelijk transport liever een kruier nemen!

In een kritiek staat: ‘.... waaraan de groep z i j n faam ontleent....’

Is groep mannelijk? ((Red.) Vrouwelijk).

Tenslotte lees ik de tijding, dat A.C.C. in de ‘running’ blijft. Ik heb er met belangstelling kennis van genomen, doch weet niet, wat ‘running’ is. ((Red.) Wij weten het ook niet).

‘Die’ en ‘welke’

Ach, ‘die gebruik ik voor personen, en welke voor zaken’, schrijft F. en hij stoot zich eraan, dat daarvan wordt afgeweken, maar ‘die’ klinkt vaak minder stijf dan ‘welke’

en het gebruik daarvan wordt niet meer fout geacht. Ook de schrijftaal wordt wat soepeler, minder deftig en precies.

Innemen

‘Willen de Landdagganger alle aandacht schenken aan de Triptiekkaarten, die hen werden toegezonden. Deze worden aan de ingang van het R.A.I.-gebouw op feestelijke wijze ingenomen. Er wordt op gehoopt en, eerlijk gezegd ook op gerekend, dat iedere Landdagganger de kaarten ingevuld meebrengt!’

Als u deze circusvertoning hebt bijgewoond, wilt u er dan een aardige reportage over schrijven? (De invulling van de kaarten diende natuurlijk om ze smakelijker te maken, dat hadt u toch wel begrepen?).

Verschijnen

‘Tevens vestig ik Uw aandacht op de volgende binnenkort te verschijnen werken’.
(Ik geloof dat ze nu net verschenen worden).

Schemeroorlog

‘Churchill, Winston, Memoires. Deel II: De schemeroorlog’.
(Zelfs de bedoeling van dit woord ontgaat mij).

Gediplomeerde bustehouder?

‘Meisjes, die van school komen en ook oudere kunnen op onze Leerschool geplaatst worden, waar zij, verdienende, zowel het corsetten- als het bustehoudervak onder vakkundige leiding leren’.

(Zou men dus doende gediplomeerd corset of gediplomeerd bustehouder worden? Ik vraag maar.)

Brengen

‘Onder de naam “Cavalcade” b r e n g t het Museum der Posterijen aan de Zeestraat in Den Haag een nieuwe tentoonstelling’.

Voorheen was het de gewoonte, tentoonstellingen te houden en om deze te bezichtigen, was men gedwongen, zich erheen te begeven. Ik lees thans tot mijn groote voldoening, dat het Museum der Posterijen in Den Haag een tentoonstelling brengt. Wij kunnen dus kalm afwachten, tot zij ons ter bezichtiging wordt gebracht.

To open

‘In de kunstzaal Van Lier opende een tentoonstelling van werken van Jan Miechels, die een maand gaat duren.’

Ik betwijfel of men kan zeggen: de tentoonstelling opent. Kunt u me inlichten?

Ja, dat kunnen wij: Ons openen is alleen maar een transitief werkw.; het Eng. to open daarentegen kan zowel transitief als intransitief gebezigd worden.

Red.

[Nummer 3]

Redactie ‘Onze Taal’

Het adres van de redactie van ‘Onze Taal’ is niet meer Waldeck Pyrmontlaan 10, Wassenaar, doch Schenkka de 340, 's-Gravenhage. Alle stukken, bestemd voor de redactie, moeten voortaan gericht worden aan dit adres, alle stukken, bestemd voor de administratie, aan het oude adres, Keizersgracht 194, Amsterdam-C.

Onze taal

I

Wat nu? Een verhandeling over ons blad? Nee, lezers, maakt U maar niet bezorgd, hoor! Ons blad spreekt immers voor zichzelf, daar behoeven wij niets aan toe te voegen! Of wel? Zegt U het dan maar gerust!

Dus geen verhandeling over Onze Taal. Over onze taal dan? Ja, dat is toch niet zo vreemd? Weliswaar bespreken wij gewoonlijk bepaalde taalverschijnselen, woorden of uitdrukkingen met elkaar, maar waarom zouden we onze taal ook niet eens in haar geheel of wilt gij liever in 't algemeen bekijken? Niet veel aan te zien? Heus, lezers, nog te veel om in één artikeltje te behandelen!

Laten we dezen keer alleen nog maar bij den naam blijven. Naam? Namen! 't Is deftig veel namen te hebben. Onze taal is zo deftig!

Daar hebben we dan eerst: het Nederlands. De oudste plaats, waar deze naam voorkomt, is een in 1518 te Brussel gedrukt boek, dat werd ‘overgheset wt de spaensche tale in onse ghemeene nederlantsche tale’. Na 1540 wordt onze taal veelvuldig zo genoemd, ook onze Oosterburen spreken dan van het Niederländisch.

Waar komt deze naam vandaan? Deze vraag is gemakkelijk te beantwoorden. De taal werd genoemd naar het land, waar ze gesproken werd: Nederland of de Nederlanden, dat zijn de ‘lage lande bi der see’, in Duitsland ‘Niederlande’, in Frankrijk ‘Pays-Bas’, in Engeland ‘the Netherlands’ of ‘Low Countries’ genoemd. Deze naam was aanvankelijk nog geen eigennaam. Dat werd hij pas tijdens de Bourgondische en Oostenrijkse heerschappij. Vooral onder Karel V, dus in het begin van de 16de eeuw, werd ‘de Nederlanden’ steeds meer een vaste naam voor de ‘lande van herwaerts overe’, de ‘pays de par deça’. Daarna werd eerst alleen de taal van Vlaanderen, Brabant, Limburg, Zeeland, Holland en misschien ook Utrecht Nederlands genoemd. De taal, die in de Noordoostelijke gewesten gesproken werd, heette Nedersassisch, Saxisch, Oosters of Overlands. Zij week nog al wat af van de taal der andere provincies en kwam meer overeen met die van de aangrenzende Noordduitse gebieden. Fransen, Bourgondiërs, Henegouwers en zelfs Vlamingen noemden de bewoners van Utrecht, Gelre, Overijssel, Drente en Groningen dan ook met een stalen gezicht ‘Allemands’! Hoe durfden ze! Ons blad bestond nog niet! Wij zouden ze wel op hun nummer gezet hebben! Maar toen protesteerde niemand! Nee, want het wàs toen werkelijk zo gek niet. Evenmin als de tweede naam van onze taal

toen ongepast was: Nederduits! Rijzen uw haren ten berge? Het wordt nog erger, want onze taal werd zelfs wel Duits genoemd! Ja, heus, in de Middeleeuwen al, in het Noorden: 'duitsch', in het Zuiden 'dietsch', maar ook

‘duutsch’ of ‘duytsch’, zoals blijkt uit een in de omgeving van Aalst geschreven Bijbelvertaling van 1360, waarin de schrijver spreekt over ‘voel (d.i. veel) manieren, die men niet wel volmaectelic in duytsche geseggen noch geduytschen en mag’. En deze naam is nog lang in gebruik gebleven, hij is te vinden bij taal- en letterkundigen. Vondel b.v. hoopte, dat zijn dichtwerk ‘Heerlyckheit der Kercke’ bekend zou worden ‘Tot aen het einde van den Oceaen, Zoo wijt men ooren vint, die Duytschen klanck verstaen’.

En Hooft heeft zijn ‘Warenar’ naar het Latijn ‘nae 's Landts gheleghenheyt verduytschet’.

Sedert het midden der 16de eeuw moest de naam ‘Duitsch’ echter langzamerhand plaats maken voor ‘Nederlandsch’, doch dit woord werd al spoedig verdrongen door de benaming ‘Nederduitsch’. Wij kregen toen Nederduitse spraakkunsten, woordenboeken, poëmata en synoniemen. Thans is het woord echter niet meer in zwang, het leeft alleen nog voort in: de Nederduits Hervormde Kerk. Hoe komt het, dat deze eenmaal algemeen gebruikte naam zo op den achtergrond geraakt is? Hoofdzakelijk doordat de oude term Nederlands weer in ere hersteld werd; dit werd in de 19de eeuw de ambtelijke term. Van het oude Nederduits was weinig meer te duchten. Er lag echter een andere mededinger op de loer, met name: Hollands. Ook al een oude naam; hij dateert uit het begin van de 17de eeuw en duidde oorspronkelijk alleen het dialect van Holland aan. Het duurde echter niet zo heel lang, of het Nederlands in zijn geheel werd er door aangeduid. Wel werd deze term aanvankelijk niet veel gebezigd, maar daar kwam op den duur verandering in. Holland is vele eeuwen onze rijkste, machtigste en invloedrijkste provincie geweest. In het buitenland vertegenwoordigde haar naam ons hele land: Fr. la Hollande, Dts. Holland. Is dit niet nog zo? En is het dan een wonder, dat het dialect van Holland ook een grote rol speelde bij de vorming van onze algemene taal en deze tenslotte met Hollands naam werd aangeduid? Ook in Zuid-Afrika heet onze taal Hollands of Hoog-Hollands in tegenstelling met het Afrikaans, dat ook wel Kaap-Hollands wordt genoemd.

Maar onze taal heeft nòg een anderen naam! Onze Zuidelijke bureu zijn er ook nog! Bij hen heet onze taal: Vlaams. Ja, natuurlijk, dat is eigenlijk het in Vlaanderen gesproken dialect, maar de betekenis van Vlaams is evenals die van Hollands ruimer geworden; het woord duidt nu ook de Nederlandse schrijftaal in België aan. Een nieuwe naam? O, neen! In de 16de eeuw vinden we hem al in dien zin, vaak in tegenstelling met ‘Walsch’, maar ook wel eens ter onderscheiding van.... het Nederlands! De Noordnederlandse schrijftaal onderscheidde zich in vele opzichten van die der Zuidelijke Nederlanden, de laatste was de voortzetting van het Vlaams-Brabants der Middeleeuwen. Coornhert zegt in 1585 in de voorrede van zijn vertaling van Boëthius, dat hij datzelfde werk vroeger reeds ‘uyt oude ende duystere Vlaamsche tale in Nederlandtsch had verduytscht’.

Prof. dr. J. Wille

Aan prof. dr. J. Wille, die onlangs zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar vierde, heeft het bestuur van het Genootschap ‘Onze Taal’ een telegram gezonden van de volgende inhoud: ‘Bieden U hartelijke gelukwensen aan namens het Genootschap en herdenken Uw zo actieve en belangrijke steun. Menen ons van persoonlijke overbrenging te moeten onthouden wegens toevoeging intieme viering. Moge het U gegeven worden

nog vele jaren Uw geest ten bate van onze taal in alle betekenissen vruchtbaar te doen zijn’.

Abonnementsgelden

De penningmeester van ‘Onze Taal’ zal het op prijs stellen, de bijdragen der leden over het lopende jaar, alsmede de abonnementsgelden der lezers, voorzover nog niet voldaan, thans te ontvangen op de postgirorekening van het Genootschap ‘Onze Taal’, te Amsterdam, no. 181661. In verband met de vele noodzakelijke uitgaven, zal een spoedige storting zeer worden gewaardeerd. De penningmeester verzoekt voorts den leden en lezers in België het verschuldigde voortaan *rechtsreeks* te willen overmaken *per postwissel* aan de administratie van het Genootschap ‘Onze Taal’, Keizersgracht 194, Amsterdam-Centrum.

Hot en haar

Hij weet van hot noch haar! En al sla ik hem ook hot en haar om de oren, het helpt allemaal niets; hij blijft een domoor! Hot en haar! Wat zijn dat eigenlijk voor woorden? Aardige woorden! Maar waar is hun bakermat? Bij de paarden!

Paardetaal? In zekereren zin wel. De paarden spreken die taal wel niet, maar zij verstaan haar dan toch. Hot en haar behoren tot die woorden, die oorspronkelijk alleen tot paarden gesproken werden: voermanstaal. Hot betekent: rechts! rechtsaf! rechtsom! Zuidned. hut! Dts.: hott! Ook het werkw. hotten = hot roepen komt voor, niet te verwarren met een heel ander hotten, dat schiften betekent en in verband staat met hotsen en hossen, d.i. schudden, stoten, vgl. hottekar of hossekar. Hier hoort men ook het z. nw. hot bij; hierdoor wordt het dik van geronnen melk, of ook wel een daaruit bestaand gerecht aangeduid. Het

Duits kent het ook: Hotte. Ook als bijvoeglijk nw. komt het voor, b.v. de pap is hot, d.i. geschift, geklonterd. En bij Vondel vinden we het als bijwoord; er wordt dan een stotend geluid door uitgedrukt: hot, hot, te vergelijken met: klos, klos! e.d. Hotten in de betekenis van: lukken, slagen, vloten, is waarschijnlijk hetzelfde woord: het hot niet = het vlot niet; Dts. es will nicht hotten; tezamen hotten = zich tezamen verdragen. Een dergelijke betekenisontwikkeling zien we bij boteren: het botert niet tussen die twee (de taalzuiveraar en de vreemde-woordenbrabbelaar b.v.!)

Doch met dit alles heeft ons hot in hot en haar niets te maken. Dit hot heeft als varianten: in Z. Beveland: houthou; Op Goeree en Flakkee: hittik! Te Kadzand: jut! Te Aardenburg: juutsum! En nu h a a r , d.i.: links! linksaf! linksom! Ook: her! Op Schouwen: aar! errum! Te Aardenburg ook: errum! dus voor hot en haar: juutsum en errum! Te Antwerpen: heir! Men heeft dit haar wel in verband gebracht met mnl. hare, haer, Ned. her = hierheen (vgl. herwaarts). Het is niet onmogelijk, dat dit hetzelfde woord is, doch het is waarschijnlijker, dat hot en haar beide slechts blote klanken, zgn. onomatopeën, klanknabootsende woorden zijn. Die zijn er meer in de voermanstaal, vgl. uitroepen als: ju! ho! hu!

Ook andere talen kennen dergelijke woorden voor links en rechts: Dts. schwude, schwode naast het reeds genoemde hott, ook hotta; Fra. dia en hue; Eng. woo en gee. In het Westvlaams komt nog voor: djo, gerre, gère, geerom, gup naast iuutho en iuutsum.

Hij weet van hot noch haar! betekent dus letterlijk: hij weet van rechts noch links! De Zuidnederlanders zeggen: van ju noch hou weten! Dan hebben we nog: iemand van hot naar her zenden, eigenlijk van rechts naar links, van het kastje naar den muur. En: hot en haar dooreenliggen; schots en scheef, kris en kras; ook hier en ginds verspreid. Tenslotte: het is daar hot en haar, d.i. het is daar in de war, de boel ligt daar overhoop!

Een puzzle!

‘Hierdoor bericht ik U, dat van 6 t/m 9 December 1949, of zoveel langer of korter dan nodig zal zijn - - wegens uit te voeren werkzaamheden - - het niet mogelijk zal zijn motorrijtuigen op dit gedeelte der gracht te parkeren’.

Langer of korter d a n , goed nietwaar? D a n gebruiken we immers na comparatieven? Zeker! Maar: zoveel a l s ! Een gelijkheid wordt toch door a l s uitgedrukt? Ja, ook dat is juist. Maar nu: zoveel langer of korter..... d a n ? of a l s ? Daar zitten we nu! Hoe komen we daar nu uit? Moeilijk? Helemaal niet! Als we dit maar goed vasthouden: bij een ongelijkheid: d a n , bij een gelijkheid: a l s . Wat is de bedoeling van den aangehaalden zin? Dat het parkeren van motorrijtuigen op dat gedeelte van de gracht niet langer of korter dan nodig is, mogelijk zal zijn? Neen. Wat dan wel? Dat het parkeren van motorrijtuigen daar van 6 t/m 9 December of zoveel langer of korter d a n van 6 t/m 9 December a l s nodig zal zijn, onmogelijk is. Hier is de sleutel van het geheim. In dezen zin zitten twee vergelijkingen, een van twee ongelijke en een van twee gelijke grootheden. In de eerste wordt een onbepaalde tijd vergeleken met het tijdperk van 6 t/m 9 December: een onbepaalde tijd (nl. zoveel als nodig zal zijn) langer of korter dan het tijdperk van 6 t/m 9 December. In de tweede vergelijking worden twee nog onbekende, maar aan elkaar gelijke grootheden vergeleken: zoveel a l s nodig zal zijn. Deze twee vergelijkingen zijn door elkaar

gehaald en zodoende is dan op de plaats van als terecht gekomen. Ten onrechte natuurlijk. De zin moet dus zo luiden: ... van 6 t/m 9 December, of zoveel langer of korter (dan van 6 t/m 9 December) als nodig zal zijn. Het 'langer of korter' slaat niet op 'nodig zal zijn', doch op het genoemde tijdperk: 'van 6 t/m 9 December'; 'nodig zal zijn' daarentegen slaat terug op 'zoveel', er is hier dus sprake van een gelijkheid.

Bezint eer gij begint te spreken of te schrijven!

Wie doet mee?

Het aantal abonneés is nog steeds onvoldoende. Het kan stellig worden verdubbeld. Daarvoor is de medewerking van de leden en lezers nodig. Wij roepen een ieder op, die ons helpen wil, zich schriftelijk te wenden tot onze redactie, gevestigd Schenkkade 340, te 's-Gravenhage. Voor elke abonneé, die wordt aangebracht en die zijn abonnementsgeld voor één jaar vooruit betaalt, kennen wij een belangrijke provisie toe. Deze is zo, dat zij dengeen, die een tiental abonneés heeft aangebracht, voldoening zal schenken. Wie doet mee? Hij, of zij, schrijve aan het bovenstaand adres. Wij zullen dan nadere inlichtingen verstrekken. Een krachtige werfactie kan ons een flinke stoot vooruit geven!

Onraad

Met onraad weet een lezer geen raad! Hij schrijft: 'Het voorzetsel "on" komt mij voor te beteekenen slecht, zooals in onland = het slechtste soort veengrond; onheil = ramp. Zoo zou onraad dus slechte raad kunnen voorstellen, maar is toch eigenlijk meer een zwakkere uitdrukking voor onheil. Ra-ra, waar komt dat raad vandaan?'

Nu moeten wij onzen lezer eerst op een kleine vergissing, mogelijk 'a slip of the pen', opmerkzaam maken: on is geen voorzetsel, maar een voorvoegsel, hoor. Het wordt voor een

volgend zelfst. of bijvoegl. naamwoord gevoegd en vormt daarmee één geheel. En dan: de betekenis van on- is eigenlijk niet: slecht, maar: niet, geen. Het is een ontkenning; denzelfden stam vinden we in: neen, uit Germ. ne ainan = niet een (ding); ook in: niet(s), niemand, mnl. ne, en, Gotisch ni, Fra. ne, Dts. nein. Nu wordt dikwijls een ontkenning gebezigd, als men juist het tegendeel wil zeggen b.v.: hij heeft geen best humeur! voor: hij heeft een slecht humeur! en: het kostte hem niet weinig moeite! voor: het kostte hem veel moeite. Zo is het ook met het voorvoegsel on-: onheil = geen heil voor: ramp. De ontkenning kan eveneens gebruikt worden ter aanduiding, dat iets niet goed, dus slecht is, b.v.: het is vandaag geen weer! Nl. geen g o e d weer; 't is slecht weer. En: het is geen doen = het is slecht te doen! Zo is onraad: geen raad, nl. geen goede raad, maar juist een boze raad.

Raad betekent hier echter niet: wat men iemand aanraadt, raadgeving, aanbeveling om iets te doen of te laten, hulp, voorlichting, maar we hebben hier te doen met de vroeger veel voorkomende betekenis van: overlegging, gedachte, plan, nu nog in: met voorbedachten rade, d.i. volgens een vooropgezet, weloverlegd plan.

Onraad betekent dus eigenlijk: geen plan, nl. geen goed plan, maar een boos plan, boos opzet tegen de veiligheid van anderen en zo ook zonder dat aan een bepaalde persoon, die het boze plan koestert, wordt gedacht: alles, waardoor de veiligheid wordt bedreigd.

Nederland - Zuid-Afrika

‘Onze Taal’ heeft aan het Potchefstroomse Universiteitskollege een schenking van oude jaargangen gedaan, waarvoor de volgende dankbetuiging is binnengekomen:

‘Die schenking boeke wat u ons deur bemiddeling van die Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereniging gestuur het, het ons in goeie orde bereik. ‘Die Raad en Senaat van die P.U.K. vir C.H.O. voel behoefte om u regtstreeks sy diepgevoelde dank te betuig vir hierdie waardevolle geskenk - waardevol deur die kommersiële waarde van die betrokke boeke, maar veral ook om die openbaring van simpatie wat daaruit spreek en om die morele steun wat dit vir ons beteken. Hierdie gebaar van u tref ons des te meer omdat ons besef in watter moeilike ekonomiese omstandighede Nederland verkeer na die oorlog, en ons sien daarin 'n openbaring van die diepe gevoel van verwantskap en vriendskap wat daar nog altijd tussen ons twee volke bestaan.

‘Ons het reëlings getref om sodra ook ander sendings wat nog onderweg is, ons bereik het, aan Hare Koninklijke Majesteit se Gevolmagtigde Minister te Pretoria, Sy Exsellensie Mnr. J. van den Berg, die geleentheid te skenk om al die boekeskenkinge vanuit Nederland by 'n openbare plegtigheid aan die P.U.K. vir C.H.O. te oorhandig namens die skenkers.

Verder kan ek u meedeel dat in elke boek 'n etiket aangebring word, waarop die naam van die skenker vermeld word. Sodra dit gereed is, stuur ons u ook nog weer 'n lys van werke wat deur u geskenk is.’

Een gemotoriseerde mars

(El.) Een dagblad maakte melding van een persconferentie, waar mededeling werd gedaan van een te houden ‘gemotoriseerde mars door de Achterhoek van Twente’.

Een corps, een detachement, een bataljon kan gemotoriseerd worden, maar een mars??

Een gemotoriseerd corps blijft een corps. Evenzo blijft een gemotoriseerd transport een transport. Maar van een ‘gemotoriseerde mars’ mag m.i. niet gesproken worden, aangezien immers door het motoriseren het karakteristieke van de mars (Fransch: marche), nl. het m a r c h e r e n is komen te vervallen. De m a r s is een r i t geworden. Voor het geval dat iemand van oordeel mocht zijn, dat de uitdrukking ‘gemobiliseerde mars’ er wel mee door kan, zou ik willen opmerken, dat die uitdrukking in elk geval niet bepaald elegant kan worden genoemd. Het is zo iets alsof men, omnis comparatio claudicat, een partijtje planken als ‘aan repen gezaagde bomen’ zou willen betitelen.

Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat vorengenoemd bericht, na de deelnemende legerafdelingen te hebben opgesomd, uitdrukkelijk vaststelt: ‘Het geheel wordt op auto's vervoerd’.

O, die krant!

Een veel gelezen dagblad wijdde in Augustus aan de nagedachtenis van Nico van Suchtelen een korte bespreking, waarin deze niet bepaald korte zin voorkwam:

‘Hij is voor (?) altijd een op zichzelf staande persoonlijkheid in onze letteren gebleven, hoewel evenals Verwey en verscheidene van zijn tijdgenoten (o.a. Herman Gorter) een door het mathematisch heldere denken van Spinoza doorgedrongen (? doorgedrongen?) kunstenaar, die een oeuvre heeft nagelaten van een, zoals Van Vriesland het in het Gedenkboek, dat op 25 October van het vorig jaar onder zijn redactie werd samengesteld toen Van Suchtelen zeventig jaar werd, uitdrukte, Erasmiaanse veelzijdigheid.’

‘t Lijkt mij hemeltergend dat zoo'n stijlbrouwsel in een 1e-klasblad gepubliceerd wordt, schrijft ons een lezer.

In een minstens evenveel gelezen blad las dezelfde lezer iets over ‘.... een Fransch product, dat met een schema van vijfenveertig verschillende nuances h a a r debuit maakte’.

[Nummer 4]

De herkomst van verschillende woorden in de Nederlandse taal

Als wij iemand te pas en te onpas vreemde woorden horen gebruiken, zijn wij al gauw geneigd hem te zien als één van de velen, die zo graag willen laten horen, dat zij ‘ontwikkeld’ zijn.

Deze neiging om vreemde woorden te bezigen, kunnen wij beschouwen als een erfenis uit vroegere eeuwen, toen het tot de ‘bon ton’ hoorde om een gesprek met vreemde woorden te doorspekken.

Het feit, dat Frans de taal was der diplomatie en der hogere kringen, heeft hierbij zeker geen geringe rol gespeeld.

Beschouwen wij echter onze gangbare nederlandse taal, dan blijkt het, dat deze eigenlijk wemelt van vreemde woorden, die in de loop der eeuwen òfwel vernederlandst zijn, òfwel hun oorspronkelijke betekenis geheel verloren hebben. Wij willen onze lezers hieronder een kleine bloemlezing geven zowel van woorden, die van buitenlandse oorsprong zijn, als van woorden die zuiver nederlands zijn, maar die wij pas als zodanig herkennen als wij de vorm onder ogen krijgen, die het woord in de Middeleeuwen, of nog vroeger, had.

En om na deze korte inleiding nu maar meteen met BEKWAME SPOED te beginnen, zullen wij aanvangen met een ontleding van deze uitdrukking, die eigenlijk wil zeggen: met een spoed, die gepast (gevoeglijk) is.

Bekwaam is n.l. een vorm van het werkwoord ‘bekomen’, dat eertijds de betekenis van passen of voegen had. In de uitdrukking ‘te bewamer tijd’, vinden wij de oude betekenis terug, terwijl het duitse equivalent voor de uitdrukking ‘mit gehöriger Eile’ is en dat gevormd is van het werkwoord ‘sich gehören’ = te pas komen.

Als kinderen niet naar bed willen, zingen zij altijd een LIEDJE VAN VERLANGEN, dat eigenlijk van ‘verlengen’ is. Zij willen immers de tijd, die hen van het naar bed gaan scheidt, verlengen en inderdaad had het werkw. ‘verlangen’ vroeger de betekenis van uitstellen of verlengen. In Zuid-Nederland kent men deze betekenis nog. Als wij zeggen, dat iemand TE HOOI EN TE GRAS werkt, bedoelen wij dat hij slechts af en toe de handen uit de mouwen steekt. Deze uitdrukking dateert nog uit de Middeleeuwen en was een tijdsbepaling bij de Gerechtsdagen met de betekenis: ‘bij hooi’ (in de hooitijd) en ‘bij gras’ (in de grasmaand), dus slechts twee maal per jaar, wat niet vaak is, of met andere woorden zelden, af en toe.

Ook de uitdrukking KIP, IK HEB JE, gaat tot de middeleeuwen terug en heeft niets met een kip te maken. Zij is ontleend aan een kinderspel, dat ‘kippen’ heette. Het werkw. van die naam betekende oorspronkelijk vangen of grijpen. In het ‘Amsteldams Minne-Boeckje’ uit 1637 vinden wij nog het versje:

Ik weet niet anders aan te raden
Als spelen: kip, ik heb je
Ik zal de kipster zijn.

In de dieventaal is de oude betekenis nog bewaard gebleven in de bijnaam ‘kip’ voor een agent, die voor de leden van dit gilde inderdaad een grijper is.

Ter afwisseling geven wij nu enkele woorden, die ontleend zijn aan een vreemde taal en als eerste

het bekende woordje, waarmee wij onze hond zoet houden: KOEST. Dit woordje is afgeleid van het franse ‘couchel!’ of ‘couche toi!’, dat betekent: wees stil!

Zo werd ook in vroegere tijden de bedstee wel koets genoemd, het was immers een plaats, waar men ging slapen en dus over het algemeen stil was.

Het duitse dialect heeft in het woordje ‘kusch!’ de klank nog het zuiverste bewaard.

Ook als wij ALARM slaan, gebruiken wij een franse uitdrukking. Het is n.l. een oude wapenkreet ‘à l'arme’, wat wil zeggen: te wapen! Later werd deze uitroep als één geheel gebruikt en nog later als een zelfstandig naamwoord.

Ook ons woordje BANKROET is aan het frans ontleend, welke taal het op haar beurt afleidde uit het italiaans. Bankroet - banqueroute - banca rotta. De letterlijke betekenis van dit laatste woord is ‘gebroken bank’. Naar alle waarschijnlijkheid is de uitdrukking ontstaan uit de gewoonte om de tafel of bank van de wisselaar, die failliet is gegaan, weg te halen of af te breken op het forum.

Ook ons woordje FOETEREN komt uit het frans en is afgeleid van ‘foutre’.

Van het Frans naar het Hebreeuws is voor ons maar een kleine stap en wij beginnen met BOLLEBOOS, welk woord naar alle waarschijnlijkheid is afgeleid volgens de klank van ‘ba'alhabbajit’, dat wordt uitgesproken als bôôl-habôis en waarvan de betekenis is: heer des huizes. Ook ons KAPOERES is van deze taal afgeleid en wel van ‘kappôreth’, dat zoenoffer betekent. Zeggen wij van iemand, dat hij kapoeres is, dan betekent dat, dat hij evenals een zoenoffer zijn langste tijd gehad heeft en het niet lang meer zal maken.

Ons KABAAL heeft een langere weg nodig gehad om zijn tegenwoordige betekenis te krijgen. Het werd afgeleid van het Joodse ‘qabbâlâh’ (overlevering). In de eerste plaats werd hierdoor verstaan de godsdienstige symboliek, die uitsluitend aan de priesters bekend was, dus de geheime wetenschap of kennis. Later werd dit woord gebruikt voor heimelijke verstandhouding, samenzwering of oproer om tenslotte synoniem te worden aan de met een oproer gepaard gaande herrie en lawaai.

Alvorens weer tot Nederland terug te keren nog een woord dat grijs is van ouderdom. Wij bedoelen in het GENIEP. Dit woord is afgeleid van het angelsaksische ‘genip’, dat nevel, mist of wolk betekent en dat op zijn beurt een vorm is van het werkwoord ‘(ge)nipan’ (donker worden). In het Oost-fries, dat nauw verwant is aan het angelsaksisch, heeft men nog het woord ‘gnêpen’, dat plagen of sarren betekent.

Van enigszins gelijke betekenis is het woord ACHTERBAKS, dat gevormd is uit ‘achter backe’ of achter de rug.

Het woord backe voor rug vinden wij in het engels nog terug bij back.

Tegelijk bij dit woord vermelden wij ook nog STUURBOORD en BAKBOORD.

Oorspronkelijk was bij schepen het roer met een leren riem aan de rechterzijde van het schip bevestigd en niet, zoals nu, aan de achterstevan.

Het werd door de stuurman met beide handen bewogen, zodat hij met zijn rug (bak) naar de linkerzijde stond. Zodoende ontstonden de woorden stuur- en bakboord.

De oorsprong van het woord BANJEREN is niet geheel zeker, maar men houdt het voor een afleiding of vervorming van ‘baanderheer’ of banierheer. Een edelman, die het recht had onder zijn eigen banier vrije mannen ten oorlog te voeren. Ook de uitdrukking door de BEUGEL kunnen, is aan de Middeleeuwen ontleend. In de steden mocht men n.l. slechts honden houden, die een bepaalde grootte niet overschreden en voor dat doel had men een beugel of ring, waar de dieren door moesten. Het woord beugel houdt verband met bochel en is synoniem met ‘gebogen lijn’.

Vanzelfsprekend zijn ook aan het krijgswezen enkele woorden en uitdrukkingen ontleend en als eerste willen wij noemen ons LEDIKANT, dat gevormd is uit het franse ‘lit de camp’ of veldbed. BIVAK (een verblijf voor de soldaten in de open lucht) is gevormd uit het oud-nederlandse ‘bi wake’, terwijl iemand in DE GATEN HEBBEN is ontstaan door de gaten in het standvizier van een vuurwapen ofwel aan de ogen, de ‘kijkgaten’ van de schutter.

De uitdrukking IN ZWANG komen, voert ons weer de middeleeuwen in. Het is n.l. een vorm van het werkwoord ‘swingen’, dat zwaaien betekende. (Hierbij is meteen een verklaring gegeven voor de nieuwe wijze van dansen!)

Komt dus iets ‘in zwang’, dan verlaat het zijn latente toestand van rust en komt in beweging of met andere woorden: het wordt gebruikt.

KLAPLOPEN ontstond door het gebruik van de klap of klep, waarmede lepralijders hun komst moesten aankondigen. De lazarusklep. Deze ongelukkigen waren niet in staat om te werken en waren dus aangewezen op de liefdadigheid van hun medemensen, met andere woorden: zij moesten op de zak van anderen teren. Hetgeen de klaploper van tegenwoordig ook als hoogste ideaal heeft.

KORTE METTEN maken is ontleend aan het monnikenleven. De ‘metten’ zijn de gebeden die de monniken meestal des nacht om 3 uur moesten opzeggen. Om weer vlug in hun resp. cellen te kunnen terugkeren, maakten zij deze metten zo vlug mogelijk af. Hieruit ontstond de uitdrukking ‘korte metten maken met iets’ wat overeen komt met iets haastig en bondig afdoen.

Alvorens nog enkele oorspronkelijke buitenlandse woorden te verklaren, een uitdrukking, die aan het dobbelspel is ontleend, n.l.: STRIJK EN ZET.

Dit is een verkorting van de uitdrukking: *strijk de ingezette som op en zet opnieuw in*. Dus achter elkaar door spelen.

Om tenslotte nog enkele, aan vreemde talen ontleende woorden te verklaren, zullen wij beginnen met AKEVIETJE, dat waarschijnlijk een verbastering is van het latijnse ‘aqua vitae’ (brandewijn). De oorspronkelijke betekenis zal geweest zijn: een klein slokje, waarna het woord later ironisch werd gebruikt voor een ‘klein klusje’. Ook de uitdrukking KAPSIES MAKEN komt uit het Latijn.

Captio betekent drogreden, vals argument. Vergelijk hierbij het franse captieux, dat bedriegelijk of listig betekent.

IN DE LORUM ZIJN is eveneens van de latijnse taal afgeleid. Het fries kent nog de vorm, die dicht bij het oorspronkelijke woord staat, n.l. ‘doljorum’. Dit woord is afgeleid van ‘in dolorum’ en houdt verband met delirium of waanzin, waarvan dronkenschap een zwakkere uiting is. Tenslotte nog twee woorden, die uit het arabisch tot ons zijn gekomen.

AVERIJ (frans: avarie, italiaans: avaria) werd gevormd uit het arabische ‘awâr’, dat gebrek betekent. Als een schip averij heeft opgelopen, bijv. aan de boeg, heeft het inderdaad ‘gebrek’ gekregen aan een nieuwe boeg.

Ons laatste voorbeeld is via Spanje in onze taal gekomen. Het is het woordje ALKOOF, dat afgeleid is uit het spaanse ‘alcoba’, welk woord op zijn beurt is ontstaan uit het arabische ‘alqobbah’. De betekenis van dit woord is een klein vertrekje, dat op de keper beschouwd een alkoof ook in werkelijkheid is.

LEO TASSERON

Nog eens penswinkel

In verband met het stukje over penswinkel in het Januari-nummer schrijft een lid ons het volgende: ‘Naar aanleiding hiervan kan ik U mededelen, dat onder penswinkel inderdaad verstaan wordt een bak, die voor de buik gedragen wordt, zoals de Pinda-Chineesjes ze gebruikten. Ik ben juist een maand terug van een reis naar Zuid-Afrika, waar mij o.m. het woord penswinkel werd genoemd als typisch woord, dat de Afrikaners gemaakt hebben. Kent U ook de naam “duikweg” voor een weg onder een viaduct door of in een station? Een “vuurhoutje” voor lucifer?’

Deze

‘De stukken in dit nummer opgenomen zijn gezet in de spelling, waarin de redactie deze ontvangen heeft’. Zeer terecht heeft een lezer, in alle bescheidenheid, een aanmerking op dezen zin gemaakt. Met het woordje *d e z e*, zegt hij, worden ongetwijfeld de *s t u k k e n* bedoeld, doch grammaticaal slaat het op *s p e l l i n g*, want dit is het laatstgenoemde zelfstandige naamwoord in den hoofdzin. Het is dus beter dit *d e z e* door *z e* te vervangen. Wij zijn onzen lezer zeer dankbaar voor zijn opmerking en zullen ons leven in dit opzicht dan ook onmiddellijk beteren!

In het raam van

Een germanisme? Ja, en eigenlijk ook weer niet. Raam betekent o.a. lijst van een schilderij, doch wordt in dezen zin tegenwoordig alleen nog maar in Zuid-Limburg gebezigd. In de 19de eeuw begonnen sommige schrijvers het o n d e r D u i t s e n i n v l o e d in figuurlijke betekenis te gebruiken. Potgieter b.v. roept, sprekende over den roman, uit: Wat valt in zijn veerkrachtig raam niet te lijsten! Een andere schrijver zegt van een zeker boek, dat het Klopstock in het raam van zijn tijd zet. Af te keuren? O.i. niet, want de uitdrukking strijdt helemaal niet met ons Nederlandse taaleigen. Ook in onze taal zou men zich, geheel onafhankelijk van het Duits, in deze beeldspraak kunnen uitdrukken.

Uitwijzen

Dit moet dan toch wel een germanisme zijn! Althans in de betekenis van: aantonen, bewijzen, immers Dts. a u s w e i s e n ! Ja, maar schijn bedriegt wel eens! Reeds in het Mnl. komt u t e w i s e n voor in deze betekenis, die zich ook in de 16e en 17e eeuw heeft gehandhaafd. Het betekent d e m o n s t r a r e (aantonen), zegt Kiliaen in zijn Etymologicum, een wetenschappelijk Nederlands woordenboek, waarin hij de betekenissen van de woorden in het Latijn weergeeft (16e eeuw).

Het is goed, dat wij de -ismen in onze taal bestrijden en alle vreemde indringers uitbannen, maar wij moeten oppassen, dat wij niet onze eigen burgers voor vreemde snoeshanen gaan aanzien. Dat gevaar is heus niet denkbeeldig, vooral niet, als wij op germanismen gaan jagen. Want deze boosdoeners zijn niet altijd even gemakkelijk te herkennen. Zij steken zich dikwijls in Nederlandse uniformen en doen zich voor als echte Nederlandse woorden en uitdrukkingen! Aan den anderen kant zijn er rasechte Nederlandse woorden, die al sinds eeuwen een Duitse collega hebben, op wie ze zoveel gelijken, dat men aan hun zuiver Nederlandse afkomst zou gaan twijfelen. En geen wonder! Want met welke taal is de onze meer verwant dan juist met het Duits? Laten wij dus geen oordeel over woorden en uitdrukkingen uitspreken, voordat wij hun indentiteit hebben vastgesteld. Voorzichtigheid is de moeder van de porceleinkast!

Bezorgen

Nog zo'n vermeend germanisme. Bezorgen in de betekenis van verschaffen namelijk. Bij Hooft en Vondel vinden we het al, maar dan met het voorzetsel m e t : 'Ik soudse gaarn bij mijn leven met een man besorghen' (Hooft). 'De vischmerckt

bezorgt de burgerdisschen met alderhande teelt' (Vondel). In de 17de eeuw komt het ook zonder het voorzetsel m e t voor: 'Het gaa hoe 't gaa, Joris, gij dient ons geld te bezorgen' (Langendijk). Ook Van Lennep, Busken Huet en vele anderen bezigen het herhaaldelijk.

Inburgeren

Foei! Wat een germanisme! Ja, inderdaad, het is gevormd naar het hd. einbürgern, zegt het W.N.T. Maar het kwam al in de vorige eeuw in onze taal voor. Het W.N.T. haalt voorbeelden aan uit de werken van Nicolaas Beets, Robert Fruin, Alberdingk Thijm, Willem Kloos. Klinkende namen op letterkundig gebied! Toch, de besten kunnen zich vergissen, en wij moeten onze grote schrijvers niet in hun fouten navolgen. Maar aan den anderen kant: het woord wordt al vrij lang in het Nederlands gebezigd; moeten we er dan nu nog tegen gaan vechten? Wij vechten immers ook niet tegen Labinismen en andere -ismen, die zich reeds in de Middeleeuwen in onze taal hebben ingedrongen! Ergens moeten we toch een grens trekken. En is er wel een goed Nederlands woord te vinden dat de met i n b u r g e r e n e n z i c h i n b u r g e r e n bedoelde begrippen weergeeft? Indien een van onze lezers ons echter zo'n woord aan de hand kan doen, zullen wij ook trachten te bewerken, dat i n b u r g e r e n zich niet nog meer inburgert!

Krantentaal

De bonte kraaien b r a c h t e n genoeg cynisme o p o m.....

Z e l f r e p a r a t i e ! (van schoenen).

De V.E.M. heeft besloten vier nieuwe schepen aan te kopen en oude a f t e s t o t e n .

De tocht over het Kanaal zal m i d d e l s een Engelse oorlogsbodem geschieden.

O u v r e u s e s gevraagd!

De grote Jansonius (groot Ned.-Eng. Woordenboek door Dr. H.J. Jansonius) is u i t p u t t e n d op het gebied der algemene taal.....

En de radio brengt maar!

Wij b r a c h t e n u enige opnamen van..... De e x e c u t a n t e n b r a c h t e n een programma van.....

De z e s s k e t c h e s werden u g e b r a c h t door... Tot 10 uur b r e n g e n wij u....

Bovenstaande zinnen heeft een lezer in een uur tijd door de radio horen zeggen. Hij maakt hieruit de gevolgtrekking, dat onze kunstenaars eigenlijk kruiers of boodschappenjongens zijn. Kunstenaars onder onze lezers, neemt het hem niet kwalijk, want werkelijk de radiotaal b r e n g t het publiek in dien waan! Wilt ge uw eer redden, spoot dan de radio aan dit b r e n g e n te staken!

Uit de pers

Der Arbeitersbestand

‘Het is overigens verbazingwekkend, te zien wat men met een nog onvolmaakt technisch apparaat en bij een zo zorgwekkende arbeidersstand reeds bereikt heeft.’
Zo'n super-germanisme is ook verbazing- en zorgwekkend.

Fucie

‘Drie Duitse staten fucierden’.

Fusion geeft ‘fusionnen’, dus het Nederlandse fucie (!): ‘fucieren’. Daar is geen speld tussen te steken.

Het prille entreebewijs

‘Nauwelijks een dag open werd Zondagavond al het 10.000ste entreebewijs verkocht.’
Meestal nl. vinden zo kort geleden ontloken entreebewijzen geen kopers.

Merkwaardige tweevoeter

‘Weggelopen een origineel Pinchertje, gebrek aan voorpootjes. Terug te bezorgen tegen vergoeding.’

Bij ontstentenis van voorpootjes heeft dit originele hondje zich blijkbaar den menselijken gang weten eigen te maken.

Die moeilijke vreemde woorden

‘De temperaire krijgsraad te Batavia... heeft Suzuki Otojiro, in oorlogstijd majoor bij de Japanse marine, wegens systematische terreur conform de eis ter dood veroordeeld.’

In dit (ongetwijfeld rechtvaardige) vonnis is van tempering niet veel te bespeuren.

‘En aangezien in Drente de organisatie van de tuberculosebestrijding door meerdere(!) zuivelfabrieken reeds lange tijd door financiële stimulantie met succes werd georganiseerd...’

De Romeinen spraken van ‘stimulatie’, de Fransen spreken van ‘stimulation’. Dus wij zeggen.. ‘stimulantie’!

Beeldende taal

1e. Een verslag over gehouden vlootmanoeuvres had als kop: ‘Implacable door het oog van een naald’.

Het schip der woestijn zal het deze man-of-war maar half hebben gegund.

2e. ‘... want wie van de hoofstedelingen, nu wonend op drie hoog achter of nog verder ergens verborgen tussen de hanebalken, zou zijn tenten niet willen opslaan in een huis op het water?’

Wat moet men daar met die tenten beginnen? (Het gaat hier om een nieuw type drijvende woning, van alle moderne gemakken voorzien).

[Nummer 5]

Onze taal op de middelbare school

Aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is het volgende adres gericht:

De ondergetekenden, functionarissen en oud-functionarissen bij openbare en particuliere instellingen en bedrijven en bij het onderwijs, nemen bij dezen de vrijheid zich tot Uwe Excellentie te wenden met een adres inzake de Nederlandse taal.

Zij veroorloven zich de aandacht van Uwe Excellentie te vragen voor de volgende opmerkingen en conclusies, waartoe hun vele en voortdurende ervaringen met betrekking tot het gebruik van de moedertaal in velerlei omstandigheden geleid hebben.

Het schriftelijke gebruik van het Nederlands laat in ontelbare gevallen zeer veel te wensen over. De laakbare invloed hiervan is onberekenbaar groot. Vooral wanneer diegenen, die uit hoofde van hun maatschappelijke taak of positie als gezaghebbend beschouwd worden, zich in slordige taal en stijl uitdrukken, wordt het euvel welhaast traditioneel. De dagbladpers o.a. geeft door een dagelijks te constateren vloed van on-Nederlandse taal en onverzorgde stijl een hoogst betreurenswaardig voorbeeld. Merkwaardig is, dat vele wijd-verspreide mode-uitdrukkingen dikwijls in strijd zijn met de eigen aard van de moedertaal en schijnen voort te komen uit een zucht naar zekere gewichtigheid. Ook blijkt vaak het juiste begrip van de betekenis van woorden en uitdrukkingen te ontbreken, waardoor zij verkeerd worden gebruikt.

Het mondelinge taalgebruik, dat niet zelden in aanzienlijke mate de invloed van geschreven taal ondergaat, pleegt evenmin van zorgvuldigheid blij te geven. De taak van de radio is ten opzichte van de taal te vergelijken met die van het dagblad.

De ondergetekenden stellen de vraag buiten discussie, of een algemene onverschilligheid dan wel onvermogen met betrekking tot de beheersing der moedertaal, hier als oorzaak beschouwd moet worden;

eveneens de veronderstelling, dat de Nederlandse belangstelling voor zaken van internationale aard de waarde van nationaal bezit naar de achtergrond dringt;

mede de veronderstelling, dat de algemene aandacht zich zozeer heeft gericht op de moderne techniek, dat het belang van geestelijk goed en geestesbeschaving weinig meer beseft wordt en afkeer van inspanning ter verkrijging daarvan in te grote mate voorkomt.

Zij achten het echter hun plicht met nadruk te wijzen op het feit, dat de moedertaal het belangrijkste instrument is voor talloze uitingen van de eigen beschaving en dus voor het behoud der beste tradities van ons volk. Dat de veelomvattende functie van de eigen taal van onvergelykelijke waarde is, wordt ook uitdrukkelijk bewezen door de geschiedenis: de uitvoering van het plan de taal der overwonnenen te verbieden, geldt steeds als het volmaken van een overwinning.

In het algemeen blijkt er uit het taalgebruik in Nederland geen besef van de hierboven vermelde overwegingen. De voor Nederlanders zo noodzakelijke kennis

van vreemde talen wordt door de verwaarlozing van de eigen taal bovendien slechts nadelig beïnvloed.

De ondergetekenden menen, dat er geen verbe-

tering van de bestaande toestand bereikt kan worden, indien er niet gestreefd wordt naar verbetering van de onderwijsresultaten, in het bijzonder van die der Middelbare School en daarmee te vergelijken onderwijsinrichtingen.

De aan deze scholen opgeleide leerlingen immers zijn bestemd voor functies in de maatschappij, waarin zij anderen tot voorbeeld strekken en invloed uitoefenen.

De Hogere Burgerschool als een van de genoemde onderwijsinrichtingen nader beschouwend, geven de ondergetekenden als hun mening te kennen, dat:

- I de eisen voor de kennis van het Nederlands op deze school reeds vele jaren niet voldoen aan de eisen van de maatschappij, hetgeen met het oog op het belang van de moedertaal voor de samenleving in genen dele verantwoord is;
- II het vermogen zich van de moedertaal te bedienen bij het merendeel der eindexaminandi van deze school in de practijk onvoldoende wordt bevonden;
- III de resutataten van het onderwijs in het Nederlands dienen te bestaan in een kennis en een kunde, welke noodzakelijk zijn voor beginnelingen in alle beroepen en studies, die eindexaminandi kunnen kiezen, dus onafhankelijk van het verschil tussen de opleidingen in een A- of B-afdeling;
- IV het onder II genoemde euvel niet geweten zal moeten worden aan een algemeen tekortschieten van de betrokken leraren ten aanzien van de schooleisen, maar aan het ontbreken van overeenstemming tussen de eisen van de maatschappij en die van de school (waardoor onvermijdelijk ook het juiste besef van de belangrijkheid der moedertaal bij de meeste leerlingen ontbreekt);
- V de taak der leraren in het Nederlands bovendien bemoeilijkt wordt door het feit, dat hun onderwijs de ongewenste invloed van onverzorgd taalgebruik buiten hun lessen niet te niet kan doen;
- VI bij andere vakken, zoals de exacte vakken in de B-afdeling der H.B.S., wel rekening is gehouden met de eisen buiten de school en tevens met die van het H.O., zelfs ten koste van het Nederlands, hetgeen tot uitdrukking komt in het aantal lesuren en de exameneisen;
- VII uit het bovenstaande moet worden geconcludeerd, dat
 - a het Nederlands op de Middelbare School niet de plaats inneemt, die het noodzakelijk toekomt, namelijk een centrale plaats;
 - b het verschil tussen de eisen, gesteld aan de afdelingen A en B, voor het Nederlands ongewenst is;
 - c de bestaande eisen onvoldoende zijn, aangezien de ervaring uitwijst, dat de belangrijkheid van een studievak in het oog van de leerlingen voor een zeer groot deel afhangt van de exameneisen.

De ondergetekenden mogen bijzonderheden, welke verband houden met de bovenstaande punten, in een aan dit adres toegevoegde bijlage onder de aandacht van Uwe Excellentie brengen.

Constaterende, dat het Nederlands voor geen enkele leerling slechts een schoolvak kan zijn, maar voor iedereen een 'maatschappijvak' is, richten zij tot Uwe Excellentie het verzoek, een gunstige verandering van de thans bestaande onbevredigende toestand te willen bevorderen, waartoe wellicht de gelegenheid zal bestaan bij de voorbereiding van de te verwachten onderwijshervorming.

Met betuigingen van verschuldigde hoogachting,

Mr. G.H. ARNHARDT, Chef. Alg. Dienst bij het Gem. Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam.

Mr. J. BIERENS DE HAAN, Alg. Secretaris van de Ned. Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Haarlem.

Mr. H.J. BOELEN, Advocaat, Amsterdam.

Prof. Dr. P.J. BOUMAN, Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

Dr. K. KOOIMAN, Oud-leraar Nederlandse taal en letterkunde, Middelburg.

W. MASSINK, 's-Gravenhage.

Mr. F.L. NEPPÉRUS, Raadsheer in het Gerechtshof te Amsterdam.

G.A. DE STOPPELAAR, Directeur van het Opleidingsinstituut K.L.M., 's-Gravenhage.

Mr. J.F. VERLINDEN, Rechter in de Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch.

Mr. W. WALTER, Assuradeur, Amsterdam.

H.A.J. GRIEP, Lerares Nederlandse taal en letterkunde, Rijswijk Z.-H., Frederiklaan 1.

P.J.M. VAN DER REIJDEN, Luitenant-Kolonel b.d., Amsterdam-O., Hogeweg 29.

Ten vervolge van de in hun verzoekschrift geformuleerde conclusies stellen de requestanten een afdoende uitbreiding van het eindexamen voor. De huidige omstandigheden van het Middelbaar Onderwijs belemmeren vooralsnog de meest gewenste verbetering. Indien deze omstandigheden zich eenmaal gunstig mochten ontwikkelen, zou wellicht een verdere verbetering overwogen kunnen worden, namelijk een vermeerdering van het aantal lesuren, althans in de Afdeling B, en - ten voordele van het gehele onderwijs tevens - een doeltreffende vermindering van het aantal leerlingen per klasse en van het aantal lesuren, dat voor de leraren een volledige betrekking vormt. Hierbij moge zeker gelet worden op het

veelomvattende van de taak, die in het bijzonder de leraar in het Nederlands heeft. Zijn onderwijs, dat de behandeling van veel verschillende onderdelen vergt, dient door voortdurende oefening het nauwe verband tussen helder denken en nauwkeurig taalgebruik bewust te maken.

Een nadere beschouwing van de doelmatigheid van het Lager Onderwijs in dezen zou eveneens overweging kunnen verdienen.

De uitslagen van de toelatingsexamens voor het (V.H.) M.O. zijn geen waarborg voor de resultaten van het L.O. Tot heden blijkt de inrichting van het toelatingsexamen niet aan het doel te beantwoorden en de beoordeling van het examenwerk moet derhalve in te sterke mate vergelijkend geschieden.

Het blijft een vraag, of de aan het Kweekschool-onderwijs verbonden eisen zekerheid bieden omtrent een voldoende bekwaamheid in de moedertaal van al degenen, aan wie de onderwijzersakte wordt uitgereikt. Het feit, dat vele onderwijzers dialectsprekers zijn en niet zelden in hun eigen streek of provincie werkzaam blijven, maakt het bereiken van voldoende kennis en een behoorlijk gebruik van het Algemeen Nederlands zeer moeilijk.

Van mening zijnde, dat ondanks mogelijke bezwaren van een uitbreiding van het eindexamen bij het (V.H.) M.O. een verbetering bereikt kan worden, stellen de requesteranten althans voor de Hogere Burgerschool A en B het eindexamen voor:

1. De behandeling van een geschikte prozatekst (niet in de eerste plaats behorend tot de belletrie), waaruit moet blijken of de candidaat de tekst begrijpt en een samenvatting vermag te geven (tijd 2 uur).
2. Het schrijven van brieven en rapporten, beantwoordend aan de praktijk (tijd 2 of 2½ uur).
3. Een opstel, waaruit moet blijken of de candidaat een eigen beschrijving weet te geven, eventueel een eigen mening te formuleren (tijd 2½ uur).

O p m e r k i n g e n : Uiteraard zullen bij de beoordeling taal en stijl van het werk als het belangrijkste worden beschouwd. Echter geeft de spelling van vele abiturienten ondanks alles steeds aanleiding tot klachten. Het verdient daarom aanbeveling een afzonderlijke waardering van de spelling te geven.

Wat betreft het onder 3 genoemde opstel mag niet uit het oog verloren worden, dat een examensfeer niet de vereiste rust verschaft, welke nodig is voor een zelfstandig scheppende functie. Spanning en vermoeidheid, onvermijdelijk optredend in de voor het opstel gebruikelijke middaguren, belemmeren fantasie en kalme overdenking. In het algemeen zal bij de beoordeling van het opstel met deze factoren rekening gehouden (moeten) worden. Daarom zal dan ook deze van de drie schriftelijke opgaven, mede uit het oogpunt van praktijk buiten de school, niet als de belangrijkste mogen worden beschouwd.

Mondeling eindexamen

1. Onderzoek naar de kennis van de geschiedenis der letterkunde (tijd 15 minuten).
2. De behandeling van een literaire tekst, waaruit blijken moet of de candidaat een beschaafde uitspraak heeft, een voldoende voordracht, en of hij in behoorlijke bewoordingen zijn begrip van de tekst kan formuleren (tijd 15 of 20 minuten).

O p m e r k i n g e n : Het mondelinge examen kan door de hier voorgestelde taken gelegenheid bieden het begrijpen van literaire taal te onderzoeken, hetgeen een eerste vereiste is voor de esthetische vorming. Daarbij dient echter gewaakt te worden tegen te moeilijke opgaven, waartoe bijvoorbeeld veel moderne lyrische gedichten behoren. Door het uiterst subjectieve karakter staat veel lyriek buiten het bevattingsvermogen der kandidaten en niet van de kandidaten alleen. Begrip en gevoel voor schoonheid kunnen ruimschoots aan minder subjectieve literatuur getoetst worden.

Zoals het bij de beoordeling van het schriftelijke werk aanbeveling verdient een afzonderlijk cijfer voor de spelling toe te kennen, is het bij de beoordeling van de mondelinge prestaties gewenst een afzonderlijk cijfer te bepalen voor de spraak, d.w.z. uitspraak en articulatie.

In één enkel cijfer voor Nederlands kunnen de verschillende belangrijke elementen van het taalvermogen niet tot uitdrukking komen. Mag het gemiddelde van alle verkregen cijfers het enige zijn, dat geldt bij het nemen der eindbeslissing, voor de praktijk buiten de school kan de vermelding van vier waarderingen op de cijferlijst belangrijk zijn, dus van: 1. schriftelijk gedeelte, 2. spelling, 3. mondeling gedeelte, 4. spraak.

Ten einde slordigheid en oppervlakkigheid te bestrijden en het belang van een zorgvuldig taalgebruik te doen beseffen, moge overwogen worden de kandidaten, wier examenresultaat wat betreft de moedertaal onvoldoende is, de toelating tot een hogere studie te ontzeggen. Ter rechtvaardiging van dit denkbeeld moge de stelling dienen, dat iedere candidaat met een gemiddeld intellect door de nodige zorg en inspanning een voldoende resultaat kan bereiken.

Tegelijkertijd zou door een dusdanige maatregel het inzicht versterkt worden, dat ook bij het doceren van andere vakken de eigen taal niet mag worden verwaarloosd.

Naar de overtuiging van de requestanten geeft een uitbreiding van het examen, als boven voorgesteld, aan het Nederlands onmiddellijk de **n o o d z a k e l i j k e c e n t r a l e p l a a t s** in het onderwijs.

Zij zijn er zich van bewust, dat daardoor nog niet de juiste toestand wordt geschapen, doch menen dat de docenten tot meer bevredigende resultaten kunnen komen en ter wille van het doel hun inspanning enigszins anders zullen willen richten. Aangezien de docenten, zij het op uiteenlopende wijzen, hun leerlingen steeds oefenen in het lezen en schrijven, zal de uitbreiding een gemakkelijk te bereiken verandering van methode eisen. In de plaats van een aantal opstellen kunnen brieven geschreven worden; allen zullen een aantal literaire teksten moeten vervangen door teksten van zakelijker aard. Het bepalen van de letterkundige geschiedenis tot de voornaamste stromingen en figuren zal bij het doceren meermalen tijd doen winnen.

Mocht dit voor de docenten enige moeilijkheden opleveren, daar staat tegenover, dat de leerlingen nauwgezetter zullen werken, indien het Nederlands niet meer staat op de grens van de 'bijvakken'.

De voorgestelde uitbreiding mag geenszins als een verzwaring beschouwd worden. Deze uitbreiding immers bedoelt te leiden tot een volledig onderzoek naar de kennis en kunde, waarvan men steeds behoort te veronderstellen, dat zij bij iedere examencandidaat aanwezig zijn. Tot nog toe gaat men echter een groot deel daarvan stilzwijgend voorbij.

Ten slotte mogen de requestanten verwijzen naar de algemene beschouwingen betreffende doel en examineren van de moedertaal in de volgende twee waardevolle rapporten:

Het Onderwijs in de Nederlandse Taal en Letterkunde op de Middelbare School (Rapport Staatscommissie-Van den Ent), 1941;

Onderwijsvernieuwing, rapport ener commissie, ingesteld door het hoofdbestuur der Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Deel I, 1946.

Deze rapporten steunen en bevestigen in belangrijke mate de hierboven geformuleerde meningen. Zij stellen op afdoende wijze de noodzakelijkheid van krachtige maatregelen in het licht, beogende het gebrek aan behoorlijke zorg voor de moedertaal te bestrijden, welk gebrek door de huidige maatschappelijke omstandigheden veelvuldiger dan ooit aan de dag komt.

Heengaan

Een lezeres schrijft ons het volgende: In Sloten (N.-H.) bestaat een merkwaardig gebruik van den infinitief plus 'heen' met een praegnant inchoatieve beteekenis. Een trotsche moeder zegt b.v. van haar natuurlijk zoete baby: 'ik leg hem neer en hij gaat slapen heen'. Ik zet takjes in aarde om ze te laten wortelen en mijn buurvrouw zegt verbaasd: 'en nu gaan ze groeien heen?' Haar zoon vertelt van een stuntvlieger, die een verkeerde manoeuvre maakte: 'en hij gaat vallen heen'. De bedoeling is dus, dat de werking onmiddellijk begint.

Tot zover onze lezeres, die gaarne een verklaring van dit taalgebruik zou willen hebben en vraagt, of het ook elders voorkomt.

Het is zeer begrijpelijk, dat de vraagster, voor wie de betrokken uitdrukking geheel vreemd is, door den vorm van de aangehaalde voorbeelden is misleid en het woordje h e e n met den voorafgaanden infinitief verbindt. Het behoort echter niet bij dien infinitief, maar bij het werkwoord gaan, h e e n g a a n dus. Dit betekent letterlijk:

weggaan, zich op weg begeven; in overdrachtelijken zin: zich opmaken tot het verrichten van iets, iets gaan doen, een begin maken met iets. De handeling, die men gaat verrichten, wordt dan gewoonlijk uitgedrukt in een volgenden volzin, b.v. Jan, ga heen, haal een wittebrood bij den bakker! Zij ging heen en zette de pan op het vuur. Ook in den Bijbel zijn voorbeelden van dit gebruik te vinden: zoo ga heen en lees in de rol (Jer. 36 vers 6). Zie ook Hosea 1 vers 2. Het is ons niet bekend, of deze uitdrukking in heel Nederland voorkomt, maar zeker is zij in Groningen en Friesland en ook wel in de Zaanstreek geen onbekende. De handeling, die men begint te verrichten, kan echter ook in plaats van door een volzin alleen door een werkwoord in den infinitief worden uitgedrukt. Voorzover wij weten, is die vorm in Groningen en Friesland niet zo gewoon, in de Zaanstreek echter wel. G.J. Boekenoogen zegt in zijn *De Zaanse Volkstaal* bij h e e n g a a n : ‘ook ter aanduiding van het begin eener handeling zonder dat er van gaan sprake is.’ Hij geeft dan de volgende voorbeelden:

Hij ging weer werken heen.

Ik zal maar weer peuzelen heengaan (langzamerhand het werk hervatten).

Je gaan heen en je neme 'n droge doek, en dan wrijf je de was er goed uit.

Je kijke of 'et in orde is en dan gaan je heen en je hefte (hecht) de kous of.

Gaan

‘In een uitzending op 19 Juli 14.35 (Hilv. I) gaat o.a. een uitvoering van Hindemith's concert voor altviool en orkest’.

Van Dale noemt deze betekenis van ‘gaan’ niet. Vaktaal?

Rode-Kruis-ideaal

‘Het Rode Kruis-ideaal, voortdurend door het Nederlandse Rode Kruis nagestreefd, door met kracht en overtuiging te werken aan de vervulling van zijn moeilijke maar grootse taak’.

Wie werkt hier? Mij dunkt: het Kruis-ideaal (van kleure: Rood).

Ja, de schrijfwijze doet dit wel vermoeden! Of zullen we maar veronderstellen, dat Rode-Kruis-ideaal bedoeld is?

Red.

[Nummer 6]

Onze lezers over de Brabazon I

‘Brabazon I maakte een volkomen geslaagde proefvlucht. Hij verhief zich van den grond nog voor hij het einde van de 2500 m. lange rijbaan bereikt had. Ambtenaren van de Bristol Aeroplane Company..... verklaarden zich over een en ander zeer tevreden. Men had verwacht, dat de Brabazon, die Zaterdag met goed gevolg de eerste rijproeven had afgelegd, gisteren niet meer dan de eerste voorzichtige sprongetjes boven de rijbaan zou nemen. De toetspiloot nam, toen het vliegtuig na den eersten rit was gekeerd en alles goed ging, plotseling het besluit meteen met het toestel op te stijgen. Na een rondje.... maakte de Brabazon na 25 minuten een uitstekende landing. Sommigen zijn van mening, dat zulke vliegtuigen te groot zijn om ooit op een handelsgrondslag gebruikt te kunnen worden. Een dergelijk vliegtuig zal een honderdtal passagiers onder voor dezen zeer geriefelijke omstandigheden kunnen vervoeren. Onze foto graaf legde het opvliegen vast.’

Tot het bovenstaande resultaat zijn wij gekomen dank zij de medewerking van onze lezers, voorzover zij aan onze uitnodiging in het stukje Nederlandse taal in een Nederlandse courant in het Januarinumnummer gevolg hebben gegeven. Heel wat lezers hebben ons een proeve van vertaling gezonden en het blijkt, dat onze taal mogelijkheden genoeg biedt om de barbarismen te vervangen! Nee, ons taaltje is nog zo armoedig niet, dat het steeds met geleende veren zou moeten pronken! Voor elke vreemde eend in de bijt hebben wij uit de ons toegezonden vertalingen een keuze gedaan. Dit was echter niet altijd even gemakkelijk, want dikwijls kan het vreemde woord door meer dan één Nederlandse uitdrukking treffend worden weergegeven. Om ook de inzenders, die andere dan de door ons gekozen woorden hebben voorgesteld, recht te doen, zullen wij een korte bespreking laten volgen.

Perfekte: Verscheiden inzenders zijn van mening, dat dit woord alleen door *volmaakte* kan worden weergegeven. Het betekent inderdaad *volmaakte*, en kan in ons stukje dan ook zeer goed zo vertaald worden. Toch zijn ook andere woorden zoals: *uitstekende*, *uitnemende*, *feilloze*, *voortreffelijke* en *geslaagde* hier op hun plaats. Een der lezers stelt voor *perfekte* op de twee plaatsen, waar het gebezigd wordt, door twee verschillende Nederlandse woorden te vervangen en merkt daarbij o.i. terecht op: ‘zo ziet u weer hoe rijk de Nederlandse taal zelf is: perfect is en blijft perfect, maar in het ene geval geeft de Nederlandse taal daarvoor uitstekend of uitmuntend en in het tweede geval *geslaagd* of *goed geslaagd*.’ Wij hebben in het eerste geval voor *volkomen geslaagde* gekozen, omdat hier ook het begrip *volmakt* in opgesloten ligt; voor ons stijlgevoel past volkomen *geslaagde* hier beter dan *volmaakte*, maar wij geven toe, dat dit een min of meer persoonlijke smaak is. Voor het tweede geval hebben wij ter afwisseling *uitstekende* gekozen; het begrip *volmaakt* behoeft hier niet zo zeer op den voorgrond te treden, daar dit in het eerste geval, nl. bij de proefvlucht, waar de landing natuurlijk bij inbegrepen is, al tot uitdrukking is gekomen.

Startbaan: afrit, vertrekbaan of baan van vertrek, opstijgbaan, aanloopbaan, aanloopveld, baan, rijbaan, verharde vliegtuigbaan, rolbaan. U ziet: er is keus genoeg! De letterlijke vertaling is natuurlijk vertrekbaan, maar wij zouden toch meer voor aanloopbaan voelen. De baan dient er immers voor, dat het vliegtuig een aanloopje kan nemen, voordat het opstijgt! Waarom wij dan toch *rijbaan* de voorkeur hebben gegeven? Wij zullen enkele lezers laten spreken: ‘Een vliegtuig vliegt in de lucht en rijdt op de grond, dus: rijbaan. Het bezwaar, dat daaruit niet is te lezen, dat het een baan op een vliegveld betreft, geldt ook voor startbaan. Startbaan is bovendien onjuist, omdat de vliegtuigen ook op deze banen landen. Desnoods: vliegtuigrijbaan’. Een andere lezer uit zich op een dergelijke wijze; wel zou startbaan door aanloopbaan of opstijgbaan vertaald kunnen worden, meent hij, doch het is z.i. noodzakelijk één woord te zoeken, dat voor opstijgen en landen dienst doet, b.v. rolbaan?

Officials: de juiste vertaling is *ambtenaren* of *beambten*.

Taxiproeven: rijproeven of proefritten.

Taxirit: rit; aanloop kan ook. Een lezer heeft het aardige woord *grondren* bedacht. Het is terecht opgemerkt, dat taxi in elke taal onzin is in dit verband. Een der inzenders vertelt ons, dat het in de vliegerij wel geheel buiten zijn oorspronkelijke betekenis is geraakt. ‘Het uitgangspunt is toch geweest de taxameter, welke in huurrijtuigen en later in automobielen werd aangebracht om de prijs van de rit aan te geven. Ik denk, dat de overgang wel zal zijn ontstaan, omdat men in het algemeen met taxi's korte ritten maakt.’ Dit is zeer goed mogelijk. Taxi staat met taxeren d.i. schatten in verband.

Succes. Enkele lezers zijn nog grotere taalzuiveraars dan wij! Zij vervangen succes door: goed gevolg, waar wij natuurlijk niets tegen kunnen hebben.

Testpilot. Ook voor dit woord ontvingen wij verscheidene ‘vertalingen’: invlieger, vliegtuigbeproefer, bestuurder, toetspilot. Nu willen wij piloot niet afkeuren. Het is in onze taal een heel oud woord, dat in de scheepvaart gebezigd werd voor stuurman, loods, en later in dezelfde betekenis voor de luchtvaart is overgenomen. Over *test* zullen we één onzer lezers het woord geven: ‘Ik vind dat *test* zo'n lelijk en armoedig en onduidelijk woord. De Engelse taal is vergeleken bij de Nederlandse, Duitse en Franse talen zo'n arme, ik zou haast zeggen armoedige, taal en toch nemen veel Nederlanders, die menen hun eigen taal goed te spreken, zoveel woorden uit die arme Engelse taal over, woorden waarvoor vaak goede en betere Nederlandse woorden bestaan of.... kunnen gemaakt worden. Neem nu b.v. dat veel gebruikte ‘service’: service is dienst en meer niet, to serve, servir is dienen, serf is slaaf, serviteur is (min of meer slaafse) dienaar. Wij kennen ‘dienen’ en ‘bedienen’ met verschil van betekenis. Waar het ‘service’ bij ons vaak gebruikt wordt, is de betekenis ‘bediening’, dat drukt de bedoeling toch véél beter uit. Hetzelfde verschil, dat wij voelen in ‘denaar’ en ‘bediende’.

Hier volgt een zwakke poging om U een lichte glimlach of althans een zwak gegriinnik te ontlokken:

Terwijl de oude dame rustig op haar stoel zat te lezen, haar voeten steunend op een stoof, waarin een test met een kooltje vuur, en genoot van het dropje, dat ze in haar mond had, liet een pas geteste testdropvliegenier van grote hoogte een test op haar test droppen. Na een test kon de toegesnelde geneesheer een attest afgeven, dat de dood onmiddellijk was ingetreden.

De ‘staartbaan’ is nauwe familie van ‘peenaltel’ en ‘gool’ en ‘friekek’, in de wereld getrap door ‘sorryers’ die nòch de Nederlandse, nòch de Engelse taal voldoende machtig zijn.

Een andere inzender schrijft: ‘test betekent beproeving, toets. Toetspiloot?’ Ja, dat lijkt ons een aardig woord.

C o m m e r c i ë l e b a s i s: winstbasis, zakelijke basis of zakenbasis, handelsbasis of handelsgrondslag, koopmansbasis, allemaal Nederlandse woorden, die de bedoeling goed weergeven. Dat normale hier wel weggelaten kan worden, zoals een inzender schrijft, stemmen wij toe. Niet normaal ‘commercieel’, b.v. met overheidsbijdrage, is, gelijk hij zegt, niet meer ‘commercieel’. Van ‘commercieel’ spreekt men slechts dan, als de baten tegen de lasten opwegen of nog beter als de baten de lasten overtreffen.

Verscheiden inzenders hebben aangetoond, dat zelfs het min of meer ingeburgerde exploiteren hier wel vermeden kan worden. Een van hen ‘vertaalt’: dat zulke vliegtuigen te groot zijn om daarmee op een normalen handelsgrondslag een winstgevend bedrijf te onderhouden. Anderen schrijven: op handelsbasis (op zakelijke grondslag) gebruiken. En zeer terecht vestigt iemand onze aandacht op het Vlaamse **u i t b a t e n**, maar dit wordt in Nederland zo weinig gebruikt, verzucht hij. Jammer! Is het niet een prachtwoord? Ja, wij kunnen ten opzichte van onze taal nog wel het een en ander van onze Vlaamse taalverwanten leren!

C o m f o r t a b e l e: geriefelijke, aangename, behaaglijke, weldoende. Aan echt-Nederlandse woorden geen gebrek! Natuurlijk **v e r k e e r t** hier het vliegtuig niet in geriefelijke omstandigheden, maar **v e r v o e r t** het de reizigers **o n d e r** voor dezen geriefelijke omstandigheden. De hele uitdrukking over boord gooien en er ‘gemakkelijke zetels’ voor in de plaats stellen, zoals een van onze lezers doet, dat is misschien wat al te radicaal (grondig)!

Van het de lucht in te nemen kunnen

onze lezers ons gelukkig ook afhelpen: met het toestel de lucht ingaan, opstijgen of het in de lucht brengen, het optrekken.

En nu de laatste zin. Deze heeft ook enkele ontboezemingen aan onze-taalminnende harten ontlokt.

Het moment van de start wordt: het ogenblik van vertrek, de aanvang van het opstijgen, het ogenblik van de opstijging, het opvliegen. Ja, maar, zegt iemand, een moment kan men niet fotograferen, laat dat woord maar liever helemaal weg! Een ander is het hier wel mee eens, maar wil dat ogenblik toch niet missen en schrijft daarom: Onze fotograaf maakte een opname van het vliegtuig op het ogenblik van vertrek. En dan is er een inzender, die de leuke opmerking maakt: 'Kunt U die arme fotograaf niet ontbinden en weer op de been helpen? En vraagt U dan een vervolging van dat "moment" wegens wederrechtelijke vrijheidsberoving!'

Inderdaad geeft de volgorde der zinsdelen hier aanleiding tot misverstand, en velen hebben getracht dit te ondervangen door het onderwerp voorop te plaatsen of den zin in den lijdenden vorm om te zetten: Het ogenblik van vertrek werd door onzen fotograaf opgenomen.

Toch is de gebruikte woordschikking, hoewel ongewoon, niet fout. De schrijver wil op het lijdende voorwerp dan nadruk leggen en plaatst het daarom voorop.

Dat vervanging van onzen deftigen f o t o g r a a f door maar zo'n gewonen k i e k j e s m a k e r wat ver gaat, zijn wij met onze lezers eens.

Nu wij toch met de taal van het vliegwezen bezig zijn, willen wij nog even een van onze lezers, die zijn hart uitstort over den gangbaren steward, aan het woord laten: 'Steward komt van het Ang. saks.: stig-weard; stig is (waarsch.) huis, weard is waard (Wirt). De steward vervangt de waard (b.v. de K.L.M.). Men zou hem w a a r d kunnen noemen òf men volgt de gewoonte bij de zeevaart en noemt hem h o f m e e s t e r , de stewardess hofmeesteres. Willen de mensen ter lucht, ter zee en te land per sé afkorten, laten ze dan zeggen: h o f . Altijd nog véél beter dan het te land gebruikelijke: O b e r ' . Hofmeester, ja, daar is veel voor te zeggen. De afkorting hof lijkt ons ietwat bedenkelijk.

De Brabazon I heeft wel heel wat pennen in beweging gebracht! Gelukkig! Wij willen deze bespreking dan ook besluiten met een woord van dank aan die lezers en lezeressen, die aan de vernederlandsing van het Brabazonverhaal hebben meegewerkt!

Uit Hebreeuwsche bron

De opperrabbijn van de Nederlandsch-Israëlitische Hoofdsynagoge te Amsterdam schrijft ons: In het laatste no. (April '50) van Onze Taal geeft de Heer Tasseron (blz. 14 kolom 1) de afleiding van eenige Nederlandsche woorden uit het Hebreeuwsch.

Het eerste daarvan is 'bolleboos'. Dit is inderdaad gegroeid uit het gebruik van de Hebreeuwsche uitdrukking 'baäl habbajit'. Doch de Heer Tasseron overziet, dat zulk een groei niet is gegaan van de Sefardische (Zuidelijke) uitspraak uit, maar van de Asjkenazische (Noordelijke) uit; doordien het Hebreeuwsch, dat de niet-Joodsche Nederlander in de spreektaal hoorde, overwegend volgens die uitspraak werd

gebezigd.¹⁾ Vandaar de s aan het einde van het woord ‘bolleboos’. En nu zijn er twee verbasteringen in: 1° een uit den Joodschen volksmond, die ‘balboos’ (klemtoon op de laatste lettergreep) zegt i.p.v. ‘báangal habbájis’ en 2° een uit niet-Joodschen volksmond, die van ‘balboos’ den vorm ‘b o l l e b o o s’ maakt. Zulke verbasteringen kwamen veel voor. Het vormen van dit woord is al heel lang geleden gebeurd, want we vinden het o.a. in Sara Burgerhart.

Het tweede voorbeeld van den Heer Tasseron is ‘kapoeres’. Hierbij begaat hij de vergissing, het van ‘kappóret’ af te leiden en dit bovendien met ‘zoenoffer’ te vertalen. Het woord ‘kapóret’, volgens Asjkenazische uitspraak: ‘kappóúres’, is en wordt nooit in de gewone gesprektaal der Nederlandsche Joden gebruikt. Het kan ook niet, want het betekent ‘deksel’, steeds gebruikt voor het deksel van de zgn. Heilige Arke, waar de zgn. Steenen Tafelen in lagen; volgens de opvatting van sommigen ‘verzoendeksel’, wat ik minder waarschijnlijk acht (doch dat is een quaestie van lexicografie van het klassieke Hebreeuwsch). Wat de Heer Tasseron bedoelt, is ‘kappará’, Asjkenazische uitspraak ‘kapporó’, in den Joodschen volksmond tot ‘kappóre’ geworden. Dit betekent ‘verzoening’; het werd ook gebezigd voor een gebruik van sommigen, op den dag voor den zgn. Grooten Verzoendag het offer-in-den-Tempel-te-Jeruzalem (op den verzoendag zelf) eenigermate te vervangen door een dier (visch of vogel) door middel van een symbolische handeling; waarbij gaven aan armen altijd hoofdzaak waren. - Het komt mij echter heel onwaarschijnlijk voor, dat ‘kappoeres’ iets met ‘kappóre’ of het meervoud ‘kappóres’ heeft te maken. De overgang naar iemand, die zijn langsten tijd heeft gehad, is niet voor de hand liggend; het begrip van ‘zoenoffer’ is daar uit weg; er zijn andere, meer voor de hand liggende woorden, die in den Joodschen volksmond in gewoon gebruik waren en er voor in aanmerking kwamen. Het lijkt mij, dat het niet anders dan een schertsvorming van ‘kapot’ is

1) De verhouding der Sefardische, zgn. Portugeesche, Joden tot de Asjkenazische was in Amsterdam ongeveer als 1:8; voorts had alleen 's-Gravenhage een kleine groep Sefardische Joden en verder kwamen ze alleen sporadisch voor; van enkele andere groepjes hier en daar is langzamerhand niets overgebleven.

(zoals 'krankjorum' van krankzinnig, en dgl.); als men zegt, dat iemand of iets 'kapoeres gaat' (minder vaak 'is'), bedoelt men: hij of het gaat spoedig kapot, d.i. 't is spoedig met hem of er mee afgelopen. - Dat Voorzanger en Polak, 'Het Joodsch in Nederland' (blz. 169) het ook met 'kaporok' (aldus zijn spelling) in verband brengt, is een van zijn misvattingen (de door hem genoemde uitdrukking 'kaporok gaan' bestaat niet). Zijn derde woord is 'kabaal'; dat komt, schrijft hij, van het Hebreeuwsch 'kabbalá' en de afgelegde weg is langer dan bij de anderen. Zijn definitie van 'Kabbalá' is echter niet juist. 'In de eerste plaats werd hierdoor verstaan de godsdienstige symboliek, die uitsluitend aan de priesters bekend was'. De Kabbala was - en is - (niet in eerste beteekenis, doch in reeds afgeleide) niet een godsdienstige symboliek, doch een esoterisch systeem van een soort theosophische en theologische filosofie, bij sommigen met een phantheïstisch waas; met priesters heeft ze niets te maken.

- Of dit woord nu inderdaad voor heimelijke verstandhouding en samenzwering werd gebruikt? Men zou er voorbeelden van moeten aanvoeren; het zou reeds een afgeleide beteekenis zijn. Het woord 'kabaal' heeft die beteekenis in het Fransch, het Engelsch en het Duitsch niet; in het Nederlandsch niet. Doch om vandaar tot de beteekenis 'geraas' te komen, voegt de Heer Tasseron de beteekenis 'oproer' er tusschen. Dien schakel kan hij niet missen; want het is heel zonderling, dat een woord, dat 'heimelijke samenzwering' beteekent, onvermijdelijk aan zwijgen en stil-zijn verbonden, juist 'geraas' zou aangeven. Doch nergens blijkt die beteekenis 'oproer'. Er is nog een bezwaar. In de Noordelijke landen werd de Asjkenazische uitspraak gebezigd en zeide men 'kabelo', in het huis-, tuin en keukengebruik verslordigd tot 'kabbóle'. Het is moeilijk aan te nemen, dat daar 'kabaal' uit zou zijn ontstaan. Of het woord voor 1667 reeds bestond en het Cabal-ministerie naar het reeds bestaande woord zijn bijnaam kreeg, of dat het daarentegen aan dat 'profligate' en geraas-makende ministerie zijn ontstaan dankt en zich van Engeland uit verspreidde, of dat het van anderen, vroegeren of lateren oorsprong is en die ministerieele naam maar een toevallige overeenkomst oplevert - 'k heb er geen oordeel over.

Voor 't overige heeft de Nederlandsche volksmond heel veel Hebreeuwsche woorden uit de spreektaal der Nederlandsche Joden overgenomen, en ze vaak min of meer verbasterd: stiekem, choogem, mokem of groot-mokem, vooral in de minder deftige taal: tof, de bajes, jajem, jatten, meiertje (muntbiljet van f 100, -; niet van f 25, - zoals Querido in zijn Nes en Jordaan zegt; een verkeerdheid, als hij er veel begaat), heitje, enz. Het ondanks zijn misvattingen voortreffelijke boek 'Het Joodsch in Nederland' van Voorzanger en Polak geeft wel Hebreeuwsche woorden, die overwegend in het Nederlandsche spreken in Joodsche kringen werden gebezigd, maar ook vele, die in het algemeene Nederlandsch zijn doorgedrongen, gewoonlijk met 'brg' (bargoensch) gekenmerkt.

Amsterdam, April 1950.

J. TAL.

Van onze lezers

(Fo.) Apparat..... und kein Ende! Apparaat vóor en na

Wie hervormt het politie apparaat weer tot een ordentelijke politie macht? Wie zal Indonesië inplaats van een staats apparaat goede staats instellingen schenken? Wie helpt den Minister van Financiën af van een hersenloos belasting apparaat en maakt er een doeltreffende administratie of dienst van? Wie vervangt het onbeholpen industrie-apparaat van Nederland door een industriële uitrusting die op de hoogte van den tijd is?

Ga maar door: de magistratuur, het leger en de vloot, de verkeers- en de vervoermiddelen, het consulaire korps, de dagbladpers, de post en telegrafie, de omroep... elk op zijn beurt een zielloos apparaat, in puur Duitse uniform! Benauwend!

Pastilles. Dragées

Hoe kan iemand zo vulgair zijn en spreken van pillen? Neen, de nette 'men' zegt dragées. En smullen van heerlijke chocolade flikken? 't Is haast onfatsoenlijk. Mag ik u niet liever een pastille offeren?

Handomdraaien

Nederlanders zijn niet zulke handtastelijke beoefenaars van jioe-jitsjoe. Zij doen alles in een ommezien.

Uitvinden (to find out)

Een persbericht vermeldde proefnemingen om uit te vinden hoe met behulp van radar bij storm en ontij schepen veilig de haven binnen te loodsen. Zoals een schermer tracht de zwakke stee van zijn tegenstander te ontdekken heeft men misschien wel ontdekt of eenvoudig gevonden (zonder uit) op welke manier men de radarmachines het beste kon gebruiken.

Als eerste

Als eerste haven zal IJmuiden zo'n radar-uitrusting krijgen (datzelfde persbericht). Rotterdammers zullen er wel tegen protesteren dat men IJmuiden de eerste haven acht, en als zodanig met radar begiftigt! Iets anders is, dat de eerste haven, die zo iets krijgt, IJmuiden is!

[Nummer 7/8]

Onze taal

II.

Hebben we een vorigen keer bij de benamingen van onze taal stilgestaan, thans willen we onze aandacht eens aan haar woordvoorraad schenken. Hoe komt onze taal aan haar woordvoorraad? Grotendeels door erfenis. Wij hebben onze taal geërfd van de Germanen en deze hebben op hun beurt weer een deel van de nalatenschap van de Indogermanen gekregen. Vele Nederlandse woorden zijn dus al eeuwen oud, maar ze zijn in den loop der tijden soms zozeer van gedaante veranderd, dat het met geen mogelijkheid meer na te gaan is, hoe ze aan hun betekenis gekomen zijn. Het is gewoonlijk dan ook niet de afleiding, maar het gebruik van een woord, dat over zijn betekenis beslist.

Waarom heet water water, huis huis, zon zon, paard paard? Wij begrijpen dat niet meer. Ja, wij begrijpen wel, waarom wij iets een sneltrein noemen en waarom wij spreken van ijspret, timmerman, glazenwasser. Dat wil zeggen: wij weten, waarom wij juist deze samenstellingen maken om de begrippen, die wij op het oog hebben, uit te drukken. Maar als wij de delen van die samenstellingen zouden moeten verklaren, dan stonden wij alweer met onze handen in het haar! IJs, ja dat is ijs, maar waarom? En pret? En glazen? Wij weten niet, waarom ze nu juist die begrippen weergeven en die voorwerpen aanduiden, die wij ermee bedoelen! En het onbegrijpelijkste van alles lijkt ons nog, dat andere volken diezelfde dingen met heel andere woorden aanduiden! Waar halen die woorden hun betekenis nu weer vandaan? Een heel klein beetje licht kunnen we toch wel in deze zaken krijgen. Natuurlijk is het Nederlands niet de enige taal, die een groot deel van haar woordenschat van de Indogermanen geërfd heeft. Alle Germaanse talen delen in die erfenis. Maar de oorspronkelijke woorden hebben niet in alle Germaanse talen dezelfde ontwikkeling gehad. Laten we eens ons woord huis nemen. Dit luidde in het onfr. (oudnederfrankisch) en ohd. (oudhoogduits) hûs, eveneens in het os. (oudsaksisch), ofr. (oudfries), ags. (angelsaksisch), on. (oudnoors) en got. (gotisch). In 't engels is het echter tot house geworden, in het duits tot Haus. Wij kunnen nu echter nog heel goed zien, dat al deze woorden voor huis aan elkaar verwant zijn en dat al die talen voor dat begrip toch eigenlijk hetzelfde woord hebben. Een taal kan echter heel goed twee of meer woorden voor hetzelfde voorwerp bezitten. Want een woord, oorspronkelijk een naam, drukt nooit het hele begrip uit. Iets wordt aangeduid naar een bepaald kenmerk of een bepaalde eigenschap. Wij kennen daar nog wel voorbeelden van: roodborstje, kwikstaartje, blauwoog. Ook bakker. Deze bakt niet alleen, hij mengt en kneedt ook, ja zelfs verkoopt hij, hij is dikwijls ook een handelman. En dan de vaktaal! Nieuwe uitvindingen, waarvoor een passende naam gezocht moet worden, worden meestal naar de een of andere kenmerkende eigenschap genoemd.

De ons allen zo vertrouwde maan noemden de Grieken $\sigma\epsilon\lambda\eta\nu\nu\gamma$ (selènè), de Romeinen wandelden bij het schijnsel van de luna. Zowel in het grieks als in het

latijn werd onze maan dus genoemd naar het licht, dat zij verspreidt, want σεληνη staat in verband met σελας (selas), dat glans betekent,

en luna heeft denzelfden stam als lucere (lichten) en lumen (licht). Maar de Germanen houden het liever met de maan: onfr. en ohd. mano, on. mani, got. mena, dts. Mond, eng. moon. Is de afleiding van den wortel mé, dien we in meten hebben, juist, dan betekent maan zoiets als tijdmet. Zij is hier dan genoemd naar haar kenmerk, dat zij als richtsnoer voor de tijdrekening gebruikt kon worden. Waarschijnlijk staan ook lat. mensis, gr. μῆν (mèn), beide met de betekenis van maand, en lituus menu (maan) ermee in verband. Het gotisch had voor zon het woord sunno, dts. Sonne, eng. sun, ned. zon, en ook het woord sauil, lat. sol, gr. ἥλιος (hèlios). Dikwijls raakte een van de twee woorden in onbruik; zo was in 't gotisch atta voor vader (vgl. fries: heit) gebruikelijker dan fadar, ons vader.

Het is dus helemaal niet zo vreemd, dat niet alle Germaanse talen dezelfde of tenminste verwante woorden voor dezelfde begrippen hebben. Waren er oorspronkelijk twee of meer woorden voor een bepaald begrip, dan kan heel goed het ene in de ene, het andere in de andere taal bewaard zijn. Zo zijn sommige Indogermaanse woorden alleen in het Oost- of Noord-, andere alleen in het Westgermaans blijven voortleven. Ook zijn er oeroude woorden, die alleen in onze taal overgebleven zijn, b.v. mooi, koorts, hiel, hollen, mals, pogen, zuinig, schrande, averechts en andere. Vaak leven nog oude woorden voort in dialecten, helemaal verscholen, doordat zij niet in de geschreven taal voorkomen. Daarom zouden wij alle dialectsprekers en -kenners onder onze lezers willen aansporen typische woorden, die zij niet in het gangbare Nederlands kennen, eens op te schrijven. Juist in onze streektaalen schuilt vaak een taalrijkdom, waar ons zg. algemene beschaafde Nederlands jaloers op kan zijn!

En hoe staat het nu met onzen woordvoorraad? Zou onze taal rijk of arm aan woorden zijn? Wanneer is een taal eigenlijk rijk? Als zij een groot aantal woorden bezit en over veel middelen beschikt om nieuwe woorden te vormen, als zij fijne betekenisschakeringen door verschillende woorden kan uitdrukken. Hetzelfde woord voor verschillende begrippen betekent altijd armoede! Maar hoe zullen we er nu achter komen, hoe groot de woordenschat van onze taal is? Precies is het nooit na te gaan, wel bij benadering. De taalgeleerde wijlen Prof. Dr. J. Verdam heeft het woordenboek van Van Dale als grondslag genomen en kwam tot een globale som van 110.720 woorden. Terecht heeft hij er ± 10.000 afgetrokken, omdat het eigenlijk vreemde woorden waren. Maar er zijn ook nog heel wat woorden, die de gewone woordenboeken niet vermelden, wij moeten dus ook de vakwoordenboeken raadplegen. En dan hebben we alleen nog maar de schrijftaal! Bovendien zijn er, nadat Prof. Verdam zijn globale schatting gemaakt had, alweer een dertigtal jaren verlopen. En in dien tijd is onze woordvoorraad aanzienlijk uitgebreid, want dagelijks ontstaan nog nieuwe afleidingen en worden nieuwe samenstellingen gevormd naar analogie van de reeds bestaande. Door de ontwikkeling van de wetenschap en de techniek komen we telkens met nieuwe begrippen in aanraking, die weer een naam moeten hebben!

En heus, onze taal biedt mogelijkheden genoeg om de leemten aan te vullen en wij achten het werkelijk een belediging voor onze taal, dat men zo vaak uit gemakzucht vreemde woorden zo maar klakkeloos overneemt. Gelukkig behoeven wij in dit opzicht niet alleen te klagen! Neen, een woord van hulde aan de Centrale Taalcommissie voor de Techniek! Zij heeft al heel wat vreemdelingen verbannen! En 't is zeker geen gemakkelijke taak vreemde technische termen, die door het

bestuderen van technische boeken in andere talen al min of meer vertrouwd klinken, door goede, echt Nederlandse woorden te vervangen!

Tenslotte willen wij er nog op wijzen, dat niemand de ganse taalschat beheerst. In de verste verte niet! De taalschat van ons ieder persoonlijk is maar heel klein vergeleken bij den groten rijkdom van onze Nederlandse taal. De woorden, die wij spreken, zijn al weer minder in getal dan die wij schrijven. Natuurlijk hangt onze persoonlijke taalschat ten nauwste samen met onze ontwikkeling, ons beroep, onze plaats in de maatschappij enz.

Shakespeere had aan 15000 woorden genoeg en dat is al heel veel! Sommigen beschikken maar over een woordvoorraad van 300 woorden, anderen van 3000 en misschien brengt een heel enkele het tot 10.000!

De woordvoorraad van onze taal is dus aanzienlijk groter dan die waaraan de doorsnee-Nederlander behoefte heeft. En wij behoeven nog niet bang te zijn, dat onze taal in onze behoeften te kort zal schieten!

Ons gewillige alfabet

Lemafa, Nazeppe, Débee, Esneha, Zilmeta, Wilmeta, Amefa, Arufa, Verblifa! Misbaksels, dwaze samenplaksels van lettergrepen noemt een onzer lezers ze. Ja lezer, fraai zijn deze firmanamen niet, maar ons alfabet is gewillig, men kan er tegenwoordig mee doen wat men wil. De letters laten zich gedwee aaneenrijgen zonder dat er bepaald taal tevoorschijn hoeft te komen! Of zouden deze woorden in het Esperanto thuishoren?

Een stem uit Kaapstad

‘Het wemelt tegenwoordig in verslagen en berichten over onderwijs van de woorden research en test. Waarom doen wij niet als de Afrikaners en gebruiken de woorden navorsing en toets. Dan kan men met een rustig geweten navorsingswerk verrichten en de uitkomsten daarvan toetsen’. Wie durft hier iets tegen in te brengen?

Korte metten maken

Een lezer schrijft naar aanleiding van de verklaring van deze uitdrukking in O.T., 1950, blz. 14, kolom 2, het volgende:

Ten eerste heb ik bezwaar tegen het gebruik van de verleden tijd in de tweede zin der verklaring ('moesten'). Het z i n g e n (liever n i e t 'opzeggen') der Metten geschiedt namelijk nog altijd onveranderd dagelijks (beter: 'nachtelijks') in de talrijke kloosters van kontemplatieve orden, die over de hele wereld zijn verspreid. In Gelderland noem ik maar als voorbeeld: de Benedictijnen en de Trappisten, met diverse abdijen en kloosters in diverse provincies.

Vervolgens: het zal natuurlijk zéker waar zijn, dat, in de tijd van algemeen verval, enkele eeuwen geleden, met het nachtelijk koorgebied 'het handje werd gelicht'. Na het herstel van de goede geest en de tucht in het kloosterwezen, ook al weer lang geleden, kan men dit echter in de praktijk wel als uitgesloten beschouwen. Ik betwijfel dan ook eigenlijk of wel daarin alleen de oorsprong van het gezegde te zoeken valt. Zou het niet eerder zo zijn, dat de uitdrukking verband houdt met het feit, dat de liturgische tekst der Metten (zijnde het eerste stuk der dagelijkse kerkelijke getijden, die van Metten tot Kompletten uit 8 delen bestaan) niet altijd even lang is? M.a.w. soms wel eens k o r t e r is dan gewoonlijk? Men zou, wat dat betreft, in elk geval heel goed kunnen spreken van 'korte Vespers maken', want bijvoorbeeld in Paastijd is de officiële tekst van de Vespers aanzienlijk korter dan anders.

Demobilisant

Wij zijn reeds opgescheept met de dwaasheid, dat gearresteerden worden opgesloten in een arrestantenlokaal, omdat men gemakshalve den gearresteerde arrestant noemt, klaagt een lezer. Maar nu spreekt tot overmaat van ramp een van onze grote dagbladen ook al over demobilisanten! Wat moeten we daar nu tegen doen? Vechten maar!

Overigens is het wel wonderlijk met dien arrestant. Ja, arrestanten zijn vaak vreemde lui, dat is zeker! Ons woord arrestant duikt in de Middeleeuwen al op, maar dan in de oorspronkelijke, actieve betekenis. Het komt van het Franse arrestant (thans arrêtant), dat een tegenwoordig deelwoord is. Arrestant betekent dan ook: arresterende, het woord duidt dus dengene aan, die arresteert, vgl. ook woorden als: exploitant, muzikant, debutant, predikant (uit Lat. praedicans). Arrestant is men echter ten onrechte in passieven zin gaan gebruiken; het kreeg nu de betekenis van: gearresteerde. En het eigenaardige is, dat arrestant ook in het Hoogduits en het Deens deze passieve betekenis gekregen heeft. Ja, zelfs het Russisch kent het woord in dien zin en het is niet onmogelijk, dat die taal het van het Nederlands heeft overgenomen! Wie weet, misschien heeft Czaar Peter het wel op zijn geweten! Van den arrestant is dus niet veel verbetering meer te verwachten! Maar dat betekent nog niet, dat wij nu ook demobilisanten, operanten, fêtanten en wat al niet voor -anten in onze taal mogen toelaten! Vechten dus maar!

Ontsparen

Verscheidene deskundige lezers hebben naar aanleiding van de begripsomschrijving van o n t s p a r e n in het Januarinumnummer onder de rubriek: 'U vraagt en wij....' er

onze aandacht op gevestigd, dat dit woord in de vaktaal van het bankwezen, als wij het zo noemen mogen, tegenwoordig wordt gebruikt in de betekenis: minder inleggen dan terughalen. Men duidt er dus het verschijnsel mee aan, dat bij de Spaarbanken meer gelden worden opgenomen dan ingelegd. Is dit gebruik in strijd met het Nederlandse taaleigen? O.i. niet. Ont- kan aan het afgeleide werkwoord den zin geven van het te g e n o v e r g e s t e l d e van hetgeen het grondwoord aanduidt, b.v. ontladen, ontdekken, ontbinden. Wanneer bij een spaarbank meer geld wordt opgenomen dan ingelegd, dan wordt de totale gespaarde som kleiner in plaats van groter, er wordt dus niet gespaard, maar ontspaard.

Geëlectrificeerde samenleving, explosies en meer schrikwekkende verschijnselen

(Vo.) Er is een aardig joodsch mopje, dat het verschil leert tusschen een schlemiel en een ochenebbichmanneltje: de eerste laat alles vallen en de tweede raapt alles op. Aan dit ‘gijntje’ moet ik denken als ik lees, dat X contact legt en Y het opneemt.

Langzamerhand wordt onze samenleving geëlectrificeerd door contacten en in- en uitschakelingen. Waarom ontploft er niets meer? De krant spreekt van exploderen en explosie. Wat is exploderen voor een misbaksel? (Best gebak! het komt van het Lat. explodere, Red.).

‘De Telegraaf’ meldt, dat de Vereenigde Staten z i j n diplomatieken vertegenwoordiger uit Sofia zal terugtrekken.

In officieele stukken van het Nederlandsche Beheersinstituut en dergelijke instellingen staat, dat iemand ontvijand is, of dat men tot zijn ontvijanding is overgegaan. Toen de Duitschers werden verslagen, kon men zeggen, dat ons land ontvijand werd, maar het is mij een raadsel, hoe men een mensch kan ontvijanden, tenzij men hem van zijn vijanden ontdoet.

Tenslotte nog dit: Bij foto's van het Koninklijke gezin en in hofberichten wordt telkens gesproken van de ‘drie oudste prinsesjes’. M.i. is er toch maar een oudste en moet men zeggen: ‘de oudste drie’. (Inderdaad! Red.).

Slagroom

Gaat Charivarius niet te ver, als hij dit woord (niet de zaak, hoor!) wil uitroeien en deze lekkernij klopproom wil noemen?

Past op, lezers, laten wij Charivarius in ere houden! Wie van ons heeft zo kloekmoedig het taalbederf bestreden als hij? Maar natuurlijk, in dit opzicht is hij net als wij: hij vergist zich ook wel eens. En in het onderhavige geval vergist hij zich in zoverre, dat hij slagroom afkurt; niet, hierin, dat hij de door dit woord aangeduide zaak met klopproom betitelt. De room wordt toch immers ook geklopt. Heus, 't is een mooi woord. Maar slagroom is even goed. Want de behandeling, die de room ondergaat om tot zo'n heerlijke, luchtige massa te worden, mag men gerust slaan noemen. Slagroom, zegt het W.N.T., is zeer vette room, die door afkoelen en slaan dik gemaakt kan worden. Het gebruik van slaan in dezen zin is al vrij oud. Het betekent dan: door herhaalde slagen vermengen, kloppen. In een oud 'Kooockboek' kan men de volgende voorschriften vinden: 'Neemt Peterselie, Majoleyne, ende stootse, ende wat Caes cleyne geraspt met eenen Doyer van een Eye t'samen geslagen', en: 'Neemt Rooswater ende slater Eyeren in'; ja, men wist vroeger ook wel wat lekker was! Slaan en kloppen zijn beide goed Nederlands. Maar bij de vorming van een zelfstandig naamw. voor geslagen of geklopten room heeft slaan het nu eenmaal gewonnen: slagroom.

Hij-hebziekte

Voorzeker, een ernstige kwaal! En hardnekkig! Bijna ongeneeslijk! Zij komt vooral veel voor in de hoofdstad van ons land, ook in ontwikkelde kringen. Een zeer besmettelijke ziekte. Misschien is een inspuiting met het hij-heeftserum bij alle pasgeborenen nog te proberen? Of zou zelfs dat niet meer baten? Dan zien wij de toekomst donker in, want al 'heb' de lijder aan de hij-hebziekte nog zoveel beschaving, beschaafd spreken doet hij niet! O, onze arme taal!

Onze lezers over 'rechtevoort'

Een Vlaamse vriend schreef ons naar aanleiding van 'Rechtevoort' in O.T., Sept. 1949, blz. 39: Dit woord is ons Zuidnederlanders uit West-Vlaanderen 1e. wel bekend in zijn Mnl. betekenis van 'in rechte richting', b.v. A: 'Ben ik op den rechten weg?' B: 'Ja meneer, rijd maar, ge gaat er kommen!'; 2e in zijn Zaanlandse betekenis, mij althans, onbekend; we zeggen nu 'rechtuit'. 'Ik ga rechtuit voortdoen', d.i. dadelijk.

Vader Gezelle tekende uit Fr. Vl. op: rechtgens (d.i. op staanden voet).

Een andere lezer vermeldt 'tegenwoordig', 'in dezen tijd' als betekenis van rechtevoort in den Achterhoek.

Misplaatste vrijgevigheid

Den Haag, 19 November. Naar wij vernemen zal zeer binnenkort (eigenlijk binnen zeer kort) de gehele invoer van metaalproducten uit België vrijgegeven worden (lees: vrij verklaard worden). Bij de tot standkoming van het Voor-unie-acckoord

had men reeds besloten tot deze vrijgiving (lees: vrijlating) te komen, zodra er voldoende betalingsmiddelen beschikbaar zouden zijn.

Zullen wij het vrijgeven maar niet liever overlaten aan hoofden van scholen enz., op feest- en op ijsdagen?

Kiezen voor

(Fo.) In 'Onze Taal' van Juni jl. lees ik: 'Wij hebben in het eerste geval voor volkomen geslaagde gekozen'. Is u wel zeker dat u daar goed Nederlands, en niet Engels geschreven hebt? 'I chose for freedom', maar wij kozen de vrijheid. Wij stemmen vóór of wij verklaren ons voor een of ander besluit, maar wij kiezen voor onszelf wat wij het beste vinden.

(Red.). O wee! Onze Taal is ook al niet onfeilbaar! Want kiezen is een transitief werkwoord, wij kiezen iets, niet voor iets, dat stemmen wij volmondig toe. Of kiezen voor een anglicisme is, durven wij niet met zekerheid te zeggen. 't Is in elk geval heel goed mogelijk, dat onze overzeese burens ons in dezen beïnvloed hebben. Ook kan het gebruik ontstaan uit: partij kiezen voor (of tegen) iets of iemand. De uitdrukking zou dan een ellips en dus nog enigszins te verdedigen zijn.

Spaarzaam

(Fo.) Wonderlijk germanisme. Bedoeld wordt spärlich = karig, schaars. Spaarzaam is iets anders. Dat blijkt in een zin als: Van zo'n karig inkomen kan zelfs de spaarzaamste huisvrouw niets overhouden om opzij te leggen.

Toetsen of keuren?

(Fo.) Ik gevoel mij toch niet geheel bevredigd door het woord 'toetspilot'. Het woord toets lijkt wel veel op het engelse 'test', maar het is toch niet hetzelfde. In 'to test' moeten wij onderscheiden toetsen en keuren. Dit laatste is bij ons het gebruikelijke woord. Levensmiddelen worden gekeurd. Keuren is onze dagelijkse bezigheid en bij toetsen, wat zoveel plechtiger is, komt toch gauw een laboratorium te pas. Toetsen gebeurt ter vergelijking met een vastgestelde standaard; bij keuren komt het meer aan op het oordeel van de keurder of de keurmeester. 'Testpilot' zou dus kunnen worden vertaald met 'keurvlieger' of 'keurder'.

Nog eens ‘handomdraaien’

(Pr.) In Uw blad van Juni 1950 las ik onder de rubriek ‘Van Onze Lezers’ over het woord ‘handomdraaien’, dat Nederlanders niet zulke handtastelijke beoefenaars van jioe-jitsjoe zijn en het woord ‘ommezien’ in dit verband beter is.

Ik ben het met de geëerde lezer niet eens, want volgens mij betreft het in dit verband niet het omdraaien van eens anders hand.

De uitdrukkingen:

in een handomdraaien
in een ommezien
in een ogenblik

willen m.i. alle aangeven, dat iets in een zeer kort tijdsbestek geschiedt, nl. zo snel als het omdraaien van mijn hand, het omwenden van mijn hoofd, het richten van mijn oog.

Wij kennen ook nog de uitdrukkingen:

in een tel
in een seconde

die eveneens een zeer kort tijdsbestek aangeven. Ik meen dus, dat de uitdrukking ‘in een handomdraaien’ ons taalgevoel niet beledigt en zeker gebruikt kan worden. (U hebt gelijk. Red.).

Haagse stijlbloempjes

(Qu.) ‘Roggebrood van Ten Hoeve, dat moet je proeve!’ staat op sommige plaatsbewijzen der Haagse tram te lezen. Een ‘proeve’ van vereenvoudigde spelling (?).

Wist U ook reeds, dat binnenkort de Tweede Kamer onzer Staten-Generaal zal worden gerooid? Zo niet, dan moet U eens op de Hofweg gaan kijken. Daar staat wit op blauw, dat men op 't ogenblik met de verbouw bezig is.

Mocht U liever binnenshuis blijven, dan kan ik U aanraden, ten behoeve van de Minister van Financiën eens een ‘uitputtende’ opgave samen te stellen van posten, ‘waarbij de taakstelling over een langere periode kan worden gezien’.

Landschepen

Een vergissing? Zeeschepen bedoeld? Geen sprake van! Het wonderlijke nieuws stond heus in de krant. Zó stond het er: ‘Het is een v l o o t van autobussen, die gezien mag worden op de Amsterdam - Rome-lijn, Zwitserse en Britse chassis, in eigen land gecarosseed’. Ja, g e c a r o s s e e r d !

Dan stond er ook nog iets over een Nederlands landschip, dat uit Amsterdam naar Rome vertrok. Het was ‘de eerste autobus van Nederlands eerste internationale

ringlijn'. Maar degenen, die zich a a n b o o r d in de zetels nestel(d)en', beseften misschien evenmin als de omstanders, dat het een moment van historische betekenis in het Nederlandse verkeerswezen was.

De krant

Een trouwe lezer zond ons het volgende lijstje van woorden en uitdrukkingen, die hij in een paar kolommen van een dagblad, 'dat heusch niet het eerste het beste is', aanstreepte.

z i c h denken inplaats van: denken;
z i c h begrijpen inplaats van: begrijpen;
de dief werd i ngesloten inplaats van: opgesloten;
a p p a r a t inplaats van machinerie, toestel;
het verkeer tusschen g r o o t e r e plaatsen inplaats van: groote plaatsen;
op l a n g e r e afstanden, op k o r t e r e trajecten (het Deutsche gebruik van den comparativus inplaats van den positivus, zooals ook in: de b e t e r e winkels enz.);
veel t a m - t a m inplaats van: ophef, drukte, druktemakerij, belgerinkel, reclame enz. (echt Duitsch!).

Op deze basis werd te werk gegaan (stijlbloempje!).

Dezelfde lezer wijst nog eens op: b e n u t t e n , m e e r d e r e .

Overleggen

'Toen deze politiemannen voor de rechter kwamen, overlegden zij een lijst van....'.
Hoe zou zoiets in zijn werk gaan?

Nederland zingt

Een der schoonste en meest gezongen Nederlandsche volksliederen luidt:

'En we gaan nog niet naar huis,
Nog lange niet, Nog lange niet'

enkele regels verder heet het dan:

'Niet naar huis gaan, niet naar huis gaan
Of de fles moet op zijn kop staan'.

In de beschrijving van een heksenproces (Schiedam, 1610), zoals dat vermeld staat in 'Batavia Illustrata', 1685, komt o.a. de volgende beschuldiging voor:

'ten huijse van de voorsz. Maritjen Reynen, vergezelschapt zijnde met noch drie andere vrouwspersonen, dansende en singende, wij willen van avond niet tuys gaen, de ton moet op den bodem staan'.

Deze (in katten veranderde) vrouwspersonen hadden een vat nodig, wij volstaan blijkbaar met een fles.....

Nooit en te nimmer

Nooit en te nimmer zullen wij, strijders en strijderessen voor een juist gebruik van onze taal, deze uitdrukking meer gebruiken. Dit is heus de laatste keer! Want een lezer heeft ons terecht op de onjuistheid van die zegswijze gewezen. N o o i t o f t e n i m m e r is de term. Niet: en te, ook niet: of te, maar: ofte, een oude vorm voor: of.

(Me.) De aanhouder wint!

Het is te hopen!

Een woord dat tegenwoordig ook vaak misbruikt wordt is het woord zakelijk. Men vraagt iemand zakelijk te spreken, in plaats van voor zaken; een winkelier wenscht zijn klanten per advertentie een gelukkig nieuwjaar, persoonlijk en ook zakelijk.

En dan die contacten, die ‘alsmaar’ gelegd of opgenomen worden, in plaats van tot stand gebracht, of verkregen.

Banden worden in den regel aangehaald, in plaats van versterkt; zijn zij nog niet aanwezig, dan behoren zij aangeknoopt te worden.

Onlangs las ik in een kunstrubriek iets over een doordringend zelfportret; in een andere rubriek stond iets over een filmverbeelding. Wie kan mij vertellen wat met deze twee woorden (doordringend en verbeelding) in dit geval bedoeld werd? (Red. Wij niet!)

Wij leven in het seizoen der uitverkoop; sommige winkels adverteeren: wij ruimen. Is dat Duitsch of Nederlandsch? (Red. Beide).

In het transportbedrijf sprak men vroeger van overladen, nu is het geworden omslaan.

Onjuist leek mij een opmerking van onlangs in Neerlandia. Men had gelezen dat de Nederlandsche en Indische Hooge Commissarissen formeel niet, maar materieel wèl ambassadeurs zullen zijn en vroeg nu of er materieele ambassadeurs kunnen zijn. Ik zou zeggen dat de aardigheid niet opgaat; de functionarissen in kwestie zullen ambassadeurs zijn in materieelen zin, dus wezenlijk, zij het ook niet formeel, dus naar den vorm.

Men moet niet door te groote ijver de menschen in de war brengen. (Red. Dat beamen wij van harte!).

Bekomen

‘Indien de goederen schade hebben b e k o m e n ,.....’ Mag dat? Een lezer vreest, dat b e k o m e n hier een germanisme is. Wij kunnen hem echter geruststellen. In de betekenis van krijgen komt het reeds in de 17de eeuw voor, wij vinden het bij Cats en Vondel, ook in de Statenvertaling. Ja, zelfs heeft het W(oordenboek der) N(ederlandsche) T(aal) kunnen vaststellen, dat het thans minder in die betekenis wordt gebezigd dan vroeger. Vaak wordt het gebruikt met koopwaar als voorwerp: b.v.: bij den groenteboer op den hoek zijn bananen te b e k o m e n , d.i. te verkrijgen. In de krant kan men dikwijls lezen, dat iemand met zijn auto tegen een boom gereden en aan de b e k o m e n verwondingen overleden is. Weliswaar zouden wij niet graag de tegenwoordige krantentaal tot voorbeeld willen stellen! Maar wat goed is, moet toch door ons als zodanig erkend worden.

Krijgen, ontvangen is de enige betekenis, waarin het transitieve bekomen nu nog gebezigd wordt. Vroeger kon het ook: iets bereiken, tot iets komen betekenen. Ja, het kwam zelfs nog in een derde betekenis voor: iemand betrappen, achterhalen. Intransitief betekende het: ergens belanden, ergens komen. Dit begrip zit ook nog enigszins in de betekenis van rijzen (van beslag), waarin het intransitieve bekomen in het tegenwoordige Westvlaams wel gebezigd wordt.

Andere, ook nu nog gewone betekenissen zijn: tot zichzelf komen, b.v. uit een bezwijming; herstellen van allerlei onaangename aandoeningen, b.v. van den schrik bekomen. Tenslotte wordt het vaak gebezigd met een handeling of spijs en drank als onderwerp, met bijvoeging van een bepaling, die moet aangeven, hoe iets bekomen is: de reis is hem slecht bekomen; het kippenboutje is hem zeer goed bekomen. Men denke ook aan den wens, die men elkaar na het eten vaak toevoegt: Wel become het u! Bekomen betekent dan: zulke gevolgen voor iemand hebben als de toegevoegde bepaling aanduidt.

Verschuiven

Een bijeenkomst kan worden uitgesteld, niet verschoven.

Een les kan worden verzet, niet verschoven.

Gas

Een onzer lezers meent indertijd in O.T. te hebben gelezen, dat een Belgische geleerde omstreeks het begin der vorige eeuw het woord 'gaz' smeedde. Hij vestigt daarom onze aandacht op een artikel van Prof. Brender à Brandis in 'Het Gas' van 1 Maart 1950, waarin dat wordt tegengesproken. 'Immers', zo schrijft de genoemde hoogleraar, 'Jan Baptist van Helmont (geboren 1577 te Brussel, overleden 30 Dec. 1664, dus lang voordat er nog sprake was van België of van Belgen), schreef in zijn "Ortus Medicinae" (Ontstaan der Geneeskunde), dat in 1652 bij Lod. Elsevier te Amsterdam werd uitgegeven, op bl. 59: "Paradoxi licentia, in nominis egestate, halitum illum, Gas vocavi, non longe a Chao veterum secretum". (Met een vrijheid tegen het gewone ingaande, heb ik bij gebrek aan een naam dien damp, welke niet veel verschilt van den Chaos der Ouden, "Gas" genoemd).

Bij het verhitten van organische stof, o.a. hout in een afgesloten ruimte, had hij gewichtsverlies gevonden, er was iets onzichtbaars, iets onvormelijks verdwenen. (Chaos was voor de Grieken het onvormelijke, waaruit de wereld bestond).

Dan zegt hij op dezelfde bladzijde: "Gas et Blas nova quidem sunt nomina, a me introducta eo quod illorum cognitio veteribus fuerit ignota" (Gas en Blas zijn echter nieuwe namen, door mij ingevoerd, en wel omdat het begrip ervan aan de Ouden onbekend was).'

Zie o.a. 'Het Gas' 1920, bl. 200.'

Prof. Brender à Brandis heeft volkomen gelijk. En O.T. dan? Had ons blad het mis? Neen, want onze lezer vergist zich. Uit den klapper op O.T. blijkt, dat wij slechts eenmaal over ‘gas’ hebben geschreven en wel in den 11den jaargang, Mei 1942, blz. 39. En wat lezen wij daar? Dat onze landgenoot Van Helmont, een Brusselse scheikundige, omstreeks het midden van de 17de eeuw luchtvormige stoffen, verschillend van de gewone (dampkrings) lucht, heeft aangeduid met ‘gas’, waarbij hem het Griekse woord ‘kaos’, dat wij schrijven ‘chaos’, voor den geest zweefde! O zo!

U vraagt en wij.....

komen wel wat laat met verschillende antwoorden, maar daar is helaas voorlopig niets aan te doen. Wij wachten op medewerkers, die een deel van de beantwoording voor hun rekening kunnen nemen. Het werk, dat voor Onze Taal gedaan wordt, is voor het grootste deel dat van vrijwilligers. Zij moeten deskundig zijn. Maar die het zijn, hebben het ook zó druk!

Waar komt het woord ‘partijbonzen’ vandaan? Wij weten het niet. Dat het van het Franse ‘bon’ zou komen, is niet denkbaar, want ‘partijbonzen’ wordt steevast in ongunstigen zin gebruikt. Merkwaardig is, dat het niet in het enkelvoud wordt gehoord. □ ‘Ik ben mijn boek kwijt’ is goed. Waarom? Als dergelijke vragen worden toegevoegd, moeten de stellers begrijpen, dat het antwoord kolommen vergt en veel kibbelarijen veroorzaakt. Het een noch het ander willen wij. Peinst u er zelf dus nog maar eens over. En raadpleegt u eens de plaatselijke leraren van het middelbaar onderwijs Nederlands. Vergeet niet ons dan weer te schrijven. □ ‘Rechtevoort’ is ras-echte Bredanaars onbekend. Jammer. Wij blijven bij wat wij schreven. □ ‘Iets uit de doeken doen’ heeft een lezer (volksetymologisch) altijd in verband gebracht met de babykamer. ‘Een taalkundige tegenvoeter van in de luren leggen’, schrijft die lezer. Wat zou Freud gnuiven. Maarre, die ‘taalkundige tegenvoeter’ is ook raar! De ‘doeken’ en de ‘luren’ zijn allesbehalve tegenvoeters, als de lezer, die dit schreef, begrijpt wat hij bedoelt. □ Inderdaad, ‘te vier uren’ is het enig juiste. Alle andere varianten (mag dat?) zijn verkeerd. □ ‘De machine brij draaien’ zou moeten betekenen ‘in de brij’, in de pap, in de soep draaien. □ Wat scheel(t) je? Wat mankeer(t) je? In beide zinnetjes is ‘je’ niet het onderwerp. De werkwoorden zouden met behoud van de ‘t’ geschreven moeten worden. En de antwoorden zouden moeten luiden: ‘mij scheelt niets’ i.p.v. ‘ik scheel niets’ en ‘mij mankeert niets’ i.p.v. ‘ik mankeer niets’. □ Deze opmerkingen zijn juist, maar niet wat een lezer aan deze toevoegde: ‘het dagelijks gebruik laat beide vormen toe’. Neen, als dat zo ware, zouden de opmerkingen van den schrijver n i e t juist zijn. Het is en blijft, in beschaafd Nederlands, ‘mij scheelt niets’ en ‘mij mankeert niets’. De andere uitdrukkingen zijn beslist f o u t . □ ‘De’ generaal B. is geen Nederlands, ‘Generaal B.’ wel. □ De eerstgenoemden zijn geslaagd, de anderen niet. Vooral niet de n vergeten! □ Achter een lijdende voorwerpzin (ook niet zo fraai gezegd) altijd een komma. Dus: ‘Eiseres ontkent, dat haar chauffeur zou zijn verzocht.....’ enz. □ Bijvoegelijke bijzinnen behoren ook tussen komma's te worden geplaatst. □ Indien ooit ‘alsmaar’ in dit tijdschrift is gebruikt, dan was het geen ernst, maar een bitter grapje, ‘Alsmaar’ is zeer lelijk. □ ‘De dame is hier onbekend, noch als lid, noch als abonné’ is geen

Nederlands. Het moet zijn: ‘Deze dame is hier onbekend als lid en als abonné’ of ‘deze dame is hier noch bekend als lid noch als abonné’. En dan in beide vormen géén komma's. □ ‘De contributie moet betaald worden bij aanbidding van de kwitantie’, niet ‘onder’ aanbidding. □ Aan een lezer in Veendam: wij kennen Ds. Zandt al meer dan dertig jaren en weigeren met hem te kibbelen over taalkundige kwesties, verweven met godsdienstige. Maar als Ds. Zandt ‘hun’ en ‘hen’ verwisselt, dan zullen wij hem eens in Delft gaan opzoeken en hem de waarheid zeggen. Hij neemt haar dan wel. Stuurt u hem dit nummer maar alvast. Wij volgen spoedig persoonlijk. □ Een lezer, die een uitmuntende vertaling van ‘Brabazon I’ gaf, vraagt: ‘men schrijft achterwege laten’, maar allerwegen. Dit zijn samenstellingen met weg. Hoe nu met mijnentwege? Houdt dit ook verband met weg?’ Ja: van mijn kant, van mijn zijde. Wegens is ook afgeleid van weg. Denkt u maar eens na. □ Ja, wij gebruiken nu ook gaarne de nieuwe spelling, met handhaving van den buigings-n. De reden? De wetgever liet ons vrij. En wij kozen om de reden, die de Romeinen uitdrukten in het gevleugelde woord: ‘de gustibus non est disputandum’. De n is zo schoon in onze taal, dat wij hem niet willen missen. Het is een kwestie van klankgevoel en..... van smaak. □ Nu niet kibbelen langer: ‘zich afspelen’ is géén Nederlands. Het komt pas de laatste twintig jaren voor als een germanisme. U kunt beter schrijven van hetgeen gebeurde of voorviel. Zoekt u maar in woordenboeken. □ Uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant (mirabile lectu): ‘dat het Nederlandse productie-apparaat uitgebreid is met de fabricage van een hoogwaardig gereedschap, dat tot dusver bijna geheel moest worden ingevoerd’. En dat zei minister Van den Brink, in zijn ‘hoogwaardigheid’. Hij zei trouwens nog veel meer in een taal, die geen Nederlands was. □ ‘Het plan van Tsaldaris’ of ‘Tsaldaris' plan’, maar vergeet u niet, dat zo'n apostrophe zo gemakkelijk in het zetwerk van een krant kan zoekraken, zelfs in de Nieuwe Rotterdamsche Courant, die zo haar best doet onze taal zuiver te houden. □ Helaas, uw brief moet verloren zijn geraakt, alhoewel wij over het gebruik van vreemde uitdrukkingen in het brug-spel wel eens hebben geschreven. □ Wij zijn het wel eens met de opmerkingen van een lezer over de taalfouten in gedichten van wijlen Dr. Schaepman, maar het is niet onze taak op alle slakken zout te leggen in de oudere, vaak verouderde Nederlandse letterkunde. Dichterlijke taal is trouwens, ook heden, niet altijd logisch en taalkundig verantwoord. Dat weet u toch ook wel? □ ‘De minister antwoordde op vragen, hem door enkele afgevaardigden gesteld’ is beter dan ‘de minister antwoordde op punten, die door enkele afgevaardigden naar voren zijn gebracht’ (barre radiotaal). Nog beter is den helen zin weg te laten, want..... er staat niets in! □ Suggestie? ‘Waarom niet denkbeeld of voorstel?’ vraagt een lezer. Een suggestie is eigenlijk niet een denkbeeld of voorstel, maar een door geestelijke beïnvloeding bijgebracht denkbeeld of voorstel. Iemand iets suggereren is iemand zodanig geestelijk beïnvloeden, dat hij als juist aanvaardt wat als juist wordt gevoeld door dengeen, van wien de geestelijke beïnvloeding uitgaat. ‘Doen inbeelden’ is bijna goed, maar heeft een meer bewuste bedoeling - welhaast ten kwade - in zich. Over dit punt kan zowaar een hoofdartikel geschreven worden. □ De man ‘waarover’ ik sprak, is werkelijk een slordigheid. ‘Over wien’ in plaats van ‘waarover’ is zuiver. Waarover wordt inderdaad gebezigd bij zaaknamen. □ ‘Zo schrijft het taalbederf voort tot laakbare slordigheid’, schrijft onze lezer, die deze opmerking maakte. Zeer juist. □ Hij zegt ook terecht: het is niet vestjeszak, maar vestzakje, want het vest is niet klein, maar het zakje. O, mocht een iegelijk nadenken alvorens hij sprak of schreef. □ Een hooggeleerde schreef in een fraai tijdschrift, dat hij zich nooit voor dergelijke stukken heeft kunnen ‘enthousiasmeren’. Neen, om het enthousiasme te

smeren moet je ‘geestdriftig kunnen worden’. En dat doe je niet, als beschaafde en hooggeleerde Nederlander. Ajakkas, dat ‘hooggeleerd’ moesten wij ook maar afschaffen. ‘Hooggeleerde heer?’ Beter: hooggeachte professor, of mijnheer de conservator (in casu). □ Dezelfde, die niet ‘geestdriftig kon worden’, maar wel zich kon ‘enthousiasmeren’, vond zekere zaken ‘important’. Nu ja, dat is regelrecht misselijk. Zeggen wij het nu maar, zoals het is. Onvertaalbare vreemde woorden zijn toelaatbaar, vertaalbare niet. □ Een lezer gaat tekeer tegen ‘lan-

delijke pers', let wel, niet tegen 'de' landelijke pers. Wat verstaat men daaronder, vraagt hij. Organen, door het gehele land gelezen? Welnu, dan 'grote pers', zegt die lezer. Welzeker. Maar wat bedoelen wij dan met 'grote pers'? 'Dagbladen met landelijke verschijning' bedoelen wij, wanneer gesproken wordt over 'landelijke pers'. Het laatste woord is inderdaad een lelijk insluipsel. Stedelijk, dorpelijk of dorps, landelijk, goed, maar dan niet in verbinding met de pers. Huiselijk, ja, dan niet huiselijke telefoon, maar huistelefoon! Landpers? Neen, dagbladen met landelijke verschijning. Onafgekort. En niet samengevat tot landelijke pers. □ 'Zich moeite geven', alhoewel geen germanisme, kan beter vervangen worden door 'de moeite nemen', zoals 40 jaar geleden J.H. Rössing, toneelcriticus van het (helaas) allang weer vergeten (oude) Nieuws van den Dag betoogde. Daaraan herinnert een lezer ons, die ook zo jong niet meer is, maar nog altijd voor onze taal op de wallen staat. □ 'Zich toespitsen' heeft inderdaad een vreemde smaak. De moeilijkheden nemen toe, dat is wel het eenvoudigste en beste. Op de spits drijven beschouwen wij ook als een germanisme. □ 'Meergelijkmatige onderlinge waarborgmaatschappij'. Kan het niet een Vlaams equivalent zijn van 'équitable', vraagt een lezer. Misschien wel, maar..... 'overzetting' in plaats van 'vertaling' te gebruiken in een brief van een goeden, ouden vriend van Onze Taal, olala, dat is erg! Oefening baart (moeizaam) kunst. □ Houdt u ons ten goede, een 'beherend redacteur' van een tijdschrift is geen Nederlands. Wat bedoeld wordt met dezen titel, begrijpen we niet. Wie het beheer voert, is belast met een commerciële taak, een handelswerk. Wie redacteur is, is belast met het samenstellen van een tijdschrift. □ 'Hier en daar correcties toepassen': niet goed, maar verbeteringen aanbrengen. Het is toch zo eenvoudig! □ 'Uit alle delen van het land zijn zij naar Hilversum gekomen' ondervindt critiek van een lezer. Op dat 'komen'..... komen wij wat uitvoeriger terug. Het onderwerp is te moeilijk voor deze rubriek. □ Tot zolang is een anglicisme. Tot ziens is Nederlands. □ Dat is een probleem op zich is een gemeen germanisme. Op zichzelf kan gebruikt worden, of 'dat is een afzonderlijke zaak, of probleem of kwestie'. □ Als in 'meerdere monsters hebben wij niet' bedoeld wordt 'meer', moet 'andere' gebruikt worden. Meerdere is een germanisme. □ Een grote Nederlandse krant schreef over den 'stapelloop' van een schip. Stapel! Een schip wordt te water gelaten, of loopt van stapel. Straks schrijft die krant nog over de waterlating zonder te erbij. Het is droevig. □ De eerste twee en de laatste twee; niet het omgekeerde schrijven. Dat is niet goed. □ Hola, mijnheer de criticaster! Hoe durft gij schrijven, dat een (verkeerde) uitdrukking reeds teveel is 'doorgevoerd'. Ingeburgerd, juist! □ Een dochter zei: 'ik moet tòch de stad in. Zal ik meteen maar de suiker meenemen (kopen). Neen, zei de vader, je moet je tasje meenemen en de suiker meebrengen. Dit ter onderscheiding van de betekenissen van meenemen en meebrengen. □ Meenemen doe je iets van huis uit naar elders, meebrengen echter iets van elders naar huis. Om het nu maar huiselijk te zeggen. □ Of 'met verdrag' een gewestelijke uitdrukking zou zijn, vraagt een lezer. Hij herinnerde zich, dat zijn moeder, 90 jaar geleden, haar ook kende uit het Betuwse. Zij sprak ook nog altijd over 'Nimwegen'. De uitdrukking is echter niet alleen in de Betuwe, maar ook in Friesland bekend. Uit J.J. Cremers' Overbetuwsche Novellen haalt deze lezer aan: 't Is en klein wit huuske da'j met verdrag aan den griendweg ziet stoan'. □ Waarom niet tafereel? Niet alleen omdat het in het Woordenboek staat, maar omdat het goed is en tafreel niet. Lafenis, erfenis, loffelijk, erfelijk schrijven we toch ook? Als we tafreel toelaten wordt het ook gauw lafnis, enz. Wat lelijk zou

dat zijn. □ Een lezer wil omwisselen handhaven naast verwisselen (van de luistervergunningen). Wij niet. Anders zou omkleden naast verkleden ook toelaatbaar zijn. Het laatste is echter goed, het eerste niet. Het zit 'm in dat om. Omkeeren, de ene kant, die onder was, boven brengen. De zaak, waar het over gaat, blijft gelijk! Voelt u 'm? Bij wisselen wordt de zaak zelve vervangen, Daarom inwisselen, verwisselen, eigenlijk (bij de luistervergunningen) vervangen door een nieuwe. In geen geval omwisselen (menen wij). □ Te Rotterdam is een partij goederen aangevoerd, niet 'op' Rotterdam. Te duidt niet alleen rust aan! Hij stijgt te paard. Vroeger: te huis waart. □ Van Dale vindt vanaf en vanuit goed, zegt een lezer, maar wij niet. Van heden af en van Den Haag uit is mooier. De fnaffers en de fnuiters zijn nu voldoende bekend. □ 'Zonder dat ik het gelezen heb' is niet minder toelaatbaar, integendeel, dan 'zonder het te hebben gelezen'. Hoe persoonlijker een zin, hoe beter. □ Agressief mag men zeker vertalen met aanvallend. Waarom niet? □ Wanneer gij den n maar weglaat is hopelijk evengoed Nederlands als denkelijk en vermoedelijk. □ Hopentlijk is hopeloos fout. □ De Volkskrant, die op zo'n leutigen toon kan schrijven, zet in een opschrift 'Euwe aan de leiding'. Dat is een psychologische fout. De opsteller heeft in het hoofd gehad 'aan den kop'. Aan de leiding is fout. Merkwaardigerwijze heeft De Volkskrant die fout elken dag gemaakt. Dat is wel erg. □ Deining 'rond' de vijfde symphonie van Matthijs Vermeulen. Vind u dat 'rond' mooi? Wij zijn er vierkant tegen. □ 'Als eindelijk de papieren op tafel komen, zijn daarvan de scherpe kanten afgeslepen', schreef een krant. Waarvan? Van de papieren of van de tafel? □ Het zomerfruit, 'wat' in enorme hoeveelheden wordt aangevoerd. Alweer krantentaal. 'Dat'. □ Een 'stimulance'? Lachen wij eens hartelijk. De krant, die dit woord schreef, wilde zeker deftig zijn. Een 'stimulans' is het, want het woord is niet afkomstig uit het Frans maar uit het Latijn. □ Deze schandelijke taalverkrachting kwam in een krant voor: 'Indertijd hebben genoemde fabrieken een uitnodiging ontvangen om deel te nemen aan de tentoonstelling, en werd door haar aangenomen'. Dit keukenmeidenstijl te noemen, zou een belediging voor de keukenmeiden zijn. Sommige kranten is niets te erg. Hoe droevig, want de kranten leren zodoende den lezers het kwaad. □ Deze 'uitzonderlinge' situatie? Brrr..... Vermoedelijk is bedoeld 'uitzonderlijke', maar dat is ook niet mooi! Waarom niet enige, bijzondere, zonderlinge? □ 'Het inner-Duitse' verkeer, staat er in een krantenverslag over de Nederlandse Rijnvloot. Dat moet in 'uiter-Duitse oren' wel prettig klinken, in de onze niet. □ Een lezer, die propaganda wilde voeren voor een plan, het Nederlands te vervangen door het Engels, (ja, zeker, dat staat er heus), verwondert zich, dat er geen aanval op dat plan is gedaan. Hij hoorde er niets meer van. Hij wilde toch 'het Nederlandse volk geestelijk rijker maken'. Hahaha!..... De Spreukendichter schreef al: antwoord den zot naar zijne dwaasheid niet. □ Op stations ziet men wel op richtingaanwijzende borden geschreven 'naar' de richting van, hetgeen fout is en zijn moet 'in' de richting van. □ In aardrijkskundige namen blijft de ch gehandhaafd. Dus Leidsche Vaart. Maar Leidse straat, zoals op een straatnaambord in Haarlem staat? Neen, menen wij, want wij aanvaardden straatnamen als aardrijkskundige. Waarom niet? Anders komen wij tot inconsequenties, die verdeeldheid brengen. □ Voor het aanvaardden van straatnamen als aardrijkskundige pleit, dat een straat kan gezien worden als een kleinere aardrijkskundige aanduiding dan een stad of een land. □ Een Leidsche Vaart, die naast een Leidsestraat nota bene in dezelfde richting loopt, is een toepassing van de vereenvoudigde spelling, die in strijd is met den geest der vereenvoudiging. □ Een lezeres hoorde iemand spreken van 'bremzoet' als van iets, dat heel zoet zou zijn. Dat is een vergissing. Men spreekt

van bremszout, zo zout als rem, maar van honingzoet, zelfs van een..... honingzoet mondje! □ ‘Departementen bestaan tegenwoordig niet meer, wel ministeries’, schreven wij in Juli 1949. Een lezer, een hooggeplaatst ambtenaar, wees ons terecht en zegt, dat het slot van iedere wet nog luidt: ‘lasten en bevelen, dat.... alle ministeriële departementen.... wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden’. Ja, dat kan wel zo zijn, maar in het Haagse telefoonboek zult u tevergeefs zoeken naar departementen, als gij ministeries zoekt. En wie geeft de telefoonnummers van de ministeries aan den Plaatselijken Telefoon Dienst (P.T.D.) op? De departementen! Derhalve: de wet spreekt van de departementen, maar de departementen van ministeries. De dagelijkse taal van dezen tijd is beslissend voor het gebruik, niet een wet noch 'n woordenboek, want de taal leeft, de tijd schrijdt voort.

[Nummer 9]

Waar moet dat heen?

‘In den laatsten tijd krijg ik den indruk dat het met onze taal bergafwaarts gaat en allerlei Bargoensch de plaats van het Nederlandsch gaat innemen’, schrijft een lezer. ‘Een paar voorbeelden? Alles s t a r t tegenwoordig: tooneelgezelschappen, bedrijven, circussen, tentoonstellingen, enz. Dit laatste woord is ook al haast vergeten, want ik lees slechts van s h o w s . Bloemenshows, modeshows, enz. Oogenblik schijnt een zeer onfatsoenlijk woord te zijn geworden; waarom anders het veelvuldige gebruik van m o m e n t ? Hebben wij een vreemd woord te pakken, dan gaan wij het nog verhollandschen ook! Wat is m o m e n t e e l voor een onding?’

Ho lezer, mogen wij u even in de rede vallen? Wij willen dat woord m o m e n t toch niet helemaal verwerpen. Weliswaar is het niet van Nederlandsen en ook niet van Germaansen oorsprong, maar het heeft toch al heel lang geleden burgerrecht verkregen in onze taal. Reeds in de Middeleeuwen is het ontleend aan het Frans; oorspronkelijk is het echter een Latijns woord: momentum. Ofschoon het woord via het Frans in onze taal is gekomen, spreken wij het op zijn Nederlands uit naar analogie van andere onmiddellijk aan het Latijn ontleende woorden, zoals instrument uit Lat. instrumentum, document uit Lat. documentum. Deze woorden komen ook al omstreeks 1600 bij ons voor, denk maar eens aan ons Wilhelmus:

Maer Godt sal my regeeren
 Als een goet instrument,
 Dat ick sal wederkeeren
 In mijnen regiment.

In den laatsten regel hebben we meteen al weer zo'n woord: regiment.

En moeten wij al deze woorden nu ook afkeuren? Dat gaat dunkt ons wel wat te ver. Natuurlijk hebben wij er niets tegen, indien men in plaats van deze uit andere talen ontleende woorden echt Nederlandse woorden bezigt, maar dat wil nog niet zeggen, dat de ontleningen als onbruikbaar beschouwd moeten worden. Overigens zijn wij het volkomen met onzen lezer eens, dat ons aardige woord o g e n b l i k , vroeger ook wel o o g b l i c k , de voorkeur verdient boven m o m e n t . Zou men het echter enige malen achtereen moeten herhalen, dan kan men ter afwisseling het leenwoord gebruiken. En m o m e n t e e l ? Ja, in het Frans bestaat momenteel niet voorzover wij weten. Het achtervoegsel -eel is bij ons niet erg productief geworden, maar hier moeten we toch wel met een analogievorm te doen hebben, b.v. naar intellectueel, Fr. intellectuel. Wij zeggen ook: incidenteel, hoewel het Fr. incidentel niet kent. Het Fr. bezigt hiervoor incident (bijvoegl. nw.); het kent ook incidentair als bijvoegl. en als zelfst. nw., iemand, die telkens moeilijkheden opwerpt. Het Franse bijvoegl. nw. bij moment is m o m e n t a n é , bij ons ook wel gebezigd in den vorm m o m e n t a a n . Ja, zelfs wordt bij ons wel een contaminatie (mengvorm) van momentaan en momenteel gehoord, nl. m o m e n t a n e e l . Het komt ons trouwens voor, dat het achtervoegsel -eel de laatste jaren wat productiever is geworden En nu geven wij het woord weer aan onzen lezer.

‘Een professor schrijft in Elsevier dat iemand s n i e r t ! Wij beseffen niets meer,
neen, wij

realiseeren het ons! (Dat ons is inderdaad een ongemotiveerde dativus ethicus, vgl. zich begrijpen, waar dat zich even ongemotiveerd is, Red.). En dan die verzorgerij! Door de radio worden concerten verzorgd op grammofonplaten en eenige malen daags hooren wij de nieuwsberichten, verzorgd door het A.N.P. Verkoopen, uitvoeren, vertoonen, enz. zijn woorden, die als plaatsvervanger brengen hebben gekregen. Wat productieiders en producers zijn, weet ik niet, maar bij radio hoorspelen schijnen het belangrijke figuren te zijn. Ik lees tegenwoordig dat er films in de roulatie zullen komen. Uit welke taal is dat afgeleid? (Roulatie is van het Fr. rouler afgeleid, niet van roulation, want dat kent het Frans, althans volgens de woordenboeken, niet. Roulatie zal wel gevormd zijn naar analogie van circulatie, Fr. circulation, Red.). De Duitschers hebben van deze omvormingen ook een handje en wij apen die uitdrukkingen blindelings na. Immers, wij distancieeren ons van iets, zonder te weten dat distancer in het Fransch geheel iets anders is. (Inderdaad! Fr. distancer betekent: vooruitkomen, achter zich laten, voorbijstreven, Red.). De Duitschers vonden het woord Rentabilität uit (rentabilité bestaat niet) en derhalve zeggen wij: rentabiliteit. Het ergste is dat wij de betekenis der woorden in het geheel niet meer begrijpen en arrestanten en verbalisanten juist het tegendeel zijn van hetgeen de courant er mede bedoelt, nl. gearresteerden en geverbaliseerden. (Zie hiervoor O.T., 1950, Juli/Augustusno., blz. 27, Red.). Hoort u tegenwoordig nog een gesprek dat niet begint met de onbeleefdheid: ‘Nou moet u eens hooren’ of ‘Nou moet u eens luisteren’? Alsof de aangesprokene gewend is geen aandacht te schenken aan hetgeen er tot hem wordt gezegd.

De chef van een staf heet in het enkelvoud chefstaf. In het meervoud wordt de fout dan hersteld en lezen wij stafchef. Waarom bediendes, bodes, enz. in plaats van bedienden? (Deze meervoudsvormen kwamen vroeger wel meer voor, tenminste in de Hollandse volkstaal: bediendens of bediendes. Bode(n)s alleen in de betekenis van: dienaren, die vanwege het gerecht of een besturend lichaam bode(n), d.i. aanzeiden of dagvaardden, zoals deurwaarders, of bij uitbreiding alle beambten van besturen e.d., die brieven en boodschappen overbrengen, Red.).

Nog een fraaie indringer van vreemden bodem is: Franschman van geboorte, leerde hij onze taal al gauw. Kind van arme ouders, kwam hij later tot welstand enz. enz.; (Ellipsen van Fransman van geboorte zijn de enz. Men zegge en schrijve liever: Als Fransman van geboorte enz. Red.). Het ordinaire als maar krijgt vasten voet. Onze samenleving wordt gemechaniseerd door de talloze contacten die wij opnemen, leggen, zoeken, krijgen enz. en doordat personen worden ingeschakeld en uitgeschakeld en toestanden worden overgeschakeld en omgeschakeld. (Zie hiervoor O.T., 1950, Juli/Augustusno., blz. 27, Red.). Wordt een dievenbende onschadelijk gemaakt, dan heet dat thans oprollen (vrij naar het Duitsch) of liquideeren (ook een Duitsche term).

Wacht even, nu protesteren wij weer. Want al is liquideren ‘ook een Duitsche term’, dat betekent helemaal niet, dat wij ons liquideren uit het Duits hebben overgenomen. Dat is ook niet het geval. Het woord is door ons aan het Frans (liquider) ontleend. Neen, niet door ons, maar door onze voorouders. Wij vinden het woord al in 1544!

Het betekende afwikkelen, afrekenen, vereffenen (van geldelijke zaken, boedels enz.); ook: de juistheid van het bedrag erkennen, dat bedrag vaststellen (van een vordering); geliquideerde kosten zijn kosten bij een vonnis op een bepaald bedrag vastgesteld; ongeliquideerde kosten zijn kosten tot welke voldoening iemand is veroordeeld, doch waarvan het bedrag nog moet worden vastgesteld. Later werd het woord in de betekenis van afwikkelen, vereffenen bijzonder toegepast met betrekking tot een onderneming of een bedrijf: datgene verrichten wat nodig is om daaraan een einde te maken, de zaken afwikkelen, vereffenen; en zo: de onderneming of het bedrijf beëindigen, opheffen. Wij mogen liquideren dus niet als een Germanisme brandmerken. Wij willen het woord niet afkeuren, maar wil men het vervangen door een echten Nederlandsen term, uitstekend! En nu is de beurt weer aan onzen lezer.

‘Ik erger mij aan de dwaasheid van het gebruik van *b a b y*. Is niet onlangs een *b a b y s c h i p* Rotterdam binnengeloopen? Geen vrouw verwacht meer een kind. Dat is onfatsoenlijk. Zij krijgt een *b a b y*. De Engelsche ziekte heeft ons danig te pakken. Onlangs stond ik in de Kalverstraat voor een uitstalling (*p a r d o n*, ik bedoel *s o r r y*, want ik wilde natuurlijk zeggen *é t a l a g e*) te kijken. Naast mij stonden Spaansch sprekende vreemdelingen en een hunner uitte er zijne verwondering over dat in de uitstallingen van Nederlandsche winkels bijna alles met Engelsche woorden wordt aangeduid. Ook “om en rondom” zijn verengelscht! Een kring rond de zon, rumoer rond den koning van België. En let u wel eens op alle verantwoordelijkheden? Architectonisch, paedagogisch, artistiek, literair *v e r a n t w o o r d*?

En dan de officieele taal! Ons Wetboek van Koophandel spreekt van verrekeningskamers, maar dit is te Hollandsch. Daarom: het Nederl. Clearing-Instituut! In verklaringen in te zenden aan de *N e d e r l .* Bank heet eene bepaling die van kracht is, eene in *vigueur* zijnde bepaling. Waarschijnlijk aangemoedigd door het succes dat de Duitsche bonthandel met Breitschwanz heeft gehad, is er onlangs eene *N.V.* (onderdeel van de

Hoogovens) opgericht onder den naam “Breedband”. (Is er? U bedoelt toch: heeft men? De N.V. is immers niet aangemoedigd, voordat zij werd opgericht, dus voordat zij bestond? De oprichters van de N.V. zijn aangemoedigd. Maar dit was een vergissing, nietwaar? Of had is er onderstreept moeten worden? Red.) Ik zou bladzijden kunnen vullen met dergelijke opmerkingen. Misschien is het boter aan de galg gesmeerd (moet dit niet zijn aan de gal?) (neen, zie elders in dit nummer, Red.) maar in ieder geval lijkt het mij juist dat u van tijd tot tijd een blad zendt naar de Pers en de Omroepverenigingen. Met uwe opmerking omtrent “explodeeren” (no. 7-8) ben ik het eens, maar u gelooft toch niet dat zij, die het woord gebruiken, aan zijn Latijnsche afkomst denken? Als de Duitschers niet van explodieren spraken, zou ons het woord explodeeren bespaard zijn gebleven’.

Tot zover onze lezer, dien wij zeer dankbaar zijn voor zijn opmerkingen en voor den goeden raad, dien hij ons geeft. Wat exploderen betreft, het is heel goed mogelijk, dat het vele gebruik ervan hier door de Duitsers in de hand is gewerkt. Wij willen het ook graag afschaffen en ontploffen weer in ere herstellen. Wij bedoelden alleen te zeggen, dat de vorm exploderen juist is in tegenstelling met exploseren. Vgl. concluderen en conclusie.

Boter aan de galg gesmeerd.

Dat is boter aan de galg gesmeerd! of: Botertje tot de galg toe! Ook wel: Al boter tegen de galg gekletst! Wat deze uitdrukking betekent is ons allen wel bekend: 't zijn vruchteloze pogingen, 't is vergeefse moeite (iemand of iets te verbeteren, te redden). Maar waar komt ze vandaan? Men heeft haar al op verschillende manieren trachten te verklaren. Zo heeft men in verband met de uitdrukking: ‘van de galg gedropen’ gedacht aan enig (vergeefs) middel om van de galg af te glijden en zo aan de straf te ontkomen. Ook zijn er, die gedacht hebben aan een soort van galg om de karn in beweging te brengen. Misschien moet men er niet meer achter zoeken dan een tegenstelling tussen b o t e r , als zinnebeeld van welvaart en geluk, en de g a l g als zinnebeeld van hopeloze ellende: strijkt men daaraan nog zoveel boter, het is en blijft een galg.

De spellingkwestie

Een van onze trouwste medewerkers (want hij verzorgt het orgaan technisch) schrijft: Trouw ‘Onze Taal’ lezende, omdat mijn arbeid aan de Drukkerij dit medebrenge, en dit steeds met grote belangstelling doende, trof het mij, dat in het laatste nummer onder de rubriek ‘U vraagt en wij...’ het advies gegeven werd de woorden Leidse vaart, Leidse weg en dergelijke namen van vaarten, wegen, pleinen en straten met ch te schrijven, omdat dit aardrijkskundige namen zijn. Ik heb in mijn kantoortje een kaart hangen, getiteld ‘De spelling van het land bij de hand’, en daarop lees ik het tegenovergestelde, n.l.: namen van straten, pleinen, lanen en dergelijke, worden niet als aardrijkskundige namen behandeld, dus: Loosduinse kade, Venlose straat, Grote Markt, Roosendaalse straat en Oudenbossche weg. Oudenbosch schrijft men met ch, dus Oudenbosscheweg ook. Steeds heb ik mij aan deze regel gehouden, omdat ik

daar vrede mee had. Immers deze straatnamen worden genoemd naar een stad of dorp, en hebben dus geen aardrijkskundige betekenis.

Wat dunkt u hiervan?

Zou ik nog een andere opmerking mogen maken? Verdient het geen aanbeveling om in ‘Onze Taal’ één spelling te schrijven?

Thans is de zaak zo, dat onze taal in ‘Onze Taal’ op drie wijzen wordt geschreven, soms in één artikel op twee.

Momenteel wordt geschreven:

- a. de consequente oude spelling;
- b. de vereenvoudigde spelling met handhaving van de verbuigings-n;
- c. de consequente nieuwe spelling.

De Redactie van ‘Onze Taal’ volgt, als ik mij niet al te zeer vergis, de spelling genoemd onder b. Welnu, een inzender vraagt of schrijft in de spelling a of c, en het antwoord van de Redactie is in spelling b.

Zou het niet eenvoudiger en gemakkelijker zijn als we allen nu maar gingen schrijven in de spelling c?

Op den duur verliezen de schrijvers van a en b het toch, want de jeugd wordt onderwezen in de spelling c.

En aan de jeugd is de toekomst.

Deze opmerkingen van een van onze trouwste medewerkers verdienen plaats. Wat de kwestie van de Leidsche vaart en de Leidse straat aangaat, twee redactieleden waren geneigd (zoals ook uit de opmerkingen blijkt, die gemaakt zijn in de rubriek ‘U vraagt en wij...’ in het vorig nummer) de ch ook in straatnamen te handhaven. De inzender heeft, op den keper beschouwd, eigenlijk gelijk. In Leidse straat hebben we niet met een aardrijkskundige naam te doen. Dat lijkt oppervlakkig zo. Oudenbosch is een aardrijkskundige naam. Leiden ook, maar Leidsche is een bijvoegelijk naamwoord geworden en dan kan de ch niet gehandhaafd worden, omdat in den aardrijkskundigen naam Leiden geen ch voorkomt. In afwijking met hetgeen geschreven is in de bekende rubriek in het vorige nummer, zouden wij dus willen raden in Heemstede (of was het in Haarlem?) de schrijfwijze Leidsche straat te veranderen in Leidse straat. Leidsche vaart wordt echter wel in zijn geheel als een aardrijkskundige naam beschouwd, evenals Hollandsch Diep, Hoogeveensche Vaart, die volgens de spelregels de

ch dan ook behouden. ‘Aardrijkskundige namen zijn namen van steden, dorpen, rivieren, bergen enz. (Waterloo, Hollandsch Diep enz.)’ Als voorbeelden worden dan o.a. genoemd: 's-Hertogenbosch, Leidschendam, Hoogeveensche Vaart, Hollandsch Diep. Ook waar op bepaalde plaatsen van zo'n vaart de erlangs lopende kade met den naam van de vaart wordt aangeduid, wordt de ch behouden.

Met de algemene opmerkingen van den schrijver over de spelling kunnen wij het niet eens zijn. Aan de jeugd moge de toekomst zijn, de regering heeft ons, ouden knarren, het recht gelaten den buigings-n te gebruiken. Welnu, wij vinden dien zo mooi, dat wij hem gaarne blijven schrijven. En wat zien wij in dit pleidooi van den inzender? Hij schrijft: ‘op den duur’. Dat doet hij onbewust, omdat hij, die nu óók zo jong niet meer is, dien buigings-n hier niet missen kan, ja, omdat hij dien n mooi vindt van klank. Op het gebied van de schrijfwijze kunnen en mogen wij niet dwingend optreden. Daarom staat ook altijd het bekende slotregeltje over de hele breedte van de pagina op de laatste bladzijde van elk nummer. De redactie is ten minste eensgezind geworden op dit punt, dat zij zelve wil schrijven in de vereenvoudigde spelling met handhaving van den verbuigings-n. Die is te mooi om nu al veronachtzaamd te worden. Dat moet de jeugd dan maar doen, als het haar beurt is dit orgaan samen te stellen. Trouwens, de gemiddelde leeftijd van de redactie is ook nog maar veertig!

Antwoord van den medewerker.

Over het eerste gedeelte behoef ik niet meer te schrijven. We zijn het met elkaar eens, dus de Leidsche straat wordt ont-ch-t.

En nu wat de algemene opmerkingen betreft. De Redactie vergist zich als zij zegt, dat ik onbewust ‘op den duur’ schrijf. Integendeel, dat heb ik bewust gedaan. Immers ‘op den duur’ is een staande uitdrukking, en in ‘De spelling van het land bij de hand’ lees ik, dat in staande uitdrukkingen de naamvalsvormen blijven. Wij blijven dus schrijven: uit den aard der zaak, op den duur, in den beginne, enz. enz. Overigens ben ik het met de Redactie eens, ik vind de buigings-n ook mooi. Alleen om verwarring te voorkomen in onze spelling leek het mij gewenst, het hoofd in de schoot te leggen, maar misschien komt dat, omdat dit hoofd aan het grijzen is, en ver boven de veertig uitgaat!

Doorsnee-Nederlander!

Foei, Onze Taal! Durft gij zomaar zonder blikken of blozen zo'n Germanisme te gebruiken? (O.T., 1950, Juli/Augustusnummer, blz. 26). Het is nog wel door onzen Raad van Deskundigen afgekeurd! *G e m i d d e l d e N e d e r l a n d e r* moet het zijn. Ja, ja, het beste paard struikelt wel eens!

U vraagt en wij.....

Plaatselijke Telefoon Dienst, meneer Neher, met drie hoofdletters, is fout. Neemt u ons niet kwalijk, maar het is natuurlijk Plaatselijke Telefoondienst. Wij begrijpen,

dat u verwarring wilde voorkomen, omdat uw algemeen bedrijf afgekort heet P.T.T. Maar waarom dan niet P.T.H. voor den Plaatselijken Telefoondienst 's-Gravenhage en P.T.A. voor den Plaatselijken Telefoondienst (in) Amsterdam, enzovoorts? Dit geven wij u, met oprechte hoogachting, in overweging. □ Minister Gielen heeft er (O.T. Juli 1948) al op gewezen, dat ‘drs’ en ‘dra’ niet - als titel - voor een naam geplaatst mogen worden, wel achter een naam onder vermelding van de faculteit of studierichting, waarin het doctoraal examen werd afgelegd. Wij willen het nog wel eens herhalen. □ In een gemeentelijke verordening staat: ‘De aanspraak van de gehuwde vrouw, wier echtgenoot kindertoelage geniet op grond van deze verordening, wordt beperkt tot het verschil tussen hetgeen hij in totaal aan kindertoelage zou.....’, nu ja, de rest is niet belangrijk voor ons. Het gaat om het woordje ‘hij’. Dat moet zijn ‘haar echtgenoot’. Degene, die dit vroeg, heeft gelijk. □ Nogmaals: indien een handtekening onder een brief, op de schrijfmachine getikt, ook getikt wordt herhaald, is het gebruik, die herhaling tussen haakjes te tikken. Het gebruik, zeggen wij, want dit heeft niets met de taal te maken. Het gebruik is logisch, want de bedoeling is te zeggen: als u de handtekening niet kunt lezen (wat zo vaak het geval is), weet dan, dat hier staat (H. de Krabbelaar). □ Wij hebben ook wel eens een geschreven brief gehad met een onleesbare handtekening eronder, van een goeden vriend van Onze Taal, en toen schreef hij er, ook ter verduidelijking, onder: ‘dit is uw lid ir. J.A. Muller, in den tijd, dat hij meer werkte en het minder regende’. Dat is origineel en ook aardig. □ De Meergelijkmatige Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij - bericht ons een deskundige lezer - is een onderlinge verzekeringmaatschappij, die op meer gelijkmatige wijze (dan bij andere maatschappijen het geval zou zijn) de verdeling van de schade-uitkering ten laste van de deelnemers vaststelt. De naam Meergelijkmatige, welke een technische regeling aanduidt, zou dus verantwoord zijn. Technisch wel, blijkt nu, maar taalkundig? Meergelijkmatig, aaneengeschreven, is niet goed. Gelijkmatiger is de vergrotende trap, niet meergelijkmatig. Dus is meergelijkmatig een taalkundig wangedrocht. □ Wij blijven erbij, dat i.p.v. bliksemslag geschreven moet worden blikseminslag. Wij zeggen toch niet: de bliksem slaat, maar slaat in. Van Dale zegt: bliksemslag betekent de slag van den bliksem. Dat is, met permissie, nonsens. De bliksem slaat niet, maar veroorzaakt het rollen van den donder. Als we dit in het oor vatten, dan begrijpen we beter, dat het inslaan van den bliksem, die de elektrische ontlading is, dat rollen van den donder inleidt. □ ‘Der staat’, ‘der inboedel’, kortom aan mannelijke woorden den vrouwelijken genitief geven, ja, dat is een vervlakking, die de nieuwe spelling heeft veroorzaakt. Men mag de geslachten der zelfstandige naamwoorden niet verwaarlozen. □ Een woord kan niet uitsterven, wel het gebruik van een woord. □ Is Zuidelijker collega's wel juist, vraagt een lezer. Moet het niet Zuidelijkere zijn? Neen. Om het nu maar eens geleerd te zeggen: veellettergrepige comparatieven blijven onverbogen. □ Het is wel het uitvoerende personeel, met e, maar ‘e n talrijk personeel’ zonder e. Ja, de Nederlandse taal verbergt moeilijkheden. □ ‘De volmaking der bedrijfsapparaten’ is goed. Vervolmaking zou fout zijn. Wil men misverstand voorkomen (al is het duidelijk, dat de bedoeling niet is, te spreken van het vol maken van de bedrijfsapparaten), dan kan men op de a van volmaken een ‘accent aigu’ zetten. □ Het rier, meervoud rieren, is een Friese benaming voor jonge koeien en vaarzen. □ ‘Van iets’ op de hoogte zijn, niet ‘met iets’. ‘Ik ben er mee op de hoogte’ is een vermenging van de vormen: ik ben er van op de hoogte en ik ben er mee bekend. □ Ja, die chefstaf hebben wij al eens behandeld. Het moet chef van den staf zijn. □ Een vrouwelijke commissaris blijft dien titel ongewijzigd behouden en wordt niet

commissaresse genoemd. Het blijft ook notaris, gemeentearchivaris, als het een vrouwelijke functionaris (!) betreft.

[Nummer 10]

De taal in het griend- en rietbedrijf

De rijkslandbouwconsulent voor de griend- en rietcultuur schrijft ons:

Het voorkomen van verscheiden benamingen van het riet geeft wel eens aanleiding tot verwarring. In Nieuwkoop, waar tussen het riet veel onkruid - ruigte - groeit, maait men het rietgewas voornamelijk als bladriet, d.w.z. in de herfst, wanneer het nog blad draagt. Men spreekt hier nu wel van *d e k r i e t* en bedoelt daarmee niet het riet, waarmee het dak wordt gedekt, doch het riet, door middel waarvan de bollenvelden worden bedekt ter bescherming tegen wind en koude. Dit dekriet wordt daarom hier en elders, waar bladriet wordt gesneden, ook *b o l l e n d e k*, *b l o e m e n d e k*, of *b l o e m e n r i e t* genoemd en voorts spreekt men van *r u i g t b o s s e n*. In Vinkeveen, waar men nog aan vervening doet, worden de ruigtbossen toegepast bij het drogen van de turf en het wat mooiere riet voor de geestgronden, voor 'de geestkant', verhandelt men daar als *b l o e m i s t e r s*.

Ter onderscheiding van het met onkruid vermengde riet noemt men te Nieuwkoop het schonere riet *h a l r i e t* en dit riet, waarvan het schoonmaken weinig arbeid vergt, oogst men pas na Nieuwjaar, zodra het blad is gevallen. Andere namen van dit riet, dat als dakbedekking dient, zijn *d e k r i e t*, *d a k r i e t* of *d a k e n r i e t*.

Ook in de Kop van Overijssel - de grote rietschuur - geeft men aan dit dekriet wel de naam van halriet. Zou deze naam volgens sommigen dus verband houden met het feit, dat het schoon riet is, elders werd opgemerkt, dat het oorspronkelijk heilriet zal hebben geheten. Het wordt gesneden in de winter, in een tijd, dat voorheen op het platteland weinig werk te vinden was en bittere armoede werd geleden, zodat de oogst van het riet, deze werkgelegenheid, heil bracht. Anderen legden verband tussen deze naam en de omstandigheid, dat het schonere riet vooral op lagere, natte gedeelten te vinden is, waar men het bij voorkeur bij vorst, als de hal in de grond zit, snijdt.

De vruchtbare, lage gorzen, waar het riet een grote lengte bereikt, leveren het *m a t r i e t*, de grondstof voor de vervaardiging van rietmatten. Het korte riet in dit lange gewas, dat na het trekken, het sorteren van het gorsriet overblijft, is te grof en van te geringe kwaliteit voor den rietdekker. Men noemt dit afval nog altijd *s t o o k r i e t* en spreekt ook wel van *p o o k r i e t* of *p o k e n*. Het werd nl. voorheen veelvuldig gebezigt bij het doen kromtrekken van het hout voor de bouw van houten schepen. Er zijn nog wel kleine werfjes, die voor dit doel riet als brandstof gebruiken en de bossen, die men in Nieuwkoop daarvoor aflevert, heten aldaar *s c h e e p m a k e r s*. Ook hier is het uitschot.

Het schoonmaken van het halriet wordt te Nieuwkoop *s l u i k e n* genoemd en hetgeen men uit het riet verwijderd met een klauw draagt de naam van *s l u i k*. Het werd vroeger als strooisel in de stal gebruikt. In N.W.-Overijssel kent men de term sluiken eveneens.

Op de meeste plaatsen wordt het riet voor den rietdekker onmiddellijk na het snijden schoongekamd en in de band gedaan. In Nieuwkoop echter maakt men het op de zude reeds ruwweg schoon

met de oord en brengt het vervolgens naar de r i e t k e u r , een verhoogde plaats, veelal niet ver van de woning verwijderd, waar het verder behandeld wordt en waar de koper het komt bezichtigen.

Buiten de dijken, waar het water vrij spel heeft, worden het jonge griendgewas en het rietgewas bij hoog water, door een N.W.- of Z.W.-wind opgezweept, niet zelden bedolven onder een laag vuil tot grote schade van den teler. Een dergelijke laag riet, hout, rijshout e.d. wordt in het Z.W. van het land d e e k , v e e k , of ook g e f f e l genoemd. In N.W.-Overijsel kent men de term d a a k . Men deelde mij mede, dat in Nieuwendijk (N.-Brab.) een villa op de hoek van een polder, waar voorheen riet en griendhout groeiden, nog altijd ‘De Geffelhoek’ heet.

Het toppunt

Een lezer schrijft ons: Ik kan moeilijk meegaan met het oordeel van een inzender in een der laatste nummers van O.T., dat spits en piek en de daarmee samengestelde woorden zo verwerpelijk zouden zijn, en daarom het gebruik van toppunt de voorkeur verdient. Die woorden hebben denkelijk de volgende oorsprong: Het is een veel gebezigde methode het verloop van een reeks gebeurtenissen, verschijnselen of met elkaar verband houdende getallen e.d. grafisch voor te stellen. Men geeft dan in punten op regelmatige afstanden (onderdelen van de tijd) de waarden aan die men berekend, gemeten of op andere wijze vastgesteld heeft. De hoogte van die punten boven een grondlijn wordt evenredig gemaakt aan de maat die men voor dit tijdstip kent. Die punten verbindt men door een lijn. In vele bedrijven gebruikt men voor verschillende doeleinden meetinstrumenten die hun wijzerstand vastleggen op een regelmatig voortschuivend vel papier voorzien van maatindeling. Zij schrijven dan een lijn als bovenbedoeld direct op b.v. gedurende een etmaal (barometers, electriciteitsmeter, enz.). Tegenwoordig zijn zulke grafieken welhaast gemeengoed, veel kranten en weekbladen bevatten geregeld dergelijke overzichtelijke figuren met meestal statistische gegevens. Zijn de genoteerde verschijnselen slechts aan geleidelijke wijzigingen onderhevig dan heeft de lijn een glooiend verloop. Bij een plotselinge verandering krijgt zij echter een scherpe knik, steil of soms wel loodrecht naar boven of beneden. Is de afwijking slechts tijdelijk dan keert de oorspronkelijke richting weer snel terug. Bij bovenwaartse afwijkingen vertonen zich op de lijn dan scherpe punten, s p i t s e n of p i e k e n . Wat is er nu tegen ze ook die goed Nederlandse namen te geven? Zij gelijken daar precies op. (Wij vinden het toch ook gewoon van torenspitsen en van bergpieken te spreken). Men doet dit dan ook en als gevolg daarvan is het natuurlijk punten (tijdstippen) waarop zij voorkomen s p i t s - of p i e k u r e n te noemen. Dit zijn m.i. geen samenstellingen die strijden met de taal en waarom zouden zij verwerpelijker zijn dan passerpunt, knooppunt, keerpunt, enz.? Zijn er uren waarin zij geregeld en veelvuldig voorkomen, dan kan men zulk een uur m.i. gevoegelijk een s p i t s u u r noemen (vgl. lesuur e.a.).

Men kan nu tegen het gebruik van dit betrekkelijk nieuwe woord aanvoeren (het is zelfs niet zo heel nieuw, alleen wordt het door de tegenwoordige omstandigheden meer algemeen gebruikt) dat lang niet allen die het bezigen er de oorsprong van kennen. Terecht zal niet iedere gebruiker zich bewust een voorstelling maken van een lijn in een grafiek, maar is dit inderdaad een bezwaar, daar men toch weet wat

bedoeld wordt? Onze Taal bevat zeer veel uitdrukkingen en woorden, die men met de juiste bedoeling weet te gebruiken, waarvan de oorsprong voor de gewone man in het duister ligt en waarover alleen een deskundige op taalgebied hem kan inlichten (De beschouwing over 'brui' in het zelfde nummer van O.T. is daarvan een voorbeeld). Hoeveel is er niet ontleend b.v. aan de zeevaart, waarvoor een landrot geen verklaring kan geven, evenzo aan landbouw, visserij, enz., om niet te spreken van oude ambachten die tegenwoordig weinig of niet meer worden uitgeoefend (ik denk aan lijntrekken, enz.).

Het woord *t o p p u n t* dat als vervanging van *spitspunt* wordt aanbevolen, drukt m.i. iets anders uit, en is daarom zelden toepasselijk. Een *spits-* of *piekpunt* geeft slechts een plotselinge wijziging aan van de normale toestand, het zegt niets van de grootte. Men kan de verhouding bepalen tot de normale toestand op dat ogenblik. Men kan b.v. waarnemen dat er in een zekere straat in het verkeer (verkeersstroom) om 9 uur een spits of piek ontstond van 25 percent, d.w.z. het verkeer steeg om 9 uur 25 percent boven dat van enkele minuten voor 9, maar dat wil niet zeggen dat er om 12 uur geen spits kan ontstaan van wel 50 percent of meer. Het woord *toppunt* noemt weliswaar ook geen waarde, ook niet in verhouding tot het normale geval, maar *toppunt* wil niet zeggen een hoog punt maar het *h o o g s t e* punt, waarboven te stijgen niet meer mogelijk of denkbaar is. Een *toppunt* in de verkeersomvang zou er zijn als de toestand zodanig was, dat er ook geen enkele auto, fietser of voetganger meer bij kan.

In sommige gevallen zou men ook wel kunnen spreken van hoogte (of laagte-)punten. Een hoogtepunt is niet zo absoluut als *toppunt*, want alle hoogtepunten zijn niet even hoog (de storm bereikte gisteravond om 10 uur zijn hoogtepunt, maar het woei toch niet zo hard als bij die in de vorige week) en het geeft geen grensgeval aan zoals *toppunt*, maar deze woorden missen het plotselinge dat in de woorden met *spits* en *piek* samengesteld, gelegen is.

Een spitspunt kan in bijzondere gevallen wel eens een toppunt zijn. Als b.v. in het gebied van een Electriciteitsmaatschappij die een uitgestrekt gebied voorziet (een Provinciale Maatschappij b.v.) 's middags ergens een plaatselijk onweer opkomt met donkere wolken, waardoor veel lampen worden aangestoken, zal de stroomlevering in de betrokken groep een flinke piek vertonen. In de centrale is deze natuurlijk ook merkbaar, maar verhoudingsgewijs veel lager. Wanneer echter in de wintermaanden na zonsondergang in het gehele gebied lampen aangaan, terwijl tevens de stroomlevering aan industrieën en werkplaatsen nog doorgaat, kunnen er spitsen ontstaan die het toppunt naderen of bereiken. Dan zou in de centrale de toestand ontstaan waarin de machines niet in staat zijn nog meer stroom te leveren, zonder groot gevaar voor schade. Het toppunt tijdelijk verhogen door inschakelen van reserve-machines is niet mogelijk, gezien de nog niet ingehaalde achterstand die in de oorlog ontstaan is. Het is dus geboden het ontstaan te voorkomen van spits- of piekpunten die het toppunt zouden bereiken.

Vandaar de herhaalde aandrang om in die spitsuren zo weinig mogelijk stroom te gebruiken. Ik meen dat ieder dit woord tegenwoordig wel begrijpt, en ik twijfel of dit bij gebruik van woorden als toppunt en topuren zonder uitvoerige toelichting wel het geval zal zijn.

De oorspronkelijke inzender schrijft ons nog: In het Nederlands wekt *s p i t s* nog steeds de gedachte aan prikken of steken, aan iets dat daartoe dient, ook figuurlijk, bijv. de spits van een naald, de spits van een voorhoede. Vergelijk ook uitdrukkingen als *d e s p i t s a f b i j t e n*, en *o p d e s p i t s d r i j v e n*. In het Duits is deze associatie afgesloten. De hoogste plek van een berg, die wij *t o p* noemen, heet daar altijd *S p i t z e*, of de berg nu al een punt vertoont, of niet. Puntige uitsteeksels die niet met prikken te maken hebben, heten *p i e k e n*. In de bergen ziet men wel pieken, en sommige jongens hebben piekerig haar. Zo kan ook een kromme die het energieverbruik uittekt een piek vertonen. Men kan dat een *v e r b r u i k s p i e k* noemen. In deze betekenis gebruikt zou *s p i t s* een germanisme zijn. Mag men nu ook zeggen *p i e k u u r* voor het uur waarin de piek valt? Het antwoord ligt in de tegenvraag: is dat een bijzonder soort van uur (als *l e s u u r*, *a v o n d u u r*)? Indien dat niet het geval is, behoort men het *u u r v a n d e p i e k* niet piekuur te noemen. Deze vraag staat los van de keuze tussen spits en piek. Een geregistreerde kromme kan per etmaal één, of meer toppen vertonen. Soms is zo'n *t o p* een *p i e k*, maar nooit een *s p i t s*.

Wij hopen op dit onderwerp nog eens terug te komen.

Uit de verte

De Nederlandse gezant in Zuid-Afrika schrijft ons: In het nummer van Maart heb ik meegepuzzled aan het probleem: als - dan. Ik heb Haje's 'Taalschut' er nog eens bij opgeslagen. In hoofdstuk 13 zegt hij: 'Bij een ander, andere, anders, niemand, niets, staat *d a n* ter beperking en komt het dus overeen met behalve. 'N i e m a n d d a n hem acht ik hiertoe in staat. Er is hieruit n i e t d a n ellende te verwachten. De vrouw deed *a n d e r s* niet *d a n* schelden. Een *a n d e r* middel *d a n* dit kan ik niet aanbevelen.'

Maar welk woord gebruikt men in een zin als: Er is anders niets zo goed (dan-als) een kopje thee?¹⁾

In uw aankondiging omtrent de abonnementsgelden ontmoet ik de uitdrukking ‘in verband met’. Ik ontmoet die uitdrukking in ambtelijke stijl tot in den treure. Horen hier niet ‘gezien’ of ‘met het oog op’ beter op hun plaats?²⁾

Ik dacht goed te doen hier even ‘de aandacht op te vestigen’ - in ambtelijke stijl heet dat ‘op te wijzen’. Zouden wij de Ministers en leden van de Kamers niet ‘opwijzers’ kunnen noemen? Zij doen bijna niets anders.

Om bij dezelfde aankondiging te blijven. Hoe kan men het woord ‘per’ omzeilen, wanneer het om betaling ‘per’ postwissel gaat. ‘In een’ postwissel? of met of door een?³⁾

‘In verband roet’ de grote afstand die ons scheidt wil ik er nog ‘opwijzen’ dat ik deze brief ‘per’ luchtpost stuur!

Overzetting

Overzetting in plaats van vertaling. Duits: Uebersetzung, dus Germanisme! Mis! Laten wij toch niet alle Nederlandse woorden, die het Duits ook kent, voor Germanismen verslijten. Het Duits stamt immers van hetzelfde Germaans af als het Nederlands. Het kan dus niet anders of wij moeten in beide talen verwante woorden vinden. *O v e r z e t t i n g* in de betekenis van vertaling komt al in de 16de eeuw voor. En de Staten-Generaal zeggen in hun resolutie van 29 Juli 1637: Doch aengemerckt zijnde dat noyt eenige Oversettingen van de Heylige Schrifture uyt den originelen Text in de Nederlantsche sprake en was gedaen... Overzetting is juist een heel oud woord, maar het is later door vertaling overvleugeld.

- 1) De vergelijking luidt: zo goed als..., niet dan.
- 2) Het een kan zowel als het ander. Het is een zaak van afwisseling. Wanneer wij niet anders dan ‘gezien’ en ‘met het oog op’ gaan gebruiken, zullen wij spoedig de verzuchting horen, dat ‘in verband met’ ook wel gebruikt mag worden!
- 3) Wij kunnen, als wij ‘per’ willen vermijden, ook ‘door middel van’ en ‘met’ gebruiken.

Beïnvloeden

Een van onze lezers schrijft ons het volgende: In het Juli/Augustus-nummer van ONZE TAAL gebruikt u op blz. 31, 2de kolom, in de regels 27-24 van onderen tweemaal het woord ‘Beïnvloeding’ en eenmaal het woord ‘beïnvloeden’. Het Wrb. der Ned. Taal kent deze woorden niet. Ook vind ik ze niet in den vierden druk van Van Dale. Koenen-Endepols, 19de druk, heeft ze opgenomen met de bijvoeging ‘germ.’. Dat zijn ze naar mijn gevoel ook. Het is mij bekend, dat de Redactie van een van onze wetenschappelijke tijdschriften, nl. Het Chemisch Weekblad ‘beïnvloeden’ altijd schrapte en er voor in de plaats zette: ‘invloed uitoefenen op’.

In de nieuwe Van Dale zijn de beide door mij gewraakte woorden opgenomen en dus als Nederlandse woorden geijkt. Moeten wij ze nu voortaan maar aanvaarden? Ik heb alle respect voor de deskundigheid van de bewerkers van den laatsten druk van Van Dale, maar ik zal ook in het vervolg de woorden ‘beïnvloeden’ en ‘beïnvloeding’ niet gebruiken, omdat ze, zoals wijlen de Heer Elout het uitdrukte, ‘ook Duits zijn’.

Tot zover onze lezer. Welnu, hij heeft het volste recht zijn plan ten uitvoer te brengen. ‘Wie beïnvloeden gevoelt als een woord dat strijdt tegen zijn taalgevoel, vermijde het’, werd eertijds in ons blad geschreven. Volgens een lid van onzen Raad staat beïnvloeden op één lijn met ‘be-mitleiden’, ‘be-aufsichtigen’ e.d. Dit lid betwijfelt zelfs of ‘bevoor-, benadelen’ voldoende aanleiding geven tot analogische vorming bij samengestelde zelfstandige naamwoorden met voorvoegsels in- of uit-. Toch heeft de Raad in zijn geheel beïnvloeden niet afgekeurd als germanisme. Het kan iederen dag door iederen Nederlander worden gevormd naar analogie van andere denominatieve werkwoorden, vgl. bewieroken, bewasemen e.a. Men zie hiervoor O.T., 1934, blz. 12, kol. 1.

Onze lezer is in zijn recht, een deel van onzen Raad staat achter hem!

Maar wij zijn ook in ons recht, want een ander deel van onzen Raad staat achter ons!

Onze Raad niet eensgezind! Erg? Welneen. Als wij, leken, maar geen voorschriften geven in zaken, waarover de geleerden het niet eens zijn.

Partijbonzen

Verscheidene lezers hebben ons over de herkomst van dit woord ingelicht. Het is afgeleid van het Japanse bonzo, een woord, dat ook in het Chinees en Birmaans een boedhistischen priester aanduidt. Zo'n priester werd beschouwd als iemand die het voor het zeggen had. Vandaar dat het woord de betekenis gekregen heeft van: iemand, die de lakens uitdeelt; iemand, die zich boven anderen verheven waant. Het woord is waarschijnlijk door de Portugezen naar Europa overgebracht. Merkwaardig genoeg wordt het woord zelden in het enkelvoud gebezigd. Een enkele maal hoort men echter het enkelvoud gebruiken, maar dan niet *b o n z e*, zoals het moet luiden, doch *b o n s*. Dit komt waarschijnlijk doordat men den oorsprong van het woord niet kent.

Is spaarzaam een Germanisme?

Spaarzaam is geen Germanisme, ook niet in de betekenis van karig, schaars. De Statenvertaling zegt, 2 Cor. 9:6: 'En dit zeg ik, die spaarzaamlijk zaait, zal ook spaarzaamlijk maaien, en die in zegeningen zaait, zal ook in zegeningen maaien'. En Hooft schrijft: 'De loopmaeren zijn spaerzaam geweest in dat deel'. Ook als bijwoord is het in de genoemde betekenis goed Nederlands. Bij Staring lezen we: 'voor 't rijsvuur, dat hun spaarzaam licht, zet hij den kleinen disch' en Potgieter vertelt van twee mannen, die 'zaten in het spaarzaam verlichte vertrek'. Het woord is in de zeventiende eeuw al gebruikelijk en niets wijst er op, dat het in dezen zin uit het Duits overgenomen zou zijn.

Gewichtig besluit

'Gewichtig besluit van Washington' luidde het opschrift van een krantenartikel. Waarom niet: Een gewichtig besluit? De weglating van het lidwoord doet wel wat veel aan een telegram denken. In een advertentie zou dat desnoods nog gaan, maar in den titel van een opstel? Neen, dat lijkt ons kindertaal! En is dat woord gewichtig hier wel op zijn plaats? Wij horen wel eens fluisteren, dat het een Germanisme zou zijn. 'Wichtig'. Ja, maar wij hopen toch, dat het bij fluisteren zal blijven. Want hoe wij ook op Germanismen en andere -ismen azen, hier hebben we tot onze spijt toch niet beet. Wel betekent gewichtig ook: zwaar, en vroeger: het juiste gewicht hebbend, maar deze letterlijke betekenis is thans niet de meest gewone. Het woord wordt nu meestal in figuurlijken zin gebruikt. Vroeger ook al. Reeds Vondel spreekt van een toneelstuk 'groot ende ghewichtich van stoffe', en Marnix heeft het over 'treffelicke en gewichtige diensten den lande bewezen'. 'Een gewichtige stap' is een stap, die grote gevolgen heeft. Gewichtig is belangrijk, van betekenis. Ook het zelfst. naamw., waarvan het is afgeleid: gewicht heeft naast de letterlijke de figuurlijke betekenis: een zaak van groot gewicht, d.i. een zeer belangrijke zaak, een zaak, die zwaar weegt. Wij kennen ook de uitdrukking: het gewicht van iets in de schaal leggen d.i. de kracht van iets doen gelden. Vgl. nog het overwicht (den doorslag) geven.

Het bestrijden van Germanismen is een gewichtige zaak, maar laten wij oppassen, dat wij niet met het badwater ook het kind weggooien!

[Nummer 11]

Germanismen bij onze voorouders

Wij, vrienden van 'Onze Taal', hebben den oorlog verklaard aan alle Germanismen! Wij willen onze taal zuiver houden: zij moet toch op eigen benen staan? Neen, wij mogen geen leentje-buur spelen, als wij onszelf kunnen redden. Dat is ongetwijfeld waar en wij doen daar ook niets van af. Maar dat neemt niet weg, dat vele woorden en uitdrukkingen, die oorspronkelijk Germanismen of andere -ismen waren, in den loop der eeuwen zo zeer met onze taal vergroeid zijn, dat wij ze niet meer zouden kunnen missen. Ze zijn gemeengoed geworden en wij voelen hun vreemde afkomst niet meer.

Hoogduitsen invloed op het Nederlands vinden we voor de 14de eeuw zo goed als niet. Maar in het midden van diezelfde eeuw kwam daarin verandering. De oorzaak hiervan moeten we bij de heren van ons land zoeken. In Holland kwam met graaf Willem V het Beierse huis aan de regering. Willems moeder, Margaretha, was weliswaar een zuster van Willem IV, die tot het Henegouwse huis behoorde, maar Willems vader was een rasechte Duitser. Het was dus niet zo vreemd, dat Willem V gaarne Hoogduitse minstreels en zangers aan zijn hof liet optreden. Hun gedichten werden in het Nederlands vertaald, maar zoals dat nu nog dikwijls met vertalingen gaat, was ook toen de invloed van de oorspronkelijke taal duidelijk merkbaar. Zelfs waren echte Nederlandse werken uit dien tijd niet van vreemde smetten vrij. Het grote dichtwerk *Der Minnen Loep*, dat in 1412 door den Hollandsen edelman Dirc Potter, geheimschrijver van de Hollandse graven, is gemaakt, is daar een voorbeeld van.

In het begin van de 15de eeuw moest het Beierse gravenhuis echter plaats maken voor de Bourgondiërs, want ondanks het heldhaftige en hardnekkige verzet van Jacoba van Beieren gelukte het Philips van Bourgondië hier de macht in handen te krijgen. Als gevolg hiervan begon de hof- en kunsttaal nu wel meer onder Fransen invloed te komen, maar in andere kringen deed het Duits nog steeds zijn invloed gelden. Daar waren bij voorbeeld de mystieken, die met hun Duitse geestverwanten gemeenschap bleven oefenen. Hun overgeleverde proza draagt hiervan de duidelijke sporen. En toen na den Bourgondischen tijd Maximiliaan van Oostenrijk hier den scepter kwam zwaaien, werd ook het hof weer Duits georiënteerd. De volkstaal onderging den invloed van het Duits eveneens, want tijdens Maximiliaan en zijn zoon Karel V kreeg ons land heel wat Duitse soldaten te herbergen. Was het zo'n groot wonder, dat toen de Germanismen hoogtij vierden? Er was immers nog geen Onze Taal om ze het land uit te zetten! Vooral de Duitse ruitliederen vielen in den smaak en werden vaak in het Nederlands(?) vertaald.

En dan onze kooplieden! Dat waren zeer invloedrijke mannen! Wat zou Nederland geweest zijn zonder hen? Zij deden veel zaken met hun Duiste collega's en ja, tengevolge daarvan ontsnapte er ook wel eens een Germanisme aan hun lippen!

En dan was er nog een omstandigheid, die den invloed van het Duits bevorderde. Er waren nl. heel wat Protestanten, die naar Duitsland uitweken, en deze bleven in verbinding staan met hun geloofsgenoten in het vaderland.

Zo was er dus bij alle bevolkingskringen gelegenheid genoeg voor de Germanismen om ongemerkt binnen te sluipen!

Maar de taalzuiveraars dan? Deze waren juist in dien tijd opgetreden! Lieten zij die lelijke Germanismen dan maar ongestoord voortwoekeren? Ja, dat deden zij! En dat niet alleen, zij hielpen zelfs een handje mee, want zij wilden graag van de hulp uit het Oosten gebruik maken om het Frans en Latijn te verdrijven! Hoor maar eens, hoe de heer Jan van Ghelen, de uitgever van Jan van der Werve's *Schat der Duytscher* (d.i. Nederlandse) talen, erover dacht: 'Dese onse tale, al is sy van der Overlantscher (d.i. Duitse) spraken van gheluytsweghen seer verscheyden, so heeft sy nochtans metter selver hare ghemeynschap, wesende beyde tsamen van ghelycken eygenschap ende oorspronge, so dat wanneer in de selve onse moedertale yet ghebreeckt, men tselve aen de Overlantsche halen ende rechtelyck mach gebruycken'. Spieghele was het hier volkomen mee eens. Hij vond, dat er tussen het Duits en het Nederlands niet zo heel veel verschil was, en zag er dan ook geen been in ter verrijking van de taal 'uyt elcke verscheyden Duytsche spraack, ja uyt het Deens, Vries ende Enghels, de eyghentlyckste woorden (te) zoeken, van de welcke de ene deze, de andere de andere alleen int ghebruyck ghehouden hebben'. De taalzuiveraars waren dus helemaal niet afkerig van Germanismen! Juist uit de oorkonden van den Beiersen tijd putten zij de woorden, die de aan het Latijn of het Frans ontleende moesten vervangen. Zo hebben vele door onze grootste taalvirtuozen als Vondel, Hooft en Brederode aan het Duits ontleende woorden al vroeg burgerrecht gekregen in onze taal. Enkele van de oudste zijn: vertsagen (nu versagen), tsollen (nu sollen), cieren en cieraat (nu sieren en sieraad), malts(ch) (nu mals), rentser (nu ransel), schants (nu schans), grens, kortswijl, etsen, flits. Later kwamen daarbij: poets, fratsen, gletscher, erts, walsen, sarren. Dit zijn allemaal woorden met ts of s uit het Duits z. Verder zijn de woorden erbarmen, erkennen, erlangen, ervaren, alle met het voorvoegsel er-, van Duitsen oorsprong. Zij komen al voor in de late Middeleeuwen. Ook ons wederkerig voornaamwoord voor den 3den persoon: zich, dat sedert de 18de eeuw, althans in het algemeen beschaafd Nederlands, alleenheersend is, hebben wij aan onze Oosterburen ontleend.

Wij laten hier nog enige woorden volgen, waarvoor wij ook een oorspronkelijk Ned. woord bezitten: ahorn (esdoorn), flikken (lappen), folteren (kwellen), gemaal, gemalin (gade, echtgenoot), gezant (bode), gestalte (gedaante), houding (Vlaams stal), hups (heus), louter (zuiver), noodwendig (noodzakelijk), pracht (schoonheid), sage (spreek), vertwijfeling (wanhoop). Uit lateren tijd dateren: aanstalte, bewust, gehalte, gewei, griesmeel, monter, foeteren, forel, freule, doelmatig (doeltreffend), wereldberoemd, leedvermaak, uitbundig. En dit is nog maar een greep!

Kabinet en regering

Wij hebben moeilijkheden. Dat gebeurt vaak. Wij zeggen het niet altijd. Zo zijn wij, bescheiden als wij zijn (hetgeen wel blijkt uit deze opmerking). Goed, wij zeggen het niet altijd, maar nu willen wij onze moeilijkheden delen met de lezers, de deskundigen, met ieder, die belangstelt in onze taal (zonder hoofdletters). Wij hebben moeilijkheden met het hoogste gezag in Nederland. Dat heeft ons doen weifelen, maar wij geloven, dat het hoge woord eruit moet.

Wanneer de Kroon en de regering stukken wisselen, gebruiken zij andere woorden, om een afschrift te waarmerken. De directeur van het Kabinet van Hare Majesteit de Koningin, mej. mr. Tellegen, schrijft altijd, wanneer een afschrift van een staatsstuk aan de regering wordt gestuurd, ‘accordeert met deszelfs origineel’. De ministeries echter schrijven, wanneer een afschrift wordt gestuurd, ‘overeenkomstig het oorspronkelijke’.

Nu begrijpen allen, die belangstellen in onze taal, meteen onze moeilijkheden. Ten eerste: hoe weten wij dat? Wij hebben nog nooit een afschrift van een staatsstuk onder de ogen gehad, noch een, dat van de Kroon naar de regering werd gezonden, noch een, dat van regeringswege naar de Kroon ging. Toch is het algemeen bekend, dat van de zijde van het Kabinet wordt vastgehouden aan een verouderde formule, terwijl de regering, althans in den aanhef van afschriften van staatsstukken, onberispelijk Nederlands schrijft. Ten tweede: mogen wij een opmerking hierover wel maken, zonder on hoffelijk te worden tegenover de Kroon? De vraag stellende, hebben wij haar, al schrijvende, beantwoord: wij geloven de vrijheid te mogen nemen, op dit merkwaardig verschil in de formule (en nog meer op de hardnekkigheid, waarmede Kroon en regering aan de eigen formule vasthouden) de aandacht te mogen vestigen, zonder on hoffelijk te zijn, tegenover wie ook.

Nederland kent de Koningin als een Vrouwe, die wars is van verouderde gewoonten en zaken. De opvoeding der Prinsessen in de modernste school van Nederland niet alleen, doch ook vrijwel elk persoonlijk woord van Hare Majesteit zelve getuigt daarvan. Koningin Juliana zal vermoedelijk de formule, gebruikt in de afschriften van het Kabinet en van de regering, nimmer persoonlijk onder de ogen krijgen, wel de oorspronkelijke stukken. Het verschil in het gebruik van de oude (op zichzelf zeer indrukwekkende) en de nieuwe (niet minder welsprekende) formule is niet zo belangrijk. Het wordt gehand-

haafd in een wel zeer beperkten kring. Toch zou het een vreugde zijn voor Onze Taal (met hoofdletters), indien ook in de stukken, welke uitgaan van het Kabinet, de uitdrukking werd gebezigd, de Nederlandse uitdrukking, door de regering ingevoerd. Zij is - in dezen tijd - de enige juiste. Wij gevoelen voor handhaving van een zekere traditie. De taal echter spreekt ons zo onmiddellijk en persoonlijk aan, dat wij elkander niet meer kunnen benaderen noch schrijven in de taal van een of meer eeuwen geleden.

Hare Majesteit en Derzelve Kabinet mogen het ons vergeven, deze opmerking te hebben gemaakt. En nu wij ons toch aan een zekere vrijmoedigheid bezondigen, waarom mag een dame, die aan het hoofd geplaatst is van het Kabinet van Hare Majesteit niet directrice worden genoemd, of hoofd? Voor een vrouwelijke notaris of burgemeester hebben wij geen andere ambtelijke aanduiding in onze taal. De directrice (van ziekenhuizen, leeszalen, en tal van openbare en particuliere inrichtingen) is taalkundig echter een algemeen erkende figuur. Zou ook een wijziging in de titulatuur in overweging mogen worden gegeven, zonder al te ondeugend te worden geacht? De wet zit ons hier waarschijnlijk dwars, die van een directeur spreekt en niet van een directrice heeft durven dromen, maar nu ja, er zijn meer wetten verouderd, die vernieuwd zijn. Moet men een wet naar den letter of naar den geest nemen? Is de directrice niet degeen, die wij bedoelen, als de wet van den directeur spreekt?

Revideren - reviseren.

Een lezer schrijft: Uit een nummer kreeg ik den indruk, dat het woord 'reviseren' zij het ook met enige terughouding, aanvaard werd. Toevallig kreeg ik daarna de ontwerp-woordenlijst van de Centrale Taalcommissie voor de techniek onder de ogen waarin staat onder 281 - *r e v i d e r e n , r e v i s e r e n*.

In de kolom aanbevolen woord staat: nazien, nakijken, schouwen, herschouwen, herstellen, schoonmaken, met als toelichting: 'Aan de bastaardwoorden (resp. hd. revideren, fr. reviseren) bestaat geen behoefte. Deze laatste korte en krachtige toelichting is mij uit het hart gegrepen.

Het woord 'reviseren' wordt nog wel eens daarmee verdedigd, dat hier in het Nederlands niet alleen het nazien, maar ook de herstelling wordt bedoeld. Het zou dus een nieuw samengevat begrip weergeven. Ik zou echter wel eens de man willen zien die zijn pak naar den kleermaker zond, om het te laten nakijken, het terug ontvangt met een opgave van wat de kleermaker er aan gezien heeft, doch zonder dat deze fouten hersteld zijn en die dan toch gemoedelijk met zijn kleermaker zou blijven!

Iemand vroeg ook, waar revideren vandaan komt. Het komt van het Latijns werkwoord *revidere*, met den klemtoon op de derde lettergreep. Het substantief is revisie naar het Latijns deelwoord (re)visum. Revideren wordt naar het Duits, reviseren naar het Frans gebruikt, maar wij zijn het ermee eens: aan deze bastaardwoorden hebben wij geen behoefte.

Met verdrag.

Aan het slot van een artikeltje ‘Met verdrag’ in een nummer van ‘Onze Taal’ (aldus schrijft een lezer) wordt opgemerkt: ‘Omtrent de herkomst der uitdrukking kunnen wij geen inlichting geven’.

Naar mijn mening zou ze uit het Fries kunnen zijn overgenomen. ‘M e i f o r d r a c h’ betekent: met beleid, met overleg, geleidelijk.

‘Alles kin as it mei fordrach giet’ is een bekende Friese zegswijze.

Uit een wetenschappelijk tijdschrift noteerde ik: ‘Na de publicaties van..... (auteursnaam) werd ook in.... (plaatsnaam) het vitamine-B 12 in handen gekregen.’

Is dat niet een zonderling staaltje van gebrekkig Nederlands? (Zeer gebrekkig Nederlands inderdaad, maar de taal wordt het meest geweld aangedaan in wetenschappelijke kringen, hetgeen begrijpelijk en vergeeflijk is wegens den omgang met zoveel vreemde woorden, en in de pers, hetgeen niet vergeeflijk is, doch het vermoeden wekt van grootdoenerij. - Red.)

Wie heeft gelijk?

Een lezer schrijft: In uw rubriek ‘U vraagt en wij....’ (waar het heel gezellig toegaat!) vinden wij: ‘honderde’ huizen, en affiches, die ‘allen’ werden vervaardigd.

Mijn oude Terwey is het hier niet mee eens. Wie heeft gelijk?

Terwey, paragr. 294 (16e druk). Alle bepaalde hoofdtelw. kunnen, wanneer zij zelfstandig worden gebruikt, in 't meerv. voorkomen. Dit geschiedt..... wanneer zij hoeveelheden beteekenen als een geheel beschouwd: verscheidene honderden, duizenden mensen.

Terwey, paragr. 295. De onbep. hoofdtelw.: alle, eenige, vele, weinige, sommige, ettelijke, alsmede beide en andere..... krijgen als zij zelfstandig voorkomen en op personen wijzen, een n:

Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren.

Daartegen: Alle werklieden waren ontevreden, vele staakten het werk (op personen wijzend, maar bijvoeglijk gebruikt).

Arbeiden en rusten, b e i d e geven op hun tijd genot (wijst niet op personen).

Wie gelijk heeft? Terwey en de opmerkzame lezer! Het was een slordigheid, die niet te pas komt.

Goed Nederlands?

De krant doet ons ‘goed Nederlands’ aan de hand, schrijft een vriend van Onze Taal uit Zuid-Afrika. Lees maar: ‘In Frankrijk en België ziet men langs de weg overal borden met “deviation” (ook in Vlaanderen? vraagt onze vriend) wat letterlijk “afwijking” of in goed Nederlands “omlegging” betekent.’ Het kan zijn, schrijft onze Zuidafrikaanse vriend verder, dat men in Nederland dit ‘goed Nederlands’ gebruikt, doch in Zuid-Afrika komt men niet overal, maar dikwijls bordjes langs den weg tegen, waarop in goed Afrikaans het woord ‘padverlegging’ staat. Ja, in Zuid-Afrika kent men vaak beter Nederlands dan in.... Nederland! Wij zouden haast wensen, dat onze jeugd maar naar dat verre land zou trekken om daar haar eigen taal te leren!

Toen wij onlangs per auto in Vlaanderen reisden, viel ons een andere goed Nederlandse aanduiding op. In Nederland lezen wij, wanneer aan en op den weg wordt gewerkt en bijvoorbeeld de halve weg daardoor in beslag is genomen: ‘wegversmalling’, nadat tevoren met grote letters de waarschuwing is gegeven ‘langzaam rijden!’ In Vlaanderen echter lezen wij dan: ‘moeilijke doorgang’.

Is dat eigenlijk niet veel mooier en nuttiger? Zelf aan het stuur zittend merkten wij bij onszelf toen meteen een zekere beduchtheid op, die ons dwong voorzichtig te zijn. Die reactie merken wij niet bij onszelf op, wanneer wij in Nederland rijdende na de waarschuwing ‘langzaam rijden’ de woorden ‘wegversmalling’ lezen. Het gebruik van het bijvoegelijke naamwoord ‘moeilijke’ in de waarschuwing op de Vlaamse wegen heeft een uitstekende, duidelijke psychologische uitwerking. En het klinkt bovendien zo zuiver Nederlands, als wij lezen ‘moeilijke doorgang’. Wij kunnen in Vlaanderen veel goeds leren.

U vraagt en wij.....

behandelen de vragen, die gesteld worden, zo goed mogelijk. □ Wij schrijven ook liever ‘een brief’ dan ‘een schrijven’. Het heet in het Duits ‘das Schreiben’, in het Nederlands ‘de brief’. □ Dit antwoord komt een beetje laat: Terwey heeft gelijk. ‘Honderden huizen en affiches, die alle werden vervaardigd’ en niet honderde en allen. Voor ‘affiches’ schrijve men liever ‘aanplakbiljetten’. □ Het is heel erg, dat op veilingen aangekondigd wordt de verkoop van ‘meubilaire goederen’. Waarom niet van meubelen? □ En dan lezen wij ook van antieke en moderne ‘Kleinmeubelen’, nog wel met een hoofdletter. Dat is op en top een Duits gewrocht. □ De kranten bezondigen zich nog al eens aan den meervoudsvorm gemeentes met een s inplaats van met een n. Me tantes! schrijft een lezer verontwaardigd. □ Ook zulke mooie krantentaal: in de Kamer was ‘in den letterlijken zin des woords’ geen plaats onbezet. Wat wij tussen aanhalingstekens hebben gezet kon gevoelig achterwege blijven. □ Een handelmaatschappij vroeg in een advertentie ‘een verschrijver, in goeden staat verkerende’. Zij bedoelde een verreschrijver (een telexmachine). Een verschrijver is een man, die zich verschrijft (zoals wij wel eens doen, maar het is niet gepast ons te vragen, of wij in goeden staat verkeren, weshalve wij niet naar de betrekking gedongen hebben). □ Nog enige heel late antwoorden: ‘temperaturen van zeer hoge waarde’ is niet fraai geschreven. Korter en beter is ‘zeer hoge temperaturen’. En ‘hitte-bestendige oliën’ moet zijn: ‘tegen hitte bestand zijnde oliën’, ook niet ‘tegen

hitte bestendige', wel als men wil - 'bij hitte bestendige', maar het beste past hier 'tegen hitte bestand zijnde'. En dan: kogelblokkenvet. □ Voor 'uitgeprobeerd' kan het best 'beproefd' gebruikt worden. □ Voor 'meer' kan natuurlijk wèl 'meerdere' gebruikt worden. Er worden 'meer(dere)' inbraken gepleegd dan vroeger. □ Waarom geverbaliseerd gebruikt, als we het goede woord bekeurd hebben? En dan maken heel wat kranten er nog verbaaliseerd van zonder ge. 'Hij heeft het niet daan', is een ander voorbeeld van 'weglaterigheid', maar dat is meer een strekelijk gebruik. □ Politieel is het, omdat het hier niet betreft een afleiding van politio, maar van politeia (Grieks). □ In 'met verdrag' zien lezers 'met verdraagzaamheid'. □ Als men 'wil aangeven' (schrijft een lezer, maar wij zouden liever schrijven 'uitdrukken wil'), dat de hoofdkleur geel is, maar aan den groenen (niet groenigen) kant, dan schrijve men 'groengele kleur'. De bijkleur wordt eerst, de hoofdkleur daarna genoemd. □ In een tijdschrift kwam een foto voor, waarop men zag, hoe de koning van Engeland een nieuw vaandel gaf aan een legerafdeling. In het onderschrift werd niet het vaandel genoemd, maar 'kleuren', naar het Engelse z.n. 'colours'. Een lelijke fout, die misschien den lezer ook ertoe brengt een vaandel 'kleuren' te noemen. □ Doelstelling behoeft geen germanisme te zijn, neen, maar waarom wordt dat woord tegenwoordig gebruikt, als bedoeld wordt doel of doeleinde? □ Omslag wordt, geheel onnodig, tegenwoordig ook veel gebruikt voor omkeer, of voor wat nog mooier is ommekeer. □ In een damesblad kwam onlangs een artikel voor over 'hen, die veel breien' en een lezer dacht nu, dat 'hen' hier fout was en den indruk zou geven, dat het artikel over breiende mannen ging. Neen, de lezer kan gerust zijn. Hij zal niet met breikousen worden lastig gevallen. 'Hen' is de vierde naamval meervoud van het persoonlijk voornaamwoord, zowel mannel. als vr. Hier behoeft dus niet 'haar' geschreven te worden. □ De artsen maken er, figuurlijk gesproken, ook vaak een potje van. U kent 'de ingreep' (het ingrijpen), maar wat te zeggen van een 'deficientie', als de heren doodgewoon een tekort bedoelen? □ Voor 'liggingstoestand' ter vervanging van 'situatie' gevoelen wij niets. De ligging is niet nodig bij toestand, want toestand geeft voldoende weer wat we bedoelen.

Ledenvergadering van het genootschap 'Onze Taal'

Het bestuur roept de leden van 'Onze Taal' op in vergadering bijeen te komen op Zaterdag 18 November des namiddags om half vier in een der zalen van het restaurant 'Den Hout', Bezuidenhout 11-13 te 's-Gravenhage.

Het bestuur hoopt, dat dit jaar meer leden ter vergadering zullen komen dan andere jaren. Behandeld zullen worden de verslagen van den secretaris en den penningmeester en alle andere onderwerpen, welke ter vergadering bij de rondvraag aan de orde zullen komen.

[Nummer 12]

Invloed van het Latijn op onze taal

Het Duits is niet de enige taal, die haar invloed op het Nederlands heeft doen gelden. Ook andere talen hebben een steentje bijgedragen tot den groei en de ontwikkeling van onze moedertaal. Al heel vroeg hebben de bewoners van de lage landen bij de zee woorden ontleend aan het Keltisch, zo b.v. kar, middelned. karre of kerre, en rijk, middelned. rike. Maar veel meer woorden hebben zij overgenomen uit het Latijn. Het Latijn was de taal van de Romeinen, wier machtige rijk zich ver buiten Rome uitstreckte. Wie heeft niet gehoord van Caesar, den groten veldheer, die het waagde met zijn legers over de Alpen te trekken? De Romeinse troepen marcheerden steeds verder naar het Westen. Tenslotte drongen zij ook in de streken aan de kust door, en waar thans onze steden Leiden en Nijmegen liggen, waren eens de Romeinse legerplaatsen Lugdunum Batavorum en Noviomagus te vinden. De Romeinen kwamen niet alleen: zij brachten hun eigen zeden en gewoonten mee, en de hier wonende Germaanse stammen maakten kennis met gereedschappen, dieren, planten en allerlei vreemde voorwerpen, waarvan zij nog nooit gedroomd hadden. Hoe moesten zij al die onbekende dingen nu noemen? Lag het niet voor de hand, dat zij ze aanduidden met de woorden, die zij de Romeinen ervoor hoorden gebruiken? Ja, geheel ongemerkt begonnen zij zelfs bekende zaken, waarvoor zij zelf namen hadden, met den Latijnsen naam aan te duiden. Het woord paard b.v., dat ons als zuiver Nederlands in de oren klinkt, is afkomstig van het middellatijnse *paraveredus* en heeft het oorspronkelijke middelnederlandse *ors*, ons *ros*, langzamerhand in een hoek geduwd. Tot de vroegst overgenomen woorden behoren die, welke door hun *k* voor *e* en *i* bewijzen hier reeds te zijn binnengedrongen, toen de Latijnse *c* nog als *k* werd uitgesproken, zoals keizer (Caesar), kelder (cellarium), kers (ceresia), kervel (caerifolium), kist (cista). Daarentegen zijn *cel* (cella), *ceder* (cedrus), *cijns* (census), *cither* (cithara) pas later overgenomen, toen de Lat. *c* als *s* werd uitgesproken. Zo zijn ook de woorden, die voor de Lat. *v* *w* hebben van vroegeren datum dan die de Lat. *v* als *v* weergeven. Tot de eerste groep behoren middelned. *wile* (velum), *wijn* (vinum), *wal* (vallum), *wan* (vannus), *pauw*, mnl. *pawe* (pavo). Maar *vesper* (vesper), *viool* (viola), *vijver* (vivarium) behoren tot de tweede groep. Onze vroegste voorouders gingen echter niet altijd op dezelfde wijze te werk. Soms namen zij de Latijnse woorden zomaar over, zoals zij met de namen van de maanden hebben gedaan, een anderen keer gingen zij het Latijn netjes vertalen; zo zijn wij aan onze namen van de dagen gekomen. Allereerst de Zondag. De Romeinen noemden die dag *dies Solis*, d.i. dag van de zon. Ons Zondag is dus letterlijk uit het Latijn vertaald. Zo heette Maandag bij de Romeinen *dies Lunae*, d.i. dag van de maan. Dinsdag, in het middelned. ook wel *Dijsdach* of *Dijsendach*, was de dag van *Thing* of *Thik*, een bijnaam van den krijgsgod Mars, naar wien de Dinsdag in het Lat. *dies Martis* werd genoemd. Woensdag is een samentrekking uit *Wôdanesdag*, de dag van Wodan, in het Lat. *dies Mercurii*, de dag van Mercurius. Dan volgt de *dies Jovis*, vertaald als Donarsdag, thans Donderdag. Vrijdag is geen vrije dag, misschien tot spijt van onze lezers, maar zij zullen er zich wel bij moeten neerleggen, want het woord is ontstaan uit *Friadag*, oudnoors *Frjadagr*,

de dag van Frija; dit is een vertaling van het Lat. dies Veneris, de dag van Venus. Dezelfde stam vinden we in ons werkwoord vrijen, welk woord verwant is met het oudsaksisch frîehan, frîohon, ags, frêogan, gotisch frijon, met de betekenis van: liefhebben. Dit alles geeft ons echter nog niet het recht om den Vrijdag nu voortaan maar als een dag om te vrijen te beschouwen! Tenslotte komt dan nog de Zaterdag, die nu eens niet vertaald is, maar gewoon overgenomen uit het Lat. dies Saturni, dag van Saturnus.

Ook andere woorden zijn al vroeg van de Romeinen overgenomen. Woorden als meier (major), metten (mattina, uit matutina), waarbij de Lat. a onder invloed van de volgende i of j tot e is geworden (i-umlaut) moeten reeds voor de 9de eeuw in het Germaans zijn opgenomen, evenals woorden, waarin de lange Lat. ê met ie of ij (vroeger ī) zijn weergegeven. Voorbeelden hiervan zijn: riem (remus), spiegel (speculum), spijs spesa).

Heel wat woorden, die tot de kerktaal behoren, hebben wij aan het Latijn te danken. Verscheidene daarvan zijn van Grieksen oorsprong en zijn via het Latijn in onze taal doorgedrongen. Ons woord kerk b.v. stamt uit het Griekse κῆρυκον (kuriakon), dat 'van den heer' betekent. Paus komt van het Griekse πάππας (papas) en priester van πρεσβύτερος (presbuteros), dat we terugvinden in Presbyteriaans. Ook leek, klerk, diaken, monnik en aalmoes zijn van Griekse afkomst. Barmhartigheid is echter een letterlijke vertaling van het Latijnse misericordia. Echte Nederlandse woorden in de kerktaal zijn o.a. hemel, hel, doop, biecht, gemeente en vasten; deze zijn alle van Germaansen oorsprong.

Woorden, die voor de 12de eeuw uit het Latijn zijn overgenomen, kregen het Germaanse accent, d.w.z., dat de klemtoon op den eersten lettergreep viel, zoals bij zolder uit Lat. solárium, vénster uit Lat. fenéstra.

Niet alleen in de oudste tijden, toen de Romeinen hun macht hier trachtten te vestigen, ook later bleef het Latijn groten invloed op onze taal uitoefenen. Het Latijn was immers de taal van de wetenschap, die in de M.E. in ons land voornamelijk in de kloosters werd beoefend. Bij Jacob van Maerlant vinden we simme en s(c)imminkel voor aap, uit Lat. simia en simiuncula. Ook gaf hij letterlijke vertalingen uit het Latijn, zoals zeepaert uit equus marinus voor het tegenwoordige walrus; hazenvoet, uit buteo lagopus voor onzen buizerd. De schrijftaal van officiële stukken was doorspekt met letterlijk uit het Latijn vertaalde of aan het Latijn ontleende formules en woorden, die zich gedeeltelijk de eeuwen door gehandhaafd hebben. Een voorbeeld hiervan is de z.g. pluralis majestatis: wij voor ik. Een ander voorbeeld is ons woord datum, dat eigenlijk 'gegeven' betekent. Een oorkonde eindigde nl. met: Gegeven (Lat.: datum) en dan volgde de 'datum', de dagtekening. Inventaris, mandaat, clauseule, kapittel (hoofdstuk), artikel, nummer, inkluis, en ook verkortingen als P.S. (post scriptum) en N.N. (nomen nescio, d.i.: den naam weet ik niet) behoren tot deze groep.

En nu de M.E., was het toen gedaan met den Latijnsen invloed? In het geheel niet! Het was dan ook geen overbodige weelde, dat er woordenboeken ter verklaring van vreemde woorden verschenen! In 1650 kwam Lodewijk Meyer met zijn 'Nederlantsche Woordenschat' voor den dag, in 1773 verscheen de 'Woordentolk of Verklaring der voornaamste onduitsche en andere Woorden in de hedendaagsche en aaloude Rechtspleginge voorkomende' van Thymen Boey en ook in de 19de eeuw zagen weer nieuwe vreemde-woordentolken het licht.

Juist zij, van wie wij het misschien het minst zouden verwachten, bevorderden den invloed van het Latijn. Wie? Wel, de taalzuiveraars, de puristen! Niet, dat zij de woorden zomaar overnamen, neen, maar zij gingen alles letterlijk vertalen en voerden zo den geheel met ons taaleigen strijdenden Latijnsen zinsbouw in! Vooral Hooft maakte zich hieraan schuldig. Zo schreef hij b.v.: Hij zeide te zullen doen tgeen hij verstond tot 's Konings dienst te strekken. Dit is een zin met den Latijnsen accusativus cum infinitivo: tgeen hij verstond te strekken enz., in plaats van hetgeen, waarvan hij meende, dat het strekte enz. Ook de nu nog gebruikelijke grammaticale namen: zelfst. en bijv. naamwoord, voornaamw., telw., lidw., werkw., bijwoord, voorzetsel, voegwoord en tussenwerpsel dagtekenen uit de 16de eeuw, toen zij letterlijk uit het Latijn werden vertaald.

Het als zelfst. naamw. gebruikte verleden deelwoord in actieve inplaats van passieve betekenis is ook al door de Romeinen in onze taal gebracht: onze oudgedienden, geleerden en gezworenen zijn niet anders dan letterlijk vertaalde emeriti, docti en iurati! Zelfs het passieve gebruik van intransitieve (onovergankelijke) werkwoorden: er wordt gefluisterd voor: men fluistert of: ze fluisteren, is een Latinisme. Zo vinden de macht en de cultuur van het oude Romeinse wereldrijk, ook nu dit sinds lang is verdwenen, thans nog hun weerslag in onze taal!

Een moeilijk geval

Een lezer roept onze hulp in naar aanleiding van de volgende advertentie: 'Burgemeester en Wethouders van X brengen ter openbare kennis, dat het in het belang van een doeltreffende behandeling van tot hun college te richten verzoeken om toestemming tot het gedurende het jaar 1951 houden van openbare geldinzamelingen noodzakelijk is, dat deze, voorzover dit nog niet is geschied, ten spoedigste, doch uiterlijk op 30 November 1950, schriftelijk aan hen worden

ingezonden. Op na die datum in te dienen verzoeken zal bij het vaststellen van het voor het jaar 1951 geldende collecteplan geen acht meer kunnen worden geslagen.’

Onze lezer zit enigszins verlegen met den eis tot schriftelijke inzending. Hij verzendt wel veel brieven, maar die verzending gebeurt meestal per post of door middel van een ander persoon. Maar schriftelijk inzenden? Ja, het is inderdaad wat vreemd uitgedrukt. Het woord schriftelijk zal waarschijnlijk niet op inzenden, maar op de verzoeken betrokken moeten worden. Er moeten schriftelijke verzoeken worden ingezonden. Dat zou kunnen, ofschoon dat woord schriftelijke ook hier geheel overbodig is, want hoe zou men een mondeling verzoek nu kunnen inzenden? Of een verzoek mondeling inzenden? Het komt ons voor dat B. en W. van X eigenlijk hadden willen schrijven: dat deze (verzoeken) schriftelijk aan hen worden gedaan of schriftelijk tot hen worden gericht. Dat zou tenminste goed Nederlands geweest zijn. Overigens hebben wij allen eerbied voor onzen lezer, als hij de mededeling van B. en W. onmiddellijk heeft begrepen. De eerste zin althans is zo ingewikkeld, dat hij op den gemiddelden dagbladlezer den indruk van een puzzle moet maken!

Rectificatie

In het Novembernummer 1950, blz. 41, tweede kolom, regel 18 van boven moet in plaats van ‘zoon’ ‘kleinzoon’ worden gelezen.

Koppentaal

Naar aanleiding van het artikeltje ‘Gewichtig besluit’ in het Octobernummer, 1950, blz. 40, schrijft een deskundige lezer ons het volgende: De weglating van het lidwoord is geen telegramstijl, het is ook geen kindertaal - het is gewone koppentaal! De weglating van een lidwoord is een veelvuldige praktijk in de hedendaagse koppentechniek, die beheerst wordt door het verlangen zoveel mogelijk te zeggen in een zeer beperkte ruimte. Vandaar het veelvuldige gebruik van woorden als ‘reds’ en ‘huns’ in Amerikaanse en Engelse krantenkoppen. Het is U natuurlijk niet onbekend, dat er een bijzondere ‘headline’-taal is ontstaan, hetgeen reeds tot een of meer dissertaties heeft geïnspireerd. Om U nog een idee te geven van de moeilijkheden, waarmee een ‘koppenredacteur’ heeft te kampen, zij het mij veroorloofd hieronder een citaat weer te geven van een artikel uit The Christian Science Monitor van 3 October jl., dat mij toevallig op dezelfde dag als ‘Onze Taal’ onder de ogen kwam:

‘Indertijd had ik gedurende een week of twee de taak om de koppen te redigeren op een redactie bureau van een krant te Boston. Het was een avontuur dat mij nog heugt! Aan het einde van die periode dacht ik niet meer aan het gezichtspunt van de lezer of de schrijver van het bericht of van het artikel. Ik had volledig het standpunt ingenomen van de man die de koppen schrijft. De taak was ingewikkelder dan een Chinees raadsel.

Dag in dag uit deed ik pogingen om een hectoliter in een kopje te gieten. Ik telde de letters om te zien of ik ze binnen de beperkte ruimte van een kolom onder kon brengen. Dat is moeilijker dan men op het oog zou denken, want de smalle letters zoals de i en de t nemen slechts de ruimte in van een gedeelte van een gewone letter, terwijl de m of de w aanzienlijk groter zijn dan een gewone letter. Tenslotte dacht

ik uitsluitend in éénlettergrepige woorden. Het zou mij moeite gekost hebben om een lang woord te gebruiken.’

Wij zijn onzen lezer zeer dankbaar voor zijn opmerkingen en wij kunnen hem verzekeren, dat wij van de moeilijkheden, waarmee de ‘koppenredacteur’ heeft te worstelen, ten volle overtuigd zijn. Een ‘koppenredacteur’ zit tussen twee vuren en hij moet zien tussen Scylla en Charybdis door te zeilen. Want aan den enen kant moet hij er voor zorgen, dat zijn opschriften pakkend, kort en duidelijk zijn. Juist die opschriften doen het publiek immers dikwijls naar een krant grijpen, zij moeten het blad aantrekkelijk maken. Maar aan den anderen kant moet de ‘koppenredacteur’ oppassen, dat hij geen taalbederver wordt! Dat kan zo maar! Hoe gauw komt hij er toe het taaleigen geweld aan te doen om toch maar kort te kunnen zijn! Het is haast onvermijdelijk, als de grootte van de letters over de woordenkeus moet beslissen. Wij geloven dan ook, dat die koppentaal toch in elk geval nauw met den telegramstijl verwant is. Ook daar komt het er op aan in de kleinst mogelijke ruimte zoveel mogelijk te zeggen; op juistheid van uitdrukking wordt daarbij minder, in den regel zelfs helemaal niet gelet. Zou er door den ‘koppenredacteur’ wel op gelet worden? Wij betwijfelen het en begrijpen, dat het moeilijk is. Ja, de koppen moeten zo kort en pakkend mogelijk zijn, maar dit mag niet ten koste van de taal gaan! Wij zouden dan maar liever een kleiner lettertype voor de koppen gebruiken, als wij ons, dank zij de daardoor gewonnen ruimte, beter en mooier in onzen kop konden uitdrukken! Heus, als men een hectoliter in een kopje giet, móet er iets verloren gaan. Laten wij onze taal niet aan de koppenreclame opofferen.

Schijnwerper

Dit woord is indertijd door onzen Raad van Deskundigen afgekeurd. Waarom? vraagt een lezer. Is het dan geen goede Nederlandse samenstelling? Strijdt het met ons taaleigen? Neen, dat niet. Maar het behoort bij de verholen Germanismen thuis. Verholen Germanismen, ja! Deze zijn veel gevaarlijker dan de woorden en uitdrukkingen,

aan welke hun Duitse afkomst duidelijk is te zien. Verholen Germanismen zijn Duitse samenstellingen, die het Nederlands met gelijke betekenis evengoed had kunnen maken, maar niet heeft gemaakt, omdat het daarvoor eigen woorden bezat. Wij willen enkele voorbeelden noemen:

Ademnood naar Duits Atemnot voor kortademigheid, benauwdheid.

Draaipunt naar Duits Drehpunkt voor spil.

Gelddrager naar Duits Geldträger voor kantoor- of bankloper.

Geldstraf naar Duits Geldstrafe voor geldboete. Knooppunt naar Duits Knopenpunkt voor kruispunt.

Ouderdomszwakte naar Duits Altersschwäche voor verval van krachten.

Stadsdeel naar Duits Stadtteil voor stadswijk.

Dierenarts naar Duits Tierarzt voor veearts.

En zo hebben we ook: Schijnwerper naar Duits Scheinwerfer voor zoeklicht. Onze lezer wijst er op, dat zoeklicht toch eigenlijk beperkter is dan ‘schijnwerper’. Het bedoelde instrument kan inderdaad met zoeklicht aangeduid worden, wanneer men er iets mee zoekt, b.v. vliegtuigen in de lucht. Maar als zo'n instrument gebruikt wordt om een gebouw te verlichten, kan men het dan wel een zoeklicht noemen? Neen, dan moet men van een ‘bundellicht’ spreken. Dit is het algemene woord voor ‘een licht met een kegelvormigen lichtbundel’ blijkens Benamingen op het gebied der verlichtingskunde, een uitgave van de Nederlandse stichting voor verlichtingskunde. Men onderscheidt:

- a. bundellicht, Dts. Scheinwerfer voor: een licht met een kegelvormigen lichtbundel.
- b. zoeklicht, Dts. Suchscheinwerfer voor: een bundellicht met een bundel van zeer geringe spreiding, beweegbaar opgesteld met de bedoeling om de omgeving op groten afstand te doorzoeken.
- c. slaglicht, Dts. Anstrahler voor: een vast opgesteld bundellicht, dienende voor de verlichting van bouwwerken e.d.

Het Frans heeft voor alle drie: projecteur, maar het Engels heeft drie verschillende woorden: voor a. projector, voor b. searchlight, voor c. floodlight.

Cheffin

Cheffin gevraagd! Afdeling dameshoeden. Goed kunnende omgaan met elke klante, ook met de hoofdinnen van de andere afdelingen! Domorinnen en sukkelinnen komen niet in aanmerking. Wel taalverhaspelaressen!

Ooievaars

(El.). Dezer dagen las ik in een te goeder naam en faam bekend staand dagblad: ‘Overigens blijft het een feit, dat de ooievaarsstand hier te lande in een ernstige teruggang begrepen is.’ Ongetwijfeld kan men zeggen, dat onder de vogelsoorten, die hier te lande zeldzamer worden, ook de ooievaars zijn begrepen, of dat hier te lande zekere vogelsoorten, met inbegrip van de ooievaars, zeldzamer worden, maar

dat de ooievaarsstand hier te lande ‘in een ernstige teruggang begrepen is’, lijkt me een afschuwelijk germanisme! (Inderdaad, afgrijselijk! Red.).

Het verwijfde woord

Dit staat op het titelblad van een catalogus: ‘Volgorde der Inhoud’. Inhoud had vroeger een mannelijk voorkomen, maar tegenwoordig..... Ook al zo'n verwijfd woord!

De set

De Centrale Dienst voor In- en Uitvoer verstrekt aan belanghebbenden formulieren voor het aanvragen van uitvoervergunningen. Voor iedere aanvraag moeten zes formulieren worden ingevuld. Bij dit zestal is nog een aanwijzingsblad gevoegd, waarop men kan lezen, hoe men de formulieren moet invullen. Daar staat o.a. het volgende: ‘De set bestaat uit 6 exemplaren, welke alle door tussenvoeging van carbonpapier gelijkkluidend en met machineschrift duidelijk leesbaar moeten worden ingevuld’. En: ‘Het derde exemplaar van de set is de aanvraag’. De set? Het is toch the set? Een drukfout? Er is immers geen enkele reden, waarom men het zelfst. nw. niet en het bijbehorende lidwoord wel zou vertalen? Of is er in dat arme achterlijke Nederlandse taaltje soms geen goed woord voor set te vinden? Het is, antwoordt een trouwe lezeres van Onze Taal, in dit geval zelfs helemaal niet moeilijk een goed woord als ‘stel’ te gebruiken. M.i. kost dit een normalen Nederlander niet het minste zoeken. Het lijkt wel weer, alsof elk vreemd woord beter is dan een gewoon Hollands woord. En zij spreekt daarbij den wens uit, dat deze formulieren gauw uitverkocht zijn en dan verbeterd herdrukt worden. Wij helpen het haar wensen.

O, die Engelse ziekte!!

Een fraai woord

In samenwerking van (!) de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Legerluchtmacht wordt een ‘krijgsmachttelecommunicatieplan’ uitgewerkt, dat in de verbindingsmiddelen voor de gehele krijgsmacht zal voorzien. Ja, dat zei de krant. 't Was misschien als ademhalingsoefening bedoeld.

De schouders van Delfzijl

Door gezamenlijk de schouders er onder te zetten, mag Delfzijl thans spreken van een snelle opbloei. Dat staat heus in ‘De Nederlandsche Zeehavens’, uitgave van het Algemeen Publiciteitsbureau, blz. 270.